משנה · אחרונים · מלאכת שלמה · סדר זרעים

מלאכת שלמה על משנה כלאים

רבי שלמה עדני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלאכת שלמה על משנה כלאים

רבי שלמה עדני

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלאכת-שלמה-על-משנה-כלאים/

הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 6
משנה ג 7
משנה ד 7
משנה ה 7
משנה ו 7
משנה ז 7
משנה ח 8
משנה ט 9
פרק ב 10
משנה א 10
משנה ב 11
משנה ג 12
משנה ד 13
משנה ה 13
משנה ו 15
משנה ז 16
משנה ח 17
משנה ט 17
משנה י 22
משנה יא 23
פרק ג 23
משנה א 23
משנה ב 24
משנה ג 24
משנה ד 25
משנה ה 26
משנה ו 27
משנה ז 29
פרק ד 29
משנה א 29
משנה ב 29
משנה ג 30
משנה ד 30
משנה ה 30
משנה ו 30
משנה ז 31
משנה ח 31
משנה ט 32
פרק ה 33
משנה א 33
משנה ב 34
משנה ג 34
משנה ד 35
משנה ה 36
משנה ו 39
משנה ז 39
משנה ח 40
פרק ו 40
משנה א 40
משנה ב 42
משנה ג 43
משנה ד 43
משנה ה 44
משנה ו 44
משנה ז 44
משנה ח 45
משנה ט 45
פרק ז 46
משנה א 46
משנה ב 47

משנה ג 48
משנה ד 48
משנה ה 49
משנה ו 51
משנה ז 51
משנה ח 53
פרק ח 53
משנה א 53
משנה ב 54
משנה ג 54
משנה ד 55
משנה ה 55
משנה ו 56
פרק ט 57
משנה א 57
משנה ב 57
משנה ג 58
משנה ד 58
משנה ה 59
משנה ו 59
משנה ז 59
משנה ח 60
משנה ט 61
משנה י 62

פרק א

משנה א

כתב הרש"ש ז"ל ובדין הוא דליקדום לפרש כלאי בהמה ברישא. פי' דהא כתיב בההוא קרא ברדישא בהמתך לא תרביע כלאים והדר שדך לא תזרע. אלא דתנא בסדר זרעים קאי מפרש מילי דזרעים דהיינו קרא דשדך לא תזרע כלאים. והיינו הני תלתא פרקי קמאי. החטים והזונין. וכל סאה. וערוגה. והדר מפרש קרא דפרשת כי תצא לא תזרע כרמך כלאים דשייך לזרעים דכלאי הכרם. והיינו פירקין דקרחת הכרם. וכרם שחרב. ואיזהו עריס. והמבריך. והדר מפרש כלאי בהמה דקדים. ומשום דקאי בהו מפ' כלאי בהמה דהרבעה והנהגה והיינו קרא דלא תחרוש בשור וגו'. והדר מפ' כלאי בגדים דמאוחר בההוא קרא. דכתיב ובגר כלאים שעטנז לא יעלה עליך דהיינו פירקין דאין אסור משום כלאים. ועוד דקרא דלא תתרוש סמיך אלא תזרע כרמך כלאים וקדא דלא תלבש שעטנז סמיך אלא תחרוש. עכ"ל ז"ל:

החטים והזונין כו'. הקשה הרש"ש ז"ל כיון דכולה מתני' זוגי זוגי קתני כדמוכח בפ' כל שעה (פסחים ד' ל"ט) וגם בירושלמי. אמאי תני גבי חטים וזונין אינם כלאים זב"ז טפי מהנך. הכי הל"ל. החטים והזונין. השעורים ושבולת שועל. הכוסמין והשיפון. הפול והספיר. הפורקדן והטופח. פול הלבן והשעועית. אינם כלאים זה בזה. והיה נלע"ד לפרש דתנא רישא לגלויי סיפא ודוחק אע"פ שמצאתי שכן תירץ ג"כ בתוי"ט. ותירץ הוא הר"ש שירילי"ו ז"ל משום דזונין אינו מאכל אדם ותנן בפ' כרם שחרב דכל דבר שאין כמוהו מקיימין אין מקדש בכרם ולא חשיב כלאים. וה"א דאפי' בשעורים נמי לא הוי כלאים. קמ"ל דכל חד לגבי חבריה לא הוי כלאים ולגופיה אצטריך ולאו לדיוקא כנ"ל עכ"ל ז"ל. וצ"ע אם נפלה שום ט"ס אבל הענין מובן דולגופיה אצטריך ר"ל דאפילו זונין דוקא עם חטים הוא דלא הוי כלאים אבל עם השעורים הוו כלאים. ושמא דצ"ל ולדיוקא אצטריך ולא לגופיה דוק. ולע"ד אני ההדיוט נראה לתרץ דמשום דגרסי' בירו' דבר שאינו אוכל הוינן מטעין ומתני כלאים א"ר אבא בר זבדא שכן מקומות מקיימין אותו ליונים. ומשמע דמפ' התם דאתיא מלתי' דר' אבא בר זבדא אפי' כרבנן דפליגי עליה דר"א לק' ס"פ כרם שחרב גבי המקיים קוצים בכרם. דתנן דר"א אומר קדש וחכ"א לא קדש אלא דבר שכמוהו מקיימין באותו מקום אבל בשאר מקומות לא. דדוקא קוצים בשאר מקומות משום דאין דרך בנ"א להביא קוצים ממקום למקום. אבל הכא דרך בנ"א להביא זונין ממקום למקום ואפי' בשאר מקומות. והוינן מטעין דלהוו כלאים. ופרכינן מעתה אימא אה"נ דלהוו הזונין כלאים עם החטים ומשני א"ר יונה מין חטין הן אלא

שהפירות מזנין כהדא דתני ולא תזנה הארץ מכאן שהפירות מזנין ע"כ בקיצור עם הפי' שנלע"ד בו. ומשום דהוה טעינא ומתנינא כלאים כדאמרן תנא גבי חטין וזונין בבא בפ"ע ולגופיה אצטריך לאשמעי' דלא תטעה אבל בשאר באבי דליכא למיטעי כללינהו כולהו בחדא בבא כנלע"ד. א"נ משום דה"א דלא אתיא האי בבא דחטים וזונין כרבי כמו שאכתוב בסמוך בשם הירושלמי ג"כ. מש"ה איכפל תנא למיתנייה בבא בפ"ע למסתמא אפי' כרבי. גרסי' בירושלמי ר' יעקב בר זבדא בעא קומי ר' ירמיה מתני' דר' ישמעאל ב"ר יוסי דתניא ר"י ב"ר יוסי אומר משום אביו תורמין מן היין על החומץ אבל לא מן החומץ על היין. עבר ותרם תרומתו תרומה. רבי אומר היין והחומץ שני מינין הן אין תורמין ולא מעשרין מזה על זה. והוה ר' ירמיה מסתכל ביה. א"ל מה את מסתכל בי. הבא לך רצועה ג"כ להלקות. ומסיק תמן למעשרות וכאן לכלאים כלומר וגבי כלאים מודה רבי דחטים וזונין דהוי רע ויפה מין א' חשיב:

משנה ב

הקשות כו'. כולי' פירקא זוגי זוגי קתני:

ר"י אומר כלאים. מפ' בירושלמי טעמא דר"י דעיקר מלפפנות אתי מכלאים דנוטל זרע של אבטיח וזרע של תפוח ונותנן בגומא א' ומתאחין ונעשין כלאים ומש"ה צווחין לי' בלשון יוני מלפפון. וכן אר"י דקשות ואבטיח ומלפפון כלאים זה בזה. ופריך בירושלמי מחלפא שיטתיה דר"י דהכא אמר שהם כלאים מפני שעיקר מלפפון מכלאים ובסמוך מתיר ירק באילן. ומשני תמן ירק באילן ברם הכא זה בצד זה מתאחין ונעשין כלאים:

וחזרת גלים. מצאתי מנוקד גֶלים הגימ"ל בשו"א:

דלעת המצרית כו'. ירושלמי מתני' דלא כר' נחמיה דתני בשם ר' נחמיה דלעת ארמית היא דלעת מצרית כלאים עם היונית כלאים עם הרמוצה. ואיתה להאי בריי' בפ' הנודר מן המבושל (נדרים ד' נ"א) ורמזתיה שם בראש הפרק:

אינם כלאים זה בזה. הא דלא ערבינהו עם הני דקתני בסיפא הלפת והנפוס וכו' אפשר משום דהני יש להם שם לוי תנא להו באפי נפשייהו. ובסיפא אשמעי' רבותא טפי דאע"פ שאין שמותיהן שוין אינם כלאים זב"ז ולזא"ז קתני. א"נ חדא חדא שמעינהו וגרסינהו. ור' עקיבא אפשר דקאי לאוסופי אהנהו דקתני ברישא. משום שרובן הן דומין להנהו דברישא שהן מדבריות. ואין הלכה כמותו כמ"ש הרמב"ם ז"ל וגם בחבורו לא נזכרו דבריו. וצריך טעם מ"ש הני מהנהו דתני ת"ק שאינם כלאים זב"ז. ומצאתי שהח' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל מחק מלות אינם כלאים זה בזה הראשונות (דקודם מילתיה דר"ע) ממשנה:

משנה ג

תרובתור. משמע מפי' הערוך שהוא בל' ישמעאל אלקרובוטא:
והלעונים. פי' בירושלמי חמועייאן. וכתב הרש"ש ז"ל ונ"ל שהן אשפינקאש בלע"ז שהן חמוצין קצת מתרגום חמץ חמיע. וע' במ"ש בסוף מתני' דלעיל:

משנה ד

הפרישין. מפ' בירושלמי אספרגלין ובלשון ישמעאל קורין לחבושים שקורין מימריליוש בלע"ז ספרגאל. ואין נראה דאין דומין כלל לעוזרדין שקורין שורבאש ופשיטא שהן כלאים זב"ז כ"כ ר"ש ז"ל. והתם בירושלמי מפ' דנקרא שמן פרישין שאין לך מין אילן פרוש לקדרה אלא מין זה בלבד:
והעוזרדין. כתב הר' יהוסף ז"ל והחזרין בחי"ת ושתי רישי"ן וכ' ס"א בעי"ן ושתי רישי"ן וכן הגיה ג"כ בפ"ק דמעשרות סי' ג'. ועי' בטויו"ד סי' רצ"ה שיש שם פירושים אחרים לרבינו ירוחם בשם רב נטרונאי ז"ל בהני פירי:
והחזרר. חזרר בשני רישי"ן ונקרא כן ע"ש שמשליכין פריו לחזירים. ואית דגרסי חזרור והר"י ז"ל הגיה חוזרר:

משנה ה

הצנון וכו'. נראה דהא דהדר קתני דיני ירק בתר דהתחיל בדיני אילן כדי לסמוך כל אינם כלאים זב"ז אהדדי. וכל אע"פ שדומין זל"ז כלאים זב"ז אהדדי. כתב סמ"ק על כל הני דתנן דאינם כלאים זב"ז. ומינים אחרים שאע"פ שדומין זל"ז כלאים זב"ז ולפי שאין המון העולם מכירין רוב המינים טוב ליזהר מכולן ע"כ:

משנה ו

הזאב כו'. כלאי בהמה דתנן במתני' אחד כלאים דהנהגה ואחד כלאים דהרבעה. ובירושלמי. הא כלב עם כלב כופרי אינם כלאים דשניהם מין חיה ולית ביניהם רק שם לוי. ומתני' דלא כר"מ דהא אע"ג דפליג לק' בפ"ח דס"ל דכלב מין בהמה מ"מ כלב הכופרי מודה הוא שהוא מין חיה נמצא דלדידיה כלב וכלב כופרי כלאים זב"ז. ירושלמי עוף לא תניתה הכא. א"ר יוחנן אין תניתה מן דבר דְלָיָה תרנגול עם פסיוני או עם טווס אע"פ שדומין זל"ז כלאים זב"ז. ר"ל אמר משנה שלמה שנה לנו רבי בס"פ הפרה וכן חיה ועוף כיו"ב ע"כ. ועי' במש"ש:

משנה ז

אין מביאין כו'. אית דגרסי אין מרכיבין כו'. ופי' ר"י דמתני' דקתני אין מרכיבין ירק בירק מיירי בא"י אבל בחו"ל דשרי כלאי זרעים ואסור הרכבת אילן משו"ה בעי התם

הרכיב שני דשאים דהוי הרכבת ירק מהו מי חשיב הרכבת זרעים כהרכבת אילן משום דכתיב בהן למינהו או לא. ועוד האריכו ע"ש:

משנה ח

אין נוטעין כו'. כתב בס' הלבוש יו"ד סי' רצ"ו בה' כלאי זרעים וז"ל נ"ל שזה האיסור הוא משום הרכבת אילן באינו מינו ולא ידעתי למה כתבוה כאן בה' זרעים ע"כ:

קידה. פי' ר"ע ז"ל מין אילן. אמר המלקט בעירובין מייתי למיפרך מינה אההיא בריי' דקתני התם הקידין מין ירק. ומשני דקדה סתם מין ירק. קידה לבנה מין אילן. ובס' כל בו בסי' ל"ח קדה דומה לפיגם והמרכיבן מפני שדומין זל"ז הוי ירק באילן ע"כ:

שיהא מקירו. פי' ר"ע ז"ל שני פירושים. ומצאתי שכתב עליהם הח' הרי"א ז"ל וז"ל פירושים אלו קשים הרבה כי אינו סברא שהתאנה שהיא חשובה והיא לאוכל אדם יעשוה טפלה לחצוב שאינו למאכל אדם כדתניא בפ' מפנין שהוא מאכל לצבאים. ותו דשאר בבות אינן ע"ז הדרך. כגון אין תוחבין זמורה של גפן בתוך אבטיח שתהא האבטיח זורקת מימיה לתוכה הרי שמלת שתהא היא חוזרת על האחרון וכן אין נותנין זרע דלעת וכו' שתהא החלמית משמרת לזרע הדלעת א"כ גם כאן פירושו כן אין נותנין יחור וכו' שיהא החצוב מקירו ליחור כלומ' שיהא החצוב משרישו ליחור כי לפעמים אין היחור יכול להשתרש בארץ ומשימין אותו בתוך עשב שהוא משרישו וכ"ה מעשים בכ"י שהעשבים שאין לו שרש נוטעים אותן בתוך שעורה שהיא משתרשת מהרה והירק נדבק בשעורה ויונק ממנה עכ"ל ז"ל:

אין תוחבין כו'. בירוש' פריך בלא כך שהוא תוחב הגפן לתוך האבטיח אינו אסור משום זרעים תחת הגפן דאפי' גפן יחידי בעי הרחקה ומשני כשהעמיק שרש הגפן והאבטיח למטה מג' טפחים ושם הכניס זה לתוך זה ובמקום שהענפים יוצאים חוץ מן הארץ רחוקים זמ"ז ג' לר"ע או ששה לרבנן. דאי משום זרעים תחת הגפן יחידי שרי. כהדא דתני שרשי פואה הנכנסין לתוך ד"א שבכרם למטה מג' טפחים מותר ומשום אילן בירק אסור. כך נראה שפי' הירושלמי הר"ש ז"ל והגהתיו כפי עניות דעתי ועדיין צל"ע:

חלמית. פי' בערוך מלווא בלע"ז ובל' אשכנז הרני לפנינו בערוך איתא ובלשון ארמי הרני. ובר"ש איתא ובלשון חכמים ארני. ובלח"ש העתיק מהר"ש ובלשון חכמים אדני. וכ' שהוא מה שנזכר בגמ' שבת דף לה: בדברא עורבי א"נ אדני שכן פירש"י שם שהוא העשב שנקרא מלווא בלע"ז ע"ש:] והוא עשב שעליו עגולין ומצד אחד פתוחין. בלילה כפופה בקרקע וכשחמה זורחת היא עומדת ופתחה למולה וכשהחמה הולכת מסבבת

פניה למולה והיא מתעגלת עמה עד ששוקעת החמה ואותו החרץ הוא פתוח כנגד החמה לעולם וכשהחמה שוקעת היא נכפפת בקרקע ע"כ. ושמא דמש"ה נקרא שמה חלמית:

משנה ט

אם היו מקצת העלין מגולין כו'. בשבת שם כתבו התוס' ז"ל בשם הערוך דמשמע דמשום כולהו נקט מקצת עליו מגולין דפי' בשם רב האי גאון ז"ל דגרסי' אם היו מקצתן מגולין שאם האמהות טמונין בקרקע והעלין מגולין ה"ז זריעה מעולה. אלא דוקא מקצתן של האמהות מגולין אינו חושש משום כלאים ושביעית דלאו זריעה היא ומה שהקשה והלא זריעה מעולה היא לאו פרכא היא דבלא השרישו איירי ולפירושו קשה וכו' ע"ש. והעתקתי לשונם של תוס' ז"ל בשינוי לשון קצת להבנת הענין כפי הנלע"ד. וז"ל הר"ן ז"ל שם בפ' במה טומנין וה"ט דלא הויא זריעה משום דבטומן אגודה עסיקי'. והכי פרישו לה בירושלמי באגודה שאין זו זריעה. ודוקא טומן שאינו רוצה בהשרשתן אבל במתכוין לזריעה לא. והכי אי' התם בירושלמי. אבל יש מי שגורס אם היה מקצת עליון מגולה. ולפי גי' זו אין אנו צריכין להעמיד באגודה שאפי' אינו אלא צנון או לפת יחידי כיון שמקצת עליונו מגולה אין דרך זריעה בכך עכ"ל ז"ל. וגם הר"ש ז"ל הביא דברי הערוך ודחה אותם ועוד כתב ז"ל מקצת עלין מגולין לענין כלאים ושביעית ומעשר נמי נקטיה לרבותא דאע"ג דמחזי כדרך שתילה במה שמקצת העלין מגולין אפ"ה אינו חושש כיון דאגודה טמן וגלי דעתיה דלא ניחא ליה בהשרשתן. אבל לשון אם משמע דלדוקא נקטיה ולא לרבותא והיינו משום שבת ע"כ. עוד כתב ז"ל דבירושלמי רוצה לדקדק דמתני' דלא כר"ש מדאצטריך למיתני ולא משום שביעית דהא אפי' ספיחי שביעית שרי ר"ש ברפ"ט דמס' שביעית ואסיק דאפי' לר"ש אצטריך למיתני דאין בהם קדושת שביעית וכו' ע"כ. אבל הרמב"ם ז"ל סובר דמשום כלאים נמי נקט עלין מגולין ודלא כהראב"ד ז"ל שכ' דלא נקט ליה אלא משום שבת וכמ"ש שם בפ"ב דה' כלאים מהרי"ק ז"ל. ובירושלמי חזקיה אמר לא שנו אלא לפת וצנונות הא שאר דברים לא ור' יוחנן אמר לא שניא. היא לפת. היא צנונות. היא שאר כל הדברים:

בפי' ר"ע ז"ל. כגון שטמן אגודה של לפת ואגודה של צנונות יחד ע"כ. אמר המלקט איני יודע מנין לו ז"ל לפ' כן דהא דקאמר בירושלמי תני ר' חייא כגון אגודה של לפת ואגודה של צנונות אפי' הראב"ד ז"ל שם בהשגות אינו מפרש רק שהירושלמי הזה בא להודיענו שאין לפת וצנונות דוקא ביחד אלא או לפת או צנונות אבל אגודה לא שמעי' מהירושלמי אלא אפי' לפת א' או צנון א' אין בו משום כלאים אפי' שלדעתו ז"ל הלפת והצנון הם כלאים זב"ז. והרמב"ם ז"ל סובר דגם אגודה דוקא בעינן לענין שלא יהא

כלאים בכרם דכיון דאגודה גלי אדעתיה שאינו רוצה בהשרשתן אבל לכ"ע בין להרמב"ם ז"ל בין להראב"ד לא בעי' לפת וצנונות ביחד כדי להראות דעתו ולגלות שאין כוונתו להשרישן מאחר דאיכא תרתי לטיבותא חדא שהן אגודות ועוד שהן ביחד שאין דרך בנ"א לנוטעם יחד. אלא ודאי מאחר שעשה כך לטמון שתי אגודות יחד ממינים שונים ודאי שאין כוונתו אלא לטמון ולא לזרוע. וחפשתי בכל המפרשים ז"ל ולא מצאתי שום א' שכתב מלת ביחד כדברי ר"ע ז"ל. ולשון הרמב"ם ז"ל שם פ"ב הטומן אגודת לפת וצנון וכיו"ב תחת האילן אפי' תחת הגפן אם היו מקצת העלין כו'. ועי' בכ"מ שם פ"ג שיישב הירושלמי שהוקשה לו למה ייחד התנא לפת וצנונות וגפן דהכי הו"ל למתני הטומן ירק תחת האילן דהא אפי' בשאר אילנות שאינם רכים כגפן איכא למיחש להכי. וישבו בין לדעת הרמב"ם ז"ל בין לדעת הראב"ד ז"ל:

בסוף פי' ר"ע ז"ל. עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. אמר המלקט כר' יאשיה דנהוג עלמא כותיה ושלש מחלוקות בדבר דרבנן סברי בין בכלאי הכרם בין בכלאי זרעים בשני מינין חייב בכלאי הכרם כגון חטה וחרצן או שעורה וחרצן ובכלאי זרעים כגון חטה ושעורה. ור' יאשיה ס"ל דכלאי זרעים חייב בשני מינים אבל בכלאי הכרם לא מיחייב אלא בג' מינים. וטעמא דבכלאי זרעים מיחייב בשנים ובכלאי הכרם לא מיחייב אלא בשלשה. משום דזריעת כלאים משמע שני זרעים וחרצן לאו מין זרע הוא. ור' יהודה ס"ל דאפי' בכלאי זרעים לא מיחייב אלא בג' וכדתנן במתני' עד שיהו שני חטים ושעורה או חטה ושתי שעורים או חטה ושעורה וכוסמת כך העלו תוס' ז"ל בפ' אותו ואת בנו (חולין ד' פ"ב.) והקשה הר"ן ז"ל ספ"ק דקדושין וכי תימא כיון דלר' יאשיה לא מיחייב משום כלאי הכרם עד דאיכא כלאי זרעים. לאו דכלאי הכרם למה לי תיפוק ליה משום כלאי זרעים. כבר נשאלה שאלה זו בירו' דגרסי' התם על דעתי' דר' יאשיה כתיב שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר כרמך לא תזרע כלאים. רבנין אמרין להתראה שאם התרו בו משום שדך לוקה ומשום כרמך לוקה ומינה שאם התרו משום שניהם לוקה שתים עכ"ל ז"ל:

פרק ב

משנה א

כל סאה כו'. פי' הח' הרי"א ז"ל פי' כגון חטים שיש בהן רובע שעורים. שעם אותו הרובע הם סאה. והיינו שיש כ"ג רבעים של חטים ורובע של שעורים. אז צריך לברר למעט השעורים כי אע"פ שחטה א' ושעורה א' הוי כלאים זב"ז ה"מ כשהוא זורען בכונה

אבל כשאינו מכוין אינו אלא מפני העין ע"כ. וכתב הר"מ בפ"ב מה' כלאים בד"א בשלא נתכוין לערב ובשלא נתכוין לזרוע השני מינין אבל אם נתכוין לערב זרע בזרע אחר או לזרוע השני מינין אפי' היתה חטה אחת בתוך כרי של שעורים אסור לזרעה ע"כ והוא מן הירושלמי. ובפ"ק דמו"ק מוכח דהאי ימעט היינו שאם זרע רובע הקב ימעטנו ויעקרנו. וכתבו שמה התוס' ז"ל שיש בה רובע. פי' כשרוצה לזרוע דהא קתני סיפא ר' יוסי אומר יבור והא לא שייך בנזרע כבר. מיהו בשמעתין דאיירי בכבר נזרע י"ל דל"פ ע"כ בשנוי קצת. וז"ל ס' האגודה בקצרו דברי התוס' ז"ל כל סאה שיש בה רובע ממין אחר ימעט אפי' נשרשים יש לו תקנה למעט ואפי' גדלו הרבה כדאמר פ"ק דמ"ק יוצאין אף על הכלאים. והא דאמרינן בפ' כל שעה זרוע מעיקרא בהשרשה היינו בכלאי הכרם. ואפי' בכלאי זרעים גופן מותרין באכילה כדאמרי' פ' כל הבשר מה בהמתך היוצא ממנו מותר אף שדך היוצא ממנו מותר ע"כ. וכתוב בחדושי הרשב"א ז"ל בב"ב דף צ"ד כל סאה שיש בה רובע זרע ממין אחר פי' הרב רבינו שמואל קודם שנזרע א"נ נזרעו קודם השרשה אבל לאחר השרשה כבר נאסרו. ולא היא שבכלאי זרעים הדברים אמורים וכלאי זרעים מותרין באכילה ובהנאה ולא אסרה תורה אלא כלאי הכרם כדמפורש במס' חולין ולאחר זריעה קאמר כדאמרי' דמחזי כמקיים כלאים ולאחר שצמחו בא' באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים וכך היא מפורשת במשקין ע"כ. ובירושלמי אנן תנינן שיש בה אית תנאי תנו שנפל לתוכה ומפ' ר' יוסי בר' בון מ"ד שיש בה בתלוש ומ"ד שנפל לתוכה במחובר שגדל עמו ונקצר יחד דנפל משמע ל' במפולת יד:

רש"א לא אמרו אלא ממין אחד. ירושלמי היו שני מינין לא. עד היכן עד רובה של סאה אבל אם רבו המינין על רוב הסאה מודה ר"ש דמצטרפין. אע"ג דכל מין ומין לעצמו פחות מרובע ואפי' רבו המינין נמי אם חזר והוסיף על הסאה והויא רוב חזרה להתירה הראשון. וכמו דר"ש אמר במתני' אין שני מינין מצטרפין לאסור כך הוא אומר אין שני מינין מצטרפין להיתר וכדמפ' לה התם:

משנה ב

בד"א כו'. מפ' בירושל' {הגה"ה לשון הח' הרי"א ז"ל פירשו בירושלמי דאפי' הם ממינים הדקים הרבה שא"צ מהם לבית סאה אלא ג' קבין הוי דינייהו ברובע הקב אבל כשא"צ לב"ס אלא ב' קבין וכ"ש פחות מזה דינו כזרעוני גינה. וזרעוני גינה שצריך מהם ב' קבין לב"ס וכ"ש הצריכין יותר גם הם דינם כתבואה וזהו ההפרש שבין תבואה לזרעוני גינה כי בתבואה וקטנית הצריכין ב' קבין לב"ס דינם בא' מכ"ד אבל זרעוני גינה הצריכין ג'

קבין לב"ס דינם ברובע. ע"כ:} דתני עלה דכל תבואה או קטנית שצריך מהן ד' או ג' קבין לבית סאה דינן ברובע קב לסאה כמו חטים הא קביים א' מכ"ד בנופל לבית סאה:
באמת אמרו. מלת אמרו ל"ג לה. ירושלמי ותני עלה כגון קב וחצי קב לסאה אבל אם הם גסין שצריך שני קבין לזרוע ב"ס שיעורן כמו תבואה וקטנית דהיינו רובע הקב לסאה והשתא פליגי הנך ברייתות אהדדי דלעיל משמע דאותן שהן דקין שבשני קבין זורעין ב"ס משערינן אחד מכ"ד בנופל לב"ס כשיעור זרעוני גינה ולא משני להו בירושלמי. וכתב הרא"ש ז"ל דיש לתרצם דהא דתבואה וקטנית דתנא דקביים כפחות מקביים ה"ט משום דתבואה וקטנית גסין ורוב מינן צריך סאה לב"ס. ואם נתרחקו מגבולם עד שהגיעו לכך דבקביים מהם זורעים ב"ס יצאו מכללן ונכנסו לכלל זרעוני גינה. אבל זרעוני גינה שהן דקין ובדבר מועט זורעים ב"ס אם נתרחקו מגבולן עד שהגיעו לכך שצריך מהן קביים לב"ס יצאו מכללן ונכנסו לכלל תבואה וקטנית ע"כ. ועי' בפי' הר"ש ז"ל המוגה ויובן לך יותר:
בפי' ר"ע ז"ל. כגון זרע פשתן שצריך שלש סאין כו'. כ' עליו הח' ה"ר יהוסף ז"ל. פי' זה אינו נראה דאין זרע פשתן גסין אלא דקין. אך מ"מ אפשר לומר דצריך הרבה כי הרבה ממנו אינו צומח ומתקלקל והוא נזרע זה אצל זה הרבה ע"כ. עוד כתב ז"ל וז"ל הפשתן בתבואה נ"ל שאין זה מדברי ר"ש מדלא קא' כגון הפשתן ותו דהא ר"ש ס"ל דאין שני מינין מצטרפין לרובע דתנן לעיל ר"ש אומר לא אמרו אלא ממין א' וא"כ היאך אמר כאן מצטרפת וצ"ע. עכ"ל ז"ל:

משנה ג

ויופך. הראב"ד ז"ל ס"ל ע"פ התוספתא דאו יופך קאמר וכתב עליו הכ"מ דמ"ש דבחדא סגי אינו נראה שאם לא הפך כי התליע מאי הוי שהרי סופם לצמוח ונוסחת התוספתא אינה מכוונת ע"כ. וז"ל ס' הלבוש בי"ד סי' רצ"ו בה' כלאי זרעים סעי' י"ג היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזרעה שעורים קודם שיצמחו החטין ימתין לה עד שיפסדו ויתליעו בארץ כמו ג' ימים אם אותה שדהו רוה ואח"כ יהפכנה במחרישה ויזרע מין האחר שאם יהפכנה קודם שיתליעו לא עשה כלום שיצמח במקום שנפל שם בהפיכה וכן אם התליעו ולא הפך הרי סופו לצמוח והוי כלאים אבל אם יתליע ואח"כ יהפך יחלש כחו ע"י ההפיכה ולא יצמח עוד רק ירקב במקומו. מיהו א"צ להפך את כולו עד שלא תשאר חטה שלא תהפך אלא חורש השדה כדרך שחורשים אותו קודם המטר כדי שתרוה. צמחו החטים ואח"כ נמלך לזרעה שעורים יהפוך ואח"כ יזרעם ואם הוריד בהמתו לתוכו וקרסמה את הצמח ה"ז מותר לזרוע שם מין אחר ע"כ. ונלע"ד דאם היתה זרועה שעורים

ונמלך לזרעה חטים דא"צ להמתין שלשה ימים אלא יום או יומים שהיא מתלעת יותר במהרה מפני רכותה. ומה שכתב התי"ט ובא צירי תחת סמ"ך כו'. אם כונתו על מלת אל תוסף ראות פני שהביא. במחילה מכבודו שאותה הסמ"ך היא בפתח קטן ואם ימצא שום ספר שהיא בקמץ קטן הוא טעות ודאי שהמלה מלעיל. ואם כיון על מלות דבעלמא כגון יוסף ה' לי בן אחר ניחא:

כמה יהא חורש. ס"א חריש:

כתלמי. פי' הרמב"ם ז"ל תלם הוא בקע כו'. אבל רד"ק ז"ל כתב בשרש גדד ובשרש תלם בקעי המחרישה יקראו גדודים והגבוה יקרא תלם ע"כ:

כדי שלא ישייר. פי' הר"ב שלא ישאר בארץ כו' לשון הר"ש ז"ל יש לפרש כו' (עי' בתוי"ט) וכפי' ראשון מסתברא:

משנה ד

זרועה ונמלך לנוטעה. לשון הר"מ בחבורו מי שהיתה שדהו זרועה ירק או תבואה ונמלך כו'. וגם שם לא הזכיר התלעה בזו המשנה. ונראה דלהראב"ד ז"ל ה"נ הוי הופך לחוד:

משנה ה

היתה שדהו זרועה כו'. פי' וקצר הזרע כבר ונשארו העיקרין בארץ. לא יהא זורע ובא על גביהן זרע אחר. אע"פ שאותן העקרין. אין דרכן לצמוח עד ג' שנים כגון הקונבוס או הלוף. עד שיעקר העיקרין זהו פי' הרמב"ם ז"ל במשנה וגם בחבורו פ"ב. והראב"ד ז"ל פי' שאינו מדבר בזרוע וקצור אלא בשזרען ולא צמחו שלא יחשוב עליהן שהתליעו אלא פעמים שהן שוהין זמן גדול תחת הארץ משנה לשנה ומצמיחין ע"כ. וכמו שפי' הר"ש והר"ע ז"ל. ובמנחות שם אמרי' דקונבוס ולוף אסורין מן התורה שאר זרעים מדרבנן. וכ' הרגמ"ה ז"ל ק"ל היכן אסרה תורה קונבוס ולוף יותר משאר זרעים ע"כ. ורש"י ז"ל פי' אסרה תורה בכרם דאין זרעם כלה שיש להם שורש ל"א קונבוס ולוף אסרה תורה דכתיב כרמך כלאים זרעים הדומין לכרם ובהנך תולין אשכולות {הגה"ה. וז"ל ס' הלבוש בי"ד סי' רצ"ו ס"ב. והה"נ במינים שאינם מאכל אדם אלא שהן דומים לכרם בענין אחר כגון קונבוס ולוף ג"כ הם אסורין מה"ת בכלאי הכרם. לפי שהן גדלים הרבה ועושין אשכולות כגפנים ואיכא ערבובי' שהן ג"כ דומין בזה לכרמך והוו כלאים בכרם מה"ת ע"כ והוא ל' הר"ן ז"ל שהעתקתי לק' בסמוך:} כעין ענבים ע"כ. ור"ח כהן פי' בתמיה קונבוס ולוף ולא שאר זרעים אחרים הא ודאי דכל זרעים דאורייתא ומיהו אין אדם אוסר דבר שאינו שלו מה"ת משום דכתיב כרמך שלך ולא של חברך ולא הוי האיסור אלא קנסא בעלמא עכ"ל לפי' סוגיית ההלכה אשר שם והוא מתוס' חיצוניות. ותוס' ז"ל נוטין

דבריהם לפרש"י ז"ל וכתבו דלאו דוקא קונבוס ולוף אלא כל תבואה של ה' המינין הוי דאוריי' כמו קונבוס ולוף ע"כ. וכן ג"כ כתב הר"ן ז"ל בפ' ראשית הגז דהא דקאמר התם במנחות קונבוס ולוף אסרה תורה לאו לאפוקי חטה ושעורה דכל ה' המינין ודאי כלאים מה"ת אלא לאפוקי שאר זרעוני גינה שאינם נאכלין דומיא דקונבוס ולוף שאינם כלאים בכרם כדתניא בתוספתא האירוס והקיסוס ושושנת המלך מין זרעים אינם כלאים בכרם. אלא דקונבוס ולוף לפי שגדלין הרבה ואיכא ערבוביא ועושין אשכולות כגפנים אסורים משום כלאי הכרם ע"כ. ולשון הרמב"ם ז"ל פ"ה אינו חייב מה"ת אלא על קנבוס ולוף וכיו"ב מזרעים שנגמרין עם תבואת הכרם ופי' מהר"י קארו ז"ל דהיינו שאינם עושין אלא לשלש שנים כמו קונבוס ולוף שאינם נעשין אלא לג' שנים כדתנן בפ"ב דכלאים כמו שתבואת הכרם אינו ניתר עד ג' שנים עכ"ל ז"ל:

שאינם עושין אלא לשלש שנים. היא גירסת הר"ש והרא"ש ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל גריס אע"פ שאינם עושין כדמוכח בפירושו למשנה וגם בחבורו. ושם השיגו הראב"ד ז"ל על גרסא זו ועל פירושו כמ"ש לעיל:

וכן מקום הגרנות שעלו בהן מינים הרבה. נ"א שעלו בו:

וכן תלתן כו'. בירושלמי כיני מתני' וכן תלתן שהעלתה מיני עשבים אין מחייבין אותו לעקור. ר"ל לנכש דהיינו עשבים דלא מעלו. וכן הוא גרסת המשנה ס"פ מרובה לעקור ואפשר ששם היא ברייתא דהכי קתני לה התם תלתן שעלתה עם מיני עשבים אין מחייבין אותו לעקור וכ' שם תוס' ז"ל והא דנקט תלתן שעלתה עם מיני עשבים ולא נקט תלתן שעלו עמו עשבים רבותא נקט אפי' כשמתכוין לזרוע תחלה שאר זרעים והתלתן עלה מאליו אפ"ה כיון דהשתא מיהא לא ניחא ליה בזרעים מחמת התלתן שעלה אין מחייבין אותו לעקור עכ"ל ז"ל. תני תנאי התנה יהושע שיהו מלקטין עשבים בכל מקום חוץ משדה תלתן דמעלו לה עשבים הגדלות עמה כשנזרעה למאכל בהמה והתולשן מפסיד את התלתן. וע' תו בירושלמי:

אם ניכש או כסח. פי' הר"ש ז"ל דאמקום הגרנות קאי אבל הרמב"ם ז"ל פי' ואם יכרות קצת מה שצמח מאלו העשבים וכו' משמע דקאי אכולהו. אכן ראיתי בחבורו פ"ב הפך הלשון וברישא כתב בבא דתלתן ואח"כ כתב בבא דמקום הגרנות ובסופה כתב ואם הסיר מקצתן אומרים לו עקור הכל חוץ ממין א' שהרי גלה דעתו שרוצה בקיום השאר. ע"כ. משמע שרוצה לפרש גם הוא דלא קאי רק אגרנות וטעמא משום דבגרנות דרך שעולין מינין הרבה כדקתני רישא הלכך שייך למיתני בהו עקור את הכל חוץ ממין א' וגם ממה שהקשה ותירץ בתוי"ט משמע דס"ל דאכולה מתני' קאי. דמדקאמר דלפי'

התוס' ז"ל ניחא ותוס' ז"ל כתבו ומשום מקיים כלאים ליכא כיון דקשו להו עשבים משמע דגם בתלתן מיירי:

עקור את הכל. פי' הח' ה"ר יהוסף ז"ל פי' אפי' לקצור את כולם אינו רשאי רק לעקור כדי שלא ישאר השרש כלל ועיקר ע"כ:

משנה ו

שלשה תלמים של פתיח. פי' הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה דהיינו הארץ כשתמטר יתבקעו בה בקעים מתרחבין ונקרא כל בקיע מהן תלם של פתיח. ואינו נכון דמה שייך כאן שם תלמים. ועוד דהיכי הוו בשלש מינייהו כשיעור שתי אמות דהיינו י"ב טפחים. ועוד דפתיח משמע מל' יפתח וישדד אדמתו וכן פי' הר"ש ז"ל וגם הרא"ש ז"ל לכך נראה לפ' דה"ק ג' תלמים של פתיחת המחרישה והא דלא תנא ג' תלמים סתם משום דקא משער בתלמי חרישה דקה כשמתחילין לפתוח האדמה ולמעוטי תלמי הרביעה דלעיל תני הכי. וכך פירושא דשלשה תלמים של פתיח דכוליה תלמודא כך נ"ל. הרש"ש ז"ל:

בפי' ר"ע ז"ל. משר משר ערוגות ערוגות. פי' זה אינו נראה דא"כ היינו קרחת וקרחת אסור לסמוך וצריך הרחקה בית רובע. ע"כ נראה דמשר לשון שורה. והפי' רוחב המשר זורע עושה אותו שיעור שלשה תלמים של פתיח. ואם ירצה לעשותו פחות מזה רשאי הוא להיות פוחת את המשר עד כ"ש. ובלבד שיעשה בתחלתה רחבה ג' תלמים של פתיח באורך ג' תלמים כך מפו' בירושלמי וא"צ הרחקה כלל כיון שהוא עשוי שורות שורות כן מוכיח בירושלמי. ונ"ל כי בעבור זה אמר תלמים של פתיח כדי למעט תלמי רביעה שהן גדולים יותר ומה שאמרו ב"ה שיעור של מלא העול ולא אמרו ב' אמות לפי שזה מצוי ביד כל זורע ויכול לצמצם בו אבל מדידת האמה אין הכל בקיאין בה ע"כ מן הח' הרי"א ז"ל:

עוד בפי' ר"ע ז"ל. שכתוב שם עד שלא ישאר ביניהם בסוף החצר צריך להגיה בסוף המשר. והא דקאמר בירושלמי שתי אמות על שתי אמות לא שיהו מרובעות אלא על אורך שתי אמות שכלות עד כל שהו:

השרוני. אית דמפרשי שם מקום. גרסי' בירושלמי א"ר יונה הדא דתימר בעשויה משרין משרין דבההוא לא חשיב כל מין ומהני בהרחקת שלשה תלמים. אבל בעשויין משר אחד ובא לעשות משר א' ממין אחר בסוף או באמצע לא סגי בהכי ושיעורו בית רובע כדין תבואה בתבואה:

וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו. פי' קרובים דברי ב"ה לב"ש דבציר משהו הוא דהוי שיעורא דב"ה משיעורא דשלשה תלמים של פתיח. וליכא לפרושי קרובים דברי

ב"ש לב"ה דלא טפו עלייהו ב"ה אלא משהו דא"כ ב"ש לקולא וב"ה לחומרא והו"ל למתנייה במס' עדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה כדאמרי' בכל דוכתי. וליכא למימר דמשום דתני וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו לא חש ליה ולא תני ליה דהא בריש מס' שביעית נמי תנן וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו ואפ"ה פריך עלה בירושלמי דליתנייה התם אלא ודאי כדאמרן. הרש"ש ז"ל:

משנה ז

ראש תור. כראשו של שור דראשו רחבה לצד קרניו והולך ומתקצר כזה

ולדעת הרמב"ם ז"ל הוא כמו משולש כזה

ופי' ראש תור מן נאוו לחייך בתורים. ופי' א' הוא פי' רש"י ז"ל בסוכה פ"ק. כ"כ הרש"ש ז"ל. וע' במ"ש לק' פ"ג סי' ג':

מותר לסמוך לו מאותו המין. הפירוש שפי' ר"ע ז"ל הוא פי' הרמב"ם ז"ל וגם הוא הפי' שנראה יותר להר"ש ז"ל מלפרש מותר לבעל השדה של חטים לסמוך חטים אצל שדה מין אחר של חבירו ואין נראה ככלאים בשדה חבירו אלא נראה כסוף שדה חטים ע"כ:

ולא תלם של מין אחר. כתב הח' ה"ר יהוסף אשכנזי ז"ל ברוב הספרים מצאתי מותר לסמוך לו תלם של פשתן או תלם של מין אחר. אך יש ס"א דגרסינן ולא וצ"ע. ולפי גירסא דאו צ"ל חסורי מחסרא וה"ק או תלם של מין אחר דברי ר"ש שר"ש אומר אחד זרע פשתן וכו' ע"כ. וזה שלא כדעת הירושלמי שאכתוב בסמוך גם שלא כדעת שום מפרש או פוסק:

ר"ש אומר אחד זרע פשתן ואחד כל המינין. מן הירושלמי מוכח דר"ל מותר. דה"ג התם ר' שמואל בשם ר' זעירא דר"ש כדעתיה דאמר לק' פ' המבריך אין אדם מקדש דבר שאינו שלו כך הוא אומר גבי כלאי זרעים אין אדם חובש דבר שאינו שלו:

ר' יוסי אומר כו'. דר' יוסי לא חייש למראית העין ות"ק חייש למראית העין כיון שהוא באמצע שדהו. ור"ש ס"ל דאין אדם מקדש דבר שאינו שלו כלומ' ומתוך דלא מיתסר משום חבירו לא מיתסר נמי משום דנפשיה. ור' יוסי נמי אע"ג דאית ליה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו בההיא דהמסכך את גפנו מ"מ אסר הכא בשלו. הר"ש ז"ל. וכתב הר"מ בחבורו אבל אם היתה שדהו זרועה חטים מותר לחברו לזרוע בצדה שעורים שנאמר שדך לא תזרע כלאים אין האיסור אלא שיזרע שדהו כלאים שלא נאמר הארץ לא תזרע כלאים ע"כ:

משנה ח

אין סומכין וכו'. פי' כשיש לו שדה תבואה ואין אצלה שדה אחר והוא בא לסמוך לאותה השדה חרדל וחריע אסור אע"פ שאינו אלא מן הצד אבל שאר מינים מותרים. ומה שאמר לעיל מותר לסמוך לו תלם של פשתן ולא תלם של מין אחר מיירי כשיש לחבירו שדה שהוא זרוע סמוך לשדהו כנזכר לעיל וצ"ע בירושלמי. הר"ר יהוסף ז"ל. ובירושלמי כיני מתני' אין מקיפין דהיינו מד' רוחות שהוא חבוש הא לסמוך סומכין ומתני' ר' יהודה היא דתניא אין מקיפין חרדל וחריע אלא לחסיות בלבד דברי ר"מ. ר' יהודה אומר לכל מקיפין חרדל וחריע חוץ מן התבואה. ר"ש אומר לכל מקיפין חרדל וחריע ואפי' לתבואה. רשבג"א ערוגות קטנות של ירק מקיפין אותן חרדל וחריע. ובשלמא אי גרסי' במתני' אין מקיפין מצינן לאוקומה כר' יהודה אבל אי תנן אין סומכין מתני' אמאן תרמייה:

וסומך לבור כו'. פי' כשיש בתוך השדה מקום בור אז לא חיישי' שיאמרו שנזרעו בערבוביא ומותר לסמוך לשדה שם אצל הבור וכן אצל הניר והגפה וכו'. ונ"ל דהאי לבור וכו' לא קאי אחרדל וחריע לחוד אלא מילתא באנפי נפשה היא. הרר"י אשכנזי ז"ל:

ורחב ד'. פי' הר"ש ז"ל דורוחב ד' דקתני בסיפא {הגה"ה רב"א ז"ל הוא שהגיה במקום ברישא בסיפא. אכן נראה דאין צורך למי שיעיין שם: } גבי חריץ. אגפה וגדר נמי קאי. ומיהו לא יתכן דאינו מענין א' דארבעה דגדר לאו בעובי גדר אלא ברוחב {הגה"ה נראה לע"ד באורך צ"ל. דדוחק לפרש דרוחב יקרא הצד התחתון של הגדר ומה שמתקצר ועולה לצד מעלה כל שהוא יקרא עובי אלא שהר' בצלאל אשכנזי ז"ל לא הגיהו:} אע"פ שעביו כל שהו. אבל ד' דחריץ אפי' ארוך כמה אמות בעי ד' טפחים משפתו אל שפתו דבציר מהכי אזיל שפיר מהאי גיסא להאי גיסא ע"כ:

משנה ט

הרוצה לעשות שדהו קרחת קרחת כו'. כ' בס' כריתות בלשון לימודים שער ב' סי' פ'. וז"ל מצינו תנא שמזכיר אמות וכל אמה בת ששה טפחים וכשמזכיר מחצה ר"ל באמה בת חמשה טפחים. בתוספתא דכלאים וכמה היא מדת רובע עשר אמות ומחצה מרובעים ולא תמצא המנין הזה מכוון אם לא תאמר שהאמות בנות שש טפחים ואז תוסיף על האורך שני טפחים ומחצה מאותם טפחים ולא הוי חצי אמה וא"כ חצי אמה דקאמר ר"ל מנין טפחים שמונין לאמה בת ה' טפחים לחצי אמה דהיינו ב"ט ומחצה. ודו"ק. דתנן במתני' פ"ב דכלאי' הרוצה לעשות קרחת קרחת מכל מין עושה כ"ד קרחות לבית סאה מקרחת לבית רובע ותמצא הרובע עשר על עשר ועוד להוסיף על האורך שני טפחים ומחצה באמה בת ששה דבית סאה נ' על נ' והרובע של קב הוי א' מכ"ד לסאה

דסאה ששה קבין ובבית סאה יש בה כ"ה רצועות עשר על עשר קח כ"ד רצועות י' על י'. והרצועה הנשארת של י' על י' בעשר אמות יש ס' טפחים באמה בת ו' טפחים לכל שתי רצועות צריך להוסיף באורך ה' טפחים נמצא לי"ב רצועות ה' פעמים י"ב והיינו ס' דהרצועה של י' על י' יש בה ס' פעמים ס' טפחים ע"כ:

וחכמים אומרים כו'. כתב החכם הרי"א ז"ל נראה לי שרבי מאיר אמר שני דברים דין כ"ד קרחות ודין היתה קרחת א' וכו' וחכמים חולקים על חלוקת כ"ד קרחות וראב"י אינו חולק אלא על דין היתה קרחת אחת או שתים וכו' וכך יש במס' סוכה פ"ג ר' ישמעאל אומר ג' הדסים וכו'. אפי' שנים קטומים וכו' ר"ט אומר וכו' ר' עקיבא אומר כשם וכו' וע"ש ע"כ. ועל מה שפי' ר"ע ז"ל קרחת מקום פנוי כתב הוא ז"ל פי' זה אינו נראה דהא קאמר שזורע את כולם ונראה דשדה שהיא עשויה ערוגות ויש בה מינין הרבה היא נקראת קרחת מפני שאין צורת כל הזרעים שוין שזה צבעו שחור וזה אדום וזה ירוק והוא נראה כקרחת ע"כ. עוד כתב על מ"ש ר"ע ז"ל עשר אמות וב' טפחים ומחצה אורך על עשר אמות רוחב. כתב פי' זה אי אפשר להיות לחלק שדה מרובעת שהיא נ' על נ' אמה לקרחות מרובעות שכל קרחת תהיה עשר אמות וב' טפחים [ומחצה] אורך על עשר אמות רוחב כי א"א לשבר את המדה ולחתכה לרצועות וליתן את המותר שבאורך לרוחב. אלא נראה שא"צ שתהיינה הקרחות מרובעות לגמרי אלא כשהבית סאה הוא מרובע יעשה שאורך כל קרחת י"ב אמה וחצי ורוחב ח' אמות ושליש. ונ"ל דלענין ירק אין מותר אלא ט' קרחות וזהו שנינו לק' ירק בירק כו' ע"כ. והרמב"ם פסק כחכמים וכתב שכל קרחת בית רובע ונמצא רחוק בין קרחת וקרחת קרוב לעשר אמות פחות רביע שכל ב"ס נ' על נ' ע"כ. ושם בהשגות כתב הראב"ד ז"ל מקום הזרע נקרא קרחת וכתב עליו מהר"י קארו ז"ל ופשוט הוא ולא הוצרך לכתוב כן אלא משום דלשון קרחת משמע שהוא מקום קרח בלא זרעים וירקות וקאמר דהוי אפכא דמקום הזרע הוא הנקרא קרחת ע"כ וזהו שלא כפי' הר"ש ז"ל והרא"ש ור"ע ז"ל שהם כוונת פירושם שפרשו מל' קרחה שנקרח מן השער שכן זה מקריח שדהו ממין הזרוע בו כדי לזרוע בו מין אחר והרמב"ם ז"ל פי' דלפי שהמקום מרובע קראו קרחת ולמקום ארוך קראו משר. ובירושלמי היך עבידא תלת ותרתי וחדא ותרתי וחדא וצייר הרש"ש ז"ל כזה

וז"ל דלר"מ ד' שורות יש בהן ה' טבלאות ושורה חמשית אין בה אלא ד' טבלאות דהויין כ"ד טבלאות. ורבנן סברי בעינן שלא יהא שם שום מין סמוך לו וכ"ש מקיף לו מד' צדדיו הלכך בשורה ראשונה זורעין בה ג' רובעין לג' מינין ויחריבו ב' רובעין ובשניה שנים

צ"ל רובעין זרועין.] זורעין זרעים ושלשה בורים שלא לחבוש ולא לסמוך. ובשלישית אחת זרועה ותו לא. וברביעית שנים זרועים ושלשה בורות ובחמישית אחת זרועה ותו לא ע"כ בקיצור מופלג. והקשה על פי' הר"ש ז"ל שהביאו כבר הר"ע ז"ל וגם הקשה על פי' הרא"ש ז"ל. וכתב עוד וז"ל וא"ת ולפי' דידן אמאי לא שרו רבנן לזרוע י"ב רובעין ותהא א' בקרן זוית של דרום ומזרח וב' בשורה שלישית דהא אינה סמוכה ולא חבושה ונ"ל דעיקר דברים הללו הוא דרבנן אזלי לטעמייהו דתניא בתוספתא וכמה היא מדת רובע עשר אמות ומחצה על עשר אמות ומחצה מרובעות ר' יוסי אומר אפי' ארכו כשנים ברחבו ע"כ ופי' ר"ש ז"ל עלה האי מחצה באמה בת חמשה והעשר באמה בת ששה ומרובעות דקתני לא שיהא הרוחב כאורך שאין בית רובע עולה כ"א עשר אמות וב' טפחים ומחצה על רוחב עשר אמות ותו לא ע"כ ותימה גדול הוא דקתני בה בהדיא עשר אמות ומחצה על עשר אמות ומחצה מרובעות ולימא רבינו שמשון ז"ל דלאו דוקא. וראיתי להרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ג כלשון הזה שדה שהיתה זרוע מין תבואה ובקש לזרוע בתוכה מין תבואה אחרת בשדה (אחר) [אחת] מרחיק ביניהן בית רובע והוא כעשר אמות וחצי אמה על עשר אמות וחצי אמה מרובע א"ה לפנינו כתוב כעשר אמות וחומש אמה על עשר אמות וחומש אמה וע"ש ברדב"ז ובכ"מ:] בין מן האמצע בין מן הצד ואם לא היה בהן כשיעור אסור ואינו לוקה עד שיהו קרובים בתוך ששה טפחים ע"כ דברי רבינו בספרים המדוייקים והכי מסקי' לעיל בשלהי פ"ק דמכלתין והראב"ד ז"ל נזדמנה לו נסחא משובשת שהיה כתוב בה ואינו לוקה עד שיהו קרובים בתוך טפח ולכך השיג עליו א"א אין הדברים הללו אמורים אלא לדעת ר' יהודה אבל לדעת חכמים לאסור בבית רובע וללקות בו' טפחים ולר' יהודה לאסור בו' טפחים וללקות בטפח ע"כ ולפי גרסתו יפה השיג עליו אבל טעות היה בספרו ז"ל אבל מ"מ אתה רואה ששני הרבנים הללו ז"ל מוסכמים כדברי התוספתא ואמת הוא ומרובעת דוקא קתני. ונ"ל לפרשה כן דבפ' עושין פסין אשכחן גבי קרפף דר' יוסי גופיה דפליג הכא אזיל לטעמיה התם ואמר דאפי' ארכה כשנים ברחבה מותר ור"ע פליג עליה התם ואמר דוקא מרובעת וילפי לה מדכתיב ורוחב חמשים בחמשים ודרשי' טול חמשים וסבב חמשים כדאיתא התם ומש"ה גבי קרפף דאיכא דבר מועט לא בעי' ליה אלא דוקא מרובע הוא דבעי' והכא גבי כלאים מחמרי' דכיון דאיכא רצועה נותרת של ב' טפחים ומחצה בעינן נמי רצועה אחר דכוותה ורבוע ג"כ לקרנה כדי להשוותה מרובעת א"ה לא זכיתי להבין מי מחייב אותנו לתת את כל הרצועה לצד אחד שכדי לרבעה נהיה צריכים לקחת עוד רצועה אחרת דכוותה. ולמה לא נחלק אותה לשניים ונתן מחציתה היינו טפח ורביע לצד א' ומחציתה הב' לצד הב'

ולא יחסר לנו רק המרובע של טפח ורביע על טפח ורביע. ועוד שכבר באר הר"מ שרובע מרובע הוא עשר אמות וחומש בקרוב על עשר אמות וחומש בקרוב:] וכיון דנ' על נ' דהוי בית סאה ממשכן גמרי' מודו רבנן לר"ע גבי כלאים דכל חלקי בית סאה דלהוי מרובעים ור' יוסי פליג הכא והתם ולא קיי"ל כוותיה ואע"ג דאיפסיקא הלכתא התם כר' יוסי היינו משום דעירובין דרבנן אבל גבי כלאים דאורייתא ועוד דחמירי דבעינן כל שיעורייהו שוחקות כדאיתא בפ"ק דעירובין מודו רבנן לר"ע. ונראה בעיני לפרש דאף החצי אמה להוי ג' טפחים כשאר האמות דסתמן בת ששה טפחים מן הטעם שהזכרתי א"ה לא מצאתי שהזכיר טעם רק לב' טפחים ומחצה שהוא שיעור הרצועה הנותרת אבל ליותר מזה לא שמענו.] והשתא מיתרצא שפיר מתני' דאמאי לא שרו רבנן אלא ט' קרחות לבית סאה ותו לא האיכא ג' טבלאות שאינם לא סמוכות ולא חבושות. אלא היינו טעמא דכיון דבעי לרבנן דכל הטבלאות להויין מרובעות רחבן כארכן וכדפרישית וכדברי התוספתא נמצא שאין בבית סאה רובעין בשיעורן ובמשפטן אלא כ"ב ותו לא דהא כי מפרנסינן אורך ורוחב כל בית רובע ורובע בג' טפחים הוא דמפרנסינן וכך הוא הענין. בית סאה הוו להו כ"ה טבלאות של י' אמות על י' אמות קח טבלא א' וחלקה לעשרים רצועות כל רצועה רחבה ג' טפחים וארכה עשר אמות ושים כל רצועה ורצועה לכ' טבלאות לצד מזרח נמצאו עשרים טבלאות י' אמות וג' טפחים מן המזרח למערב ומן הדרום לצפון רחבים עשר אמות ותו לא קח טבלא אחרת וחלקה לעשרים רצועות אחרות כל רצועה רחבה ג' טפחים וכו' ופרנס אותן כ' טבלאות לצד צפון ונמצאו עכשיו עשרים טבלאות מרובעות ארכן כרחבן י' אמות וחצי אמה על י' אמות וחצי אמה אלא שקרניהם פגומות צא ופרנס שתי טבלאות אחרות לארכן ולרחבן ובעי כל חדא שתי רצועות ארכן עשר אמות ורחבן ג' טפחים ולפרנסם למזרח ולצפון כמו האחרות ובעינן להרוס טבלא אחרת ולחתוך ממנה שתי רצועות רחבן אמה וארכן י' אמה ולחלקן ברחבן והוו להו ד' רצועות רחבות ג' טפחים וארכן י' אמה ולתת לטבלא האחת א' למזרח וא' לצפון וכן לטבלא האחרת ועוד בעינן למלאות קרניהן כ"ב רבועים של ג"ט על ג"ט ובעי' רצועה רחבה חצי אמה וארכה י' אמות וחלקה לעשרים חלקים שוין ונמצאו בה כ' רבועים רחבים ג"ט וארוכים ג"ט ותן אותן לקרנות נמצאו כל טבלא וטבלא מהעשרים שפרנסנו עשר אמות וג"ט באורך על י' אמות וג"ט ברוחב עם הזוית ככל מרובע שוה. ועוד בעינן שתי ריבועים אחרים לקרני שתי טבלאות האחרות שתשבורתן י"ח טפחים טפח על טפח נמצא עכשיו כשפרנסנו כ"ב רובעין בשיעורן ובמשפטן הרסנו שתי טבלאות ועוד מטבלא ג' נטלנו ממנו ב' רצועות וחצי רצועה ועוד י"ח טפח וכיון דהרוסה היא דלית בה שיעורא

בטלה היא. הלכך לרבנן אין בבית סאה רובעים אלא כ"ב במשפטן ובשיעורן וכדפרישנן וכיון דא"א לזרוע בטבלא של נ' על נ' דליהוו הזרועין כמשפטן מרובעות והקרחות ג"כ כמשפטן הוצרכו להחריב עוד טבלא אחרת כאשר אתה רואה ונתגלה א"ה לא זכיתי להבין אם רצונו שיהיו זרועים בבית סאה המרובע שהיא נ' על נ' יקשה כי לפ"ז לא יוכל למצוא בתוכה רק ד' שורות של ד' ד' טבלאות מרובעות י' אמות ומחצה על י' אמות ומחצה ויהי' שטח מרובעם מ"ב אמה על מ"ב אמה וישאר ח' אמות מצד מזרח וח' אמות מצד צפון וא"כ אינו יכול לזרוע בשורה הראשונה נ' טבלאות של עשר ומחצה ואפילו אם יזרע גם בשורה הנ' ב' טבלאות לא יוכל לזרוע בס"ה רק ח' טבלאות. ואם לא יקפיד על רבוע הבית סאה כ"א על רבוע הטבלאות מה הועיל בזה שהוציא לפי חשבונו שאין בכל הב"ס רק כ"ב רובעין אם יסודרו חמשה טבלאות ומחצה באורך וארבעה ברוחב ולמה לא יזרע ג' בשורה הראשונה ושנים בשניה ושלש בשלישית ושנים ברביעית ויהיו עשר. וצ"ע.] טעמה של משנתינו דאין לזרוע בה עשר וברוך הקדוש בספירותיו עשר עכ"ל ז"ל. וראיתי לצייר הנה ג"כ מה שמצאתי בעלה ישן כתיבה אשכנזית וזה לשונה הרוצה לעשו' שדהו קרחת קרחת ורוצה לזרוע בכל קרחת מין אחד שדה שהוא נ' על נ' אמרו שהוא יכול לעשות כ"ה קרחות וכל קרחת זרועה תהי' עשר אמות וחומש וחרב שבין קרחת לקרחת יהי' ט' אמות ושלש חומשיו' וחצי ובין הכל היה חמשים אמות וזה צורתו

לפי דעת חכמים וזו הצורה

לפי דעת ר"מ והיא קרחת א' מן הכ"ד קרחות שמאחר שאתה רואה הנה מאה אמות בשבור מרובעו' עם חומשיהן שעלו עשר אמות וחומש על עשר אמות וחומש שהם ק"ד אמות וחלק קטן אחד מכ"ה משם תבין לספור כל שא' הקרחו' שיעלו כל הכ"ד קרחות עד אלפים וחמש מאות עם חומשיהן. ויש לנו חלק מן הארץ שהוא חמשים על חמשים אמה ויעלו כ"א מהחלקים כ"ה עשר על עשר אמה {הגה"ה. פי' כשתחלק אלפים וחמש מאות לכ"ה חלקים יהיה כל חלק עשר על עשר:} שהם כולם אלפים וחמש מאות אמות בשבור ואנו רוצים לעשות מן הכ"ה כ"ד וע' בזו הצורה שלמעלה שהיא עשר על עשר אמות אחד מן הכ"ה חלקים ויתר החומש אשר משני הצדדין ועתה טול את החומש ומנה כי יהיה ארבע אמות וחלק א' מכ"ה חמשיות. שתמצא ק"ד אמה וחלק א' מכ"ה בשבור. ועתה אלמדך שתעשה זה החשבון. אתה ידעת כי חמש חומשיות באמה ותמצא בצורה

שלמעלה עשרים חמשיו' והחלק הקטן שהוא חומש חמשית בין הכל ד' אמות וחומש חמשית וכשתעשה כ"ד חלקים מן החלק שהוא חמשים על חמשים כל חלק וחלק יהיה מאה וד' אמות וכ"ה חומש חמשית ועוד ישאר לך א' חומש חמישית ע"כ מה שמצאתי וע' בפי' הרמב"ם ז"ל אם הוא פי' לפירושו ז"ל. לשון הח' הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל פי' ר"ע ז"ל ומניח שורה שנייה כולה בורה וכו'. בירושלמי קאמר שלרבנן צריך שלא יהיו סמוכות וגם שלא יהיו חבושות וקאמר א"כ איך זורעים ט' קרחות שלא יהיו סמוכות ולא חבושות וקאמר תלת ותרתין וחדא ותרתי וחדא. ופי' הדבר הוא שבמקום שיש כ"ה קרחות שכל קרחת היא בית רובע דהיינו בשדה מרובע שהוא בית סאה ורובע. באותה שדה אפשר לזרוע ט' קרחות כזה

כן נ"ל לפרש ופי' המחבר אינו נראה כלל עכ"ל ז"ל. וע' תי"ט שהעלה דשאני ראש תור א' מהרבה ראש תור ביחד ולזה אפי' ראש תור א' לא נתיר בכאן ע"ש ובזה ניחא לי הא דלא תני וחכ"א עד ט' קרחות מותרות ותו לא אלא דאי הוה תני הכי ה"א דאה"נ דבהנהו דשייך בהו טעם ראש תור דשרי נמי אלא דתנא לא איירי בהכי להכי הדר תני עשר אסורות לאשמעי' דאפי' הנהו שהדעת נוטה להתירן מטעם ראש תור גם המה בכלל האיסור ואפי' אחת מהנה כך נלע"ד לפי דרכו של הרב הנזכר נר"ו:

משנה י

כל שהוא בתוך כו'. ע' ברמב"ם בחבורו. ואה"נ שמודה הרמב"ם ז"ל לפי' הר"ש ז"ל דכל שהוא בתוך בית רובע לאתויי נקעים וכו' וגם גדר שאין גבוה עשרה טפחים אע"פ שלא הזכירם לא בפי' המשנה ולא שם בפ"ד. ופי' הח' הרי"א ז"ל כל שהוא בתוך בית רובע. פי' לעיל גבי קרחת אמרו חכמים שצריך הרחקה בין זרע לחבירו בית רובע וע"ז קאמ' שכל מה שהוא בתוך בית רובע עולה במדתו ואמר עוד שבקרחת של מה אמרו שצריך בית רובע דוקא בקרחת של תבואה בתבואה אבל בקרחת של ירק בירק עשרה [אולי צ"ל ששה] טפחים ע"כ:

אכילת הגפן. לשון תפיסה כמו כמה לוחות אוכלות בארון דפ"ק דב"ב ובל' מקרא נמי כי יאכלו אתיקים ביחזקאל. ורבינו יצחק בעהתו"ס ז"ל פי' אכילת הגפן גפן יבש ולא נשאר כי אם השרש בארץ עולה למדת בית רובע ע"כ והר"ש ז"ל פי' זה הפי' בשם י"מ. ובירושל' ר' בון ב"ר חייא בשם ר' זעירא לא שנו אלא אכילת הגפן הא גפן עצמה אינה עולה ומוסיפים על הרובע קרקע כנגד גוף הגפן. למה מפני שהיא אסורה בהנאה. ופריך והרי הקבר אסור וקתני דמשלים. ומשני קבר אין אסורו ניכר אלא שהוא תל בעלמא

דמיירי בקבר קרקע עולם ולא ע"י בנין והדר פריך ועבודת הגפן אינה אסורה בהנאה והיכי דייקת מינה הא גפן עצמו לא והא שניהם שוין וכולהו אסורין בהנאה ומוקי לה כר' ישמעאל דס"ל דאין עבודה לגפן יחידית אלא כשאר אילנות דשרי לזרוע דלא אגמריה רחמנא למשה עבודה אלא גבי כרם:

תבואה בתבואה בית רובע. תני ובלבד שלא תהא חבושה מארבע רוחותיה:

ר' אליעזר אומר ירק בתבואה כו'. ר' אליעזר ביו"ד גרסי'. ומשמע דגם בתבואה בירק פליג ר"א ולאו דוקא נקט במלתיה ירק בתבואה:

משנה יא

ר"מ אומר. צריך להגיה רבי אומר שאע"פ שאין משמע כן מפי' הרמב"ם ז"ל כן משמע מהירושלמי שהביא הר"ש ז"ל:

פרק ג

משנה א

זורעים בתוכה חמשה זרעונים. כזה

שלשה על כל גובל וגובל וא' באמצע כזה

ר' יהודה אומר ששה באמצע כזה

. אמר המלקט כ' הח' הר' אפרים אשכנזי ז"ל אלו הציורים העתקתי אותם מהמשניות של הח' מוהר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל ואני שמעתי שהן מיוחסות להרא"ש ז"ל. אחר זמן רב באו לידי משניות של הח' הר"ר יהוסף ז"ל ומצאתי שם הציורים הללו. ועל הצורה הראשונה ראיתי שכתב פי' ה' זרעונים מלא הערוגה וא"צ הרחקה כלל כיון דהוי כמו ראש תור ותנן לק' היה ראש תור וכו' מותר בלא הרחקה כן נ"ל לפרש הלכה זו כמו שציירתי עם שיטת התלמוד ממס' שבת ע"כ. ועל הצורה השנייה כתב. כן נ"ל לפרש זריעת י"ג מינים בערוגה עם הגובל. ע"כ. ועל הצורה השלישית כתב. כן נ"ל לפרש ששה באמצע דאמר ר' יהודה ע"כ. וכתב עוד. ר' יהודה אגובל קאי ומכל שכן אירשא ע"כ. ומה שכתב ר"ע ז"ל ערוגה שהיא ששה על ששה טפחים מפורשת למטה בסוף הקונט' ע"כ. האלהים אנה אותה לידי בכתיבת יד. והא לך כל לשונו ז"ל ערוגה כו'. [אמר המו"ל אנחנו השבנוה על מקומה בפי' הרע"ב כאשר תראה] ע"כ מה שמצאתי מל' ר"ע ז"ל

לפירוש משנתינו. ובאו לידי ג"כ ציור לדעת רש"י ז"ל גם כפי דעת הר"ז הלוי ז"ל שהוא קרוב לדעת רש"י ז"ל. גם הציורים שעשה הח' הר' שלמה שירילי"ו ז"ל ולאהבת הקצור לא העתקתים הנה:

גובל. פי' בערוך הוא מקום דריסת האדם סביב הערוגה לשון גבול הוא ע"כ:

משנה ב

כל מין זרעים. שום מין כמו כל מלאכה לא תעשו. ופי' ר"י בעל התוס' כל מין זרעים אין זורעין משום דזרעים אלימי ליינק. והא דנקט ברישא חמשה זרעונים או שלשה זרעונים משום זרויה נקט הכי כלישנא דקרא אבל דוקא בירק קאמר. והא דקתני וכל מין ירקות זורעין בערוגה לאו דוקא דהא דלעת אסור ולפת נמי תנן במתני' דאסור בגובל אבל נראה דשרי למטה. ואין למדין מן הכללות ואפי' במקום שנא' בהן חוץ. הרש"ש ז"ל. ובירושלמי תני חרדל והאפונים השופין מין זרעים אע"פ שזרען לירק אין נותנין אותן ע"ג ערוגה האפונים הגמלונים ופול המצרי שזרען לזרע אין נותנין אותן ע"ג ערוגה. זרען לירק נותנין אותן ע"ג ערוגה. ושאר זרעוני גנה שאין נאכלין אע"פ שזרען לזרע נותנין אותן ע"ג ערוגה:

השופים. פי' בערוך קטנים:

התלם. ורוחב התלם ששה וכן באמת המים נזרעים לרחבה של אמה שהיא כמו כן ששה וכשייבשו המים דחזי לזריעה. ונראה דה"פ טפח אחד זרוע מן הצד האחד של התלם או של האמה וטפח וחצי הפסק וטפח זרוע באמצע וטפח וחצי הפסק. וטפח אחר הנותר מן הששה זרוע מן הצד האחר. והכריח הרש"ש ז"ל מן הירושלמי דשהן עמוקין טפח דווקא נקט ודלא כהר"ש והרא"ש ז"ל:

זורעין בתוכה שלשה זרעונים. ירושלמי תני בר קפרא אינו זורע בתוכן אלא מין אחד בלבד. ופי' הרש"ש ז"ל וזורעין שלש בתוכן דמתני' לאו דוקא אלא א' למטה בתוכן ע"כ. ונראה שרוצה לפרש דבר קפרא אתי לפרושי מתני' אבל נראה דלא יתכן דהניחא שנאמר דשלש בתוכן דקתני לאו דוקא אבל א' מכאן וא' מכאן וא' באמצע מאי איכא למימר ומאי אתא לפרושי בר קפרא הא בהדיא קתני א' דוקא באמצע. לכן נלע"ד דמתניתא דבר קפרא פליגא אמתני' וכמו שפי' הר"ש ז"ל:

משנה ג

היה ראש תור כו'. בשבת שם פי' רש"י ז"ל ראש תור כראש השור ע"כ. ודוגמתה איתא בגמרא בפ"ק דסוכה ד' ז' ויעמידנו כנגד ראש תור ופי' שם ג"כ רש"י ז"ל ראש שור. אלא שר"ש לוריא ז"ל מחק משם פי' ראש שור שסובר ששם רש"י ז"ל מפרשו לשון תורי זהב

ע"ש בספרו ודלא כדעת הרש"ש ז"ל שכתבתי בפרקין דלעיל סי' ז'. ובד"ה כתי' וראיתני כתור האדם המעלה ה' אלהים ופי' שם המפרש ז"ל כתור פתרונו שורה ודוגמא ראש תור ירק. ר"ל שהשויתני והושבתני בשורות הגדולים ודוד אמרו כשבשרו נתן הנביא בשם ה' יתעלה ועשיתי לך שם כשם הגדולים אשר בארץ:

עד שיהא התלם מפולש. פי' הח' הרר"י ז"ל פי' במה שאמר לשון תלם בזה ללמדך שרוחב השורה הוא כרוחב התלם דאי הוי פחות מתלם נראה כאילו נזרע בערבוביא ואינו מדבר בהפסק אלא בתלם הזרוע וא"צ הפסק כלל כך נ"ל עכ"ל ז"ל:

מראש השדה ועד ראשו. ס"א ועד סופו והכל אחד דלכל שתי קצוות יתכן לקרות ראש וסוף ולקמן סי' ג' דפרק ה' נמי תנן מראש הכרם ועד סופו:

ר"י אומר רוחב כו'. בירוש' פריך תנינן הכא דר' יהודה ותנינן תמן. ופי' הר"ש שירילי"ו ז"ל ותנינן תמן בריש פירקין ר"י אומר ששה באמצע והיינו דס"ל שדה ירק טפח ומכאן אני למד דר"י דמתני' דבעי רוחב טפח לא קפיד אגובה כלל ומש"ה בעי לאצרוכינהו. ומשני תלמודא אלו תניתה הכא ולא תניתה תמן הוינן אמרין ומה אין ר' יהודה דהוא מחמיר הכא דבעי רוחב טפח מקיל תמן דשרי ששה מינין בערוגה צלע אל צלע רבנין דאינון מקילין הכא דלא בעי רוחב טפח אלא כמלואו ותו לא כ"ש דיקילון תמן דלא בעינן גובה בגובל הוי צורכא מיתני תמן לאשמעי' מילתייהו. ואילו תניתה תמן ולא תניתה הכא הוינן אמרין ומה אין רבנן דאינון מחמרי תמן אינון מקילין הכא ר"י דהוא מקל תמן לא כ"ש דיקיל הכא דהוי שורה אצל שדה מרובע קמ"ל. הוי צורכא מיתני הכא וצורכא מיתני תמן:

משנה ד

הנוטע שתי שורות כו'. כתבו התוס' ז"ל שם בשבת. מותר. דשתי שורות של דלועין מפסיקין בין קשואין לפול המצרי. דקשואין ודלועין לא הוו כלאים דמנכרי כדתנן בסיפא נוטע אדם קישות ודלעת בתוך גומא א' ובלבד וכו'. וכן דלועין ופול המצרי לא הוי כלאים דמנכרי. אבל קשואים ופול המצרי הוו כלאים. אבל שורה של קשואים כו' אסור. דשורה א' של דלועין לא מפסקא בין קשואין לפול המצרי ע"כ. ותימה דבקצת דוכתי קתני לשון נטיעה גבי זרעים וירק:

שתי שורות של פול המצרי מותר. ירושלמי אמר חזקיה במחלוקת שנויה. דלר' ישמעאל דאמר לק' בסמוך בעינן שתים עשרה אף הכא בעינן שתים עשרה. ולר"ע דאמר שמונה סגי אוף הכי שמונה. ור"ע היא. ור' יוחנן אמר דברי הכל היא. והא דמודו רבנן ור' ישמעאל הכא משום דשאני הני מינין מדלועין ובצלים דהני כולהו קשואין ודלועין ופול

המצרי העלין שלהן מתפשטין ונכנסין קצתן בקצתן ומתערבין. הלכך כחד מינא חשיבא וחשיבא שדה דכל חד בשמונה אמות אבל שדה דבצלים דלית בהו שרכא לא חשיב ובעי י"ב:

אסור. אע"ג דלעיל אמרינן דשורה מותרת שאני הכא גבי דלועין שצריכין הרחקה כדתנן לעיל. ע"כ מה"ר יהוסף ז"ל:

ר"א מתיר כו'. ירושלמי ר' ינאי אמר בבא מציעתא דמתני' נמי במחלוקת שנויה. דר"א פליג בה נמי. וסבר ר"א דשני מינין מצטרפין להציל ואין שני מינים מצטרפין לאסור. הלכך הכא נמי לא מצטרפא שורה של פול המצרי בהדי שורה של קשואים לאסור הדלועין. הלכך שרי לר"א. ומתני' כרבנן דסברי אין שני מינים מצטרפים להקל ולהציל אבל מצטרפין להחמיר ולאסור. ולהכי נמי מחמרי רבנן אפי' כשחזר וזרע שורה של קשואים אחרת מאותו הצד האחר משום דכיון דכבר נאסרו היכי אתיא תו רביעית ושריא להו. ומתני' מסייע ליה לר' ינאי דקתני סתמא ר"א מתיר משמע דאכולה מתני' קאי דאל"כ ליתני בזו ר"א מתיר וחכמים אוסרין. ורב אמר דברי הכל היא דס"ל לר"א דכשם ששני מינים מצטרפין להציל כך שני מינין מצטרפין לאסור ואפי' ר"א מודה דכיון דלית לה להההוא גיסא שורה אחרת בהדי מאן ליצטרף להתיר הלכך אסור ורב יפרש סיפא דמתני' דפליג בה ר"א ארבנן וקשרי בשנטע ארבעתן כאחת דלא חיילא בהו עדיין איסורא מעולם. פי' דלא הוי כבבא מציעתא דהוי זה אחר זה דא"כ הרי כבר נאסרו:

בפי' ר"ע ז"ל. הוי כאילו נטועות בשדה של קשואים. כתב עליו הח' הר"ר יהוסף ז"ל ומה שאמר לעיל שלא יזרעם חרדל מפני שנראה כשדה חרדל ש"מ שכשהוא נראה כשדה שהוא אסור יותר מאלו לא היה נראה שדה. היינו דוקא בקרחות הוי הדין כן אבל בשורה מותר כשהוא שדה. כן נ"ל לפ' ע"כ:

עוד כתב ר"ע ז"ל וסגי בהרחקת תלם. כתב עליו הח' הרר"י ז"ל פי' זה אינו נראה דלשון עד שיהא התלם אינו משמע דאיירי בהפסקה דאי בהפסקה מיירי הי"ל לומר עד שיהא ביניהם תלם וכו' ותו שהרי לעיל פירש דר"ע לא דבר אלא בתלם הזרוע וא"כ היאך שייך לומר שזה דבר מדבר אחד וזה דבר מדבר אחר עכ"ל ז"ל:

משנה ה

נוטע אדם כו'. הרמב"ם בחבורו כתב וכן אם נטע ד' מינין בתוך הגומא והפכן לד' רוחותיה ה"ז מותר והוא מן הירושלמי שאכתוב בסמוך:

ונוטה שער של זו וכו'. תימה למה חזר ושנאו ואית דלא גרסי' ליה גם הח' הר' יהוסף ז"ל כתב דבכל הספרים ליתיה:

שער. ענפים ושריגים קרויין שער:

לא אסרו אלא מפני מראית העין. דאע"ג דעבודת דלעת יחידית ששה טפחים כדתנן בפרקין במקום של מראית העין ואינו מעורבב אין חוששין ליניקה כלומ' אין חוששין לומר שמא יונקים זמ"ז שאפי' שינקו אין בכך כלום שאין ל' כלאים אלא לשון חבישה כדכתיב ובבתי כלאים החבאו. ירוש' תני מותר הוא אדם לעשות בתוך שדהו גומא קטנה עמוקה טפח ולזרוע בתוכה ד' זרעונים ולהפך אותן לארבע רוחותיה. וכתב הרא"ש ז"ל בתי כלאים החבאו ממני ונסכרו מעיני ונעלמו ממני עיקר יסודותיה היאך מותר מיני זרעונים שהם כלאים בגומא א' והתנן בספ"ק הזורע חטה ושעורה כאחת ה"ז כלאים. ואי משום שהגומא עמוקה טפח כ"ש שנראה כחבוש וצריך לי עיון ע"כ. ואיני מבין אותו. ואולי עלה על דעתו דשריותא דמתני' היינו תוך חלל הגומא למטה ונקט לשון המשנה כפשטה ולא היה לו לטעות בזה דהא תני נמי לעיל גבי אמת המים זורעים לתוכה ומפ' בר קפרא דאין זורעים בתוכם אלא אחד ושנים בשפתות וה"נ הך דהכא וא"צ שיהא רוחב הגומא טפח אלא בעמוקה טפח בלחוד סגי דמטעם הרום מציל וכך למעלה כמו למטה. ועוד דאי מטעם סמיכה שסומכן זו לכאן וזו לכאן הא אסיקנא בירושלמי דאין סומכין הלכך פשיטא דבשפה מיירי וכן דעת הרמב"ם ז"ל עכ"ל הח' הרש"ש ז"ל. וע' במ"ש מהרי"ק ז"ל ספ"ד דה' כלאים:

משנה ו

היתה שדהו זרועה בצלים כו'. מה שפי' הר"ע ז"ל הוא פי' הרמב"ם ז"ל אבל הר"ש ז"ל פי' פי' אחר וזה תורף לשונו כאשר כתבו הרא"ש ז"ל עוקר שתי שורות מן הבצלים ומניחן בורות ונוטע שורה א' של דלועין לצד חוץ ויהיה הפסק שמנה אמות בין דלועין לקמת הבצלים. ד' אמות כדי עבודה לקמת הבצלים. וד' אמות כדי עבודה לשורת דלועין ומניח קמת בצלים יכול להטותן למקום שתי שורות שעקר. ועוד עוקר מצד א' של בצלים שתי שורות וחוזר ונוטע חוצה להן שורה של דלועין. ונוטע שתי שורות קסבר ר"ע דאין נותנין עבודה לשורה יחידית ואם לא נטע אלא שורה א' לא היה צריך לעקור אלא שורה א' כדי עבודת הבצלים אבל לשתי שורות של דלועין נותן לזה עבודתו ולזה עבודתו וצריך לעקור שתי שורות ול"ד למתני' דלעיל שיכול ליטע שתי שורות של קשואים וכו' דשאני שדה משתי שורות ועוד דהיכא דבא לעקור חמיר טפי כדאי' לק' בפ' כרם שחרב דב"ש מחמירין בחרבנו טפי מבישובו. אם אין בין שורה לחבירתה פי' בין שורת דלועין שמצד זה לשורת דלועין שמצד אחר י"ב אמה מלבד שורת הבצלים לא יקיים הבצלים שבינתיים. ובירושל' פליגי אמוראי בדברי ר' ישמעאל רב כהנא אמר הא דאמר

ר' ישמעאל שצריך לעקור שתי שורות מכאן ושתי שורות מכאן דהיינו ח' אמות מכאן וח' אמות מכאן היינו כשהופך שער של דלועין שמכאן ומכאן לצד הבצלים אז צריך ליתן כדי עבודה גם לדלועין אבל אם הפך שער של דלועין שמכאן ומכאן לצד חוץ אז א"צ לעקור אלא שורה א' מכאן ושורה א' מכאן כי א"צ ליתן כדי עבודה לדלועין ואם הפך שורה א' לפנים ושורה א' לחוץ אותו שנוטה לצד פנים יעקור שתי שורות שורה א' מכאן ושורה א' מכאן ואותו שנוטה לצד חוץ לא בעי אלא שורה א' הפסק ושמואל אמר דלר' ישמעאל אפי' הפך שתי שורות של דלועין שמשני צדדין לצד חוץ צריך י"ב אמות בין שתי שורות של דלועין. ופריך א"כ היינו רבנן דהא דאמרי רבנן אם אין בין שורה לחברתה י"ב אמה היינו נמי בנוטה שער של דלועין לצד חוץ ומשני איכא בינייהו סמיכה. דר' ישמעאל אסר לסמוך שורת דלועין לעבודת בצלים ואפי' נוטה שער של שתי שורות של דלועין לצד חוץ צריך להרחיק הדלועין מן הבצלים מכל צד ששה אמות כדי שיהא הפסק שתי אמות בין שורת דלועין לעבודת הבצלים. ורבנן שרו לסמוך דלועין לעבודת הבצלים רק שיהא י"ב בין שורת דלועין שמצד זה לשורת דלועין שמצד אחר ואף אם יש מצד זה ד' אמות ומצד זה ח' אמות שרי. ע"כ. והקשה הר"ש שירילי"ו ז"ל טובא על פי' זה והעלה גם הוא כפי' הרמב"ם ז"ל וז"ל ותימה על פירושם דהא כיון שהשדה כולה זרועה בצלים ובא לעקור מהם כדי ליטע במקומם היכי נימא מניחן בורות ונוטע לצד חוץ והא במקום שנוטע זרוע בצלים ואי הכי ליתני עוקר שלש שורות ונוטע שורה א'. ומה שכתב קסבר ר"ע דאין נותנין עבודה לשורה יחידית תימה דשורה שרחבה ד' אמות רוחב דכרם יש לה ובודאי דזרועה דלעת כנגד דלעת היא ואין זו שורה יחידית דגמ' ירושלמית. ומה שכתב דהיכא דבא לעקור חמיר טפי גדול כחו דמוקי ר' ישמעאל כב"ש. ומה שפירש בפי' עבודה דבירושל' דהיינו הפיכת שער תימה גדול הוא דלא מצינו עבודה אלא בקרקע שחורשו ומזבלו לצורך הכרם או לצורך הדלעת וראיה דעבודת הכרם שאמרו ד' אמות הוא משום אורך המחרישה כדאי' בפ' הספינה בהדיא. ומה שפי' נמי אם אין בין שורה לחברתה י"ב מלבד שורת הבצלים קאמר העיקר חסר מן הספר והא ה"ל למיתני. ומאי דפריך בירושלמי מאי בינייהו לדעתו מאי קושיא לימא דרבנן שרו בי"ב אפי' בנוטה שער לפנים. ומה שאמר דרבנן נמי וכו' מי הגיד לו זה. אלא עקרן של דברים כמו שפי' הרמב"ם ז"ל ע"כ:

משנה ז

דלעת בירק כו'. פי' הר"י אשכנזי ז"ל דלעת בירק. פי' דלעת יחידית. ומבקש ליטע בתוכה שורה של דלועין וכו' פי' שורה קלה יותר מדלעת יחידית כי שורה נכרת שלא נזרעה בערבוב ע"כ:

ר' יוסי בן החוטף אפרתי כו'. בירושלמי מפרש דבתחלת ימיו של ר' ישמעאל שנה לר"מ ג' דלועין לבית סאה ובסוף ימיו שנה לר"י בן החוטף אפרתי ג' דלועין לבית כור {הגה"ה. אכן בירושלמי שלפנינו הגי' בהפך תחלתו בבית כור וסופו בבית סאה:}. ושמא כי קראוהו החוטף על שם שהיה חוטף המצות וכן נראה דאי לא תימא הכי למיעוט יקראוהו חוטף בלא ה"א הר"ש ז"ל. ויש ספרים העוטף בעי"ן. וכן דקדק רד"ק ז"ל בשרש לחש על שלום בן הלוחש דבספר נחמיה סי' ג' וז"ל ויתכן כי היה לוחש אל הנחשים לפיכך נקרא כן או היה יועץ נבון לחש ואילו היה שם העצם ולא שם תואר לא היתה נכנסת עליו ה"א הידיעה ע"כ:

פרק ד

משנה א

קרחת הכרם כו'. בירושלמי א"ר יוחנן ב"ש מחמרי בחורבנן יותר ממטעתן. תחלת מטעתן תנן בסוף פרקין הנוטע את כרמו על שש עשרה שש עשרה אמה מותר להביא זרע לשם ובחורבנן קאמרי הכא כ"ד. אית דגרסי הכא במתני' איזו היא קרחת הכרם כרם שחרב מאמצעו ונשתיירו בו חמש גפנים מכאן וחמש גפנים מכאן אם אין שם וכו'. ונראה שהיא גרסת שבוש ומפסקי עריס הגיהוה התלמידים. וגם הח' הר"י ז"ל כתב דיש ספרים דלא גרסי לה:

בפי' ר"ע ז"ל. דעבודת הכרם ד' אמות כדתנן לק' לפי שהיו בוצרין בשוורים ובעגלות. אמר המלקט אולי שלכך היו בוצרים בשוורים ובעגלות כדי שלא יצטרך לטרוח בבצירתו לקבץ הענבים תל אחד ללכת ולבא אלא מיד כל אשר יבצור ישימנו בתוך העגלה הנמשכת ע"י השור. וכן משמע בפי' רש"י ז"ל בב"מ דף ל'. וע"ג. וצ"א:

עוד בפי' ר"ע ז"ל. ולב"ש לא חשיב שדה בפחות משמנה אמות וכו'. אמר המלקט אי נמי ס"ל לב"ש עבודת הכרם שמנה אמות. רש"י ז"ל פ"ק דעירובין:

משנה ב

איזהו מחול הכרם כו'. בירושלמי פי' דדוקא בכרם גדול י"ל מחול אבל הקטן א"ל מחול. אלא מרחיק מן הגפנים ד"א וזורע עד הגדר. איזהו כרם קטן שלש כנגד שלש. הא שלש

כנגד שלש כנגד שלש יש לו מחול ע"כ. וכן כרם גדול שהיה בין כל שורה ושורה שמנה אמות אין לו דין מחול. ג"ז בירושלמי והובא ברמב"ם בחבורו פ"ז:

משנה ג

איזהו גדר כו'. פשוט דלאו מילתיה דר"י היא אלא סתמא היא:

ורוחב ד'. פי' ד' טפחים. ומשמע דרוחב ד' קאי נמי אגדר אע"ג דגם בהרמב"ם ז"ל שם אינו אלא כלשון משנתינו. ופי' הר"מ ז"ל בפי' המשנה ושאמר איזהו גדר ר"ל הגדר המפריש בין הכרם לזולתו עד שיוכל להניח הזרע לצד גדר זה מכאן והכרם מצד אחר שהגדרות יפרישו ביניהם אבל אמרו בתלמוד ר"ג ובית דינו התקינו שיהו מרחיקים ד"א מן הגפנים לגדר ע"כ:

משנה ד

מחיצת הקנים. נ"ל לפרש האי מחיצת הקנים הוי פירושו מקום שגדלין בו קנים וזה נקרא מחיצת הקנים במס' ב"ב פ"ה דתנן ומחיצת הקנים שהיא פחותה מבית רובע וכו'. ה"ר יהוסף ז"ל:

כדי שיכנס הגדי. . ס"א כדי שיזדקר הגדי. והיא היא דפירוש שיזדקר שיכנס:

אם העומד מרובה על הפרוץ מותר. פי' אף כנגד הפרוץ הר"ש ז"ל:

בסוף פי' ר"ע ז"ל. צריך להגיה הלשון כך אבל פחות מד' טפחים אף כנגד העומד אסור:

משנה ה

הנוטע שורה של חמש גפנים וכו'. ז"ל ה"ר יהוסף ז"ל בש"א קידש שורה א' וכו' פי' כגון שי"ל שתי שורות של גפנים שיש בכ"א ה' גפנים והוא זרע כנגד הגפן האמצעית לדעת ב"ש אוסר כל אותה השורה ולא יותר. ולדעת ב"ה אינו אוסר באותה שורה אלא ג' גפנים. וכן בשורה הסמוכה לה ג"כ ג' גפנים כזה

כן פי' הירושל' וע"ש עכ"ל ז"ל. ופי' ר"ש ז"ל דוקא בד"א שבכרם שהוא חוץ לכרם אבל בזורע בכרם עצמו דהיינו בין גפן לחבירו בתוך השורה או אצל הגפן ע"ז תנן לק' הנוטע ירק בכרם או מקיים ה"ז מקדש ט"ז אמה לכל רוח ע"כ:

משנה ו

ואחת יוצאה זנב. כפי' הרמב"ם ז"ל הסכים ג"כ הרש"ש ז"ל וכ' עוד עד שיהיו שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב הדר תני לה למעוטי הך צורה דאחת יוצאה זנב איכא ושתים כנגד שתים ליכא כגון הך צורה

אמר המו"ל בגוף הכת"י הוגה הצורה עם הג' מלות שלפניה בצדו. ובפנים היה כתוב אחר מלת ע"כ בזה"ל: ונלע"ד דאי הוה קאמר ז"ל דשתים כנגד שתים איכא ואחת יוצאה זנב ליכא הוי שפיר טפי דהא זנב דעלמא בין שתי יריכים קאי והכא נמי אי הגפן האחת קיימא בין אויר שכנגד שתים דומה כאלו היא זנב. אלא שנמחקו בהעברת הקולמס:] ע"כ. וגם בפירש"י ז"ל בפ' משוח מלחמה (סוטה ד' מ"ג) מצוייר אפי' בתלמוד המוגה ע"י רב"א ז"ל ואחת יוצאה זנב כדעת הרמב"ם ז"ל ולא דק בהא ס' תי"ט במ"ש. או שמא משורה לשורה נתחלף בט"ס או בטעות הדפוס וקאי אפי' הרמב"ם ז"ל. וכתב הח' הר"י ז"ל נ"ל דמתני' ככ"ע אתיא דאפי' ב"ש מודים בשתי שורות שצריכות להיות וא' יוצאה זנב ע"כ. ובירושל' ארץ כנען לגבולותיה גבולים שגבלו להם הכנענים והן שהיו בקיאין בטבעה של עבודת הארץ כדאיתא בשבת פ' ר"ע למה נקרא שמן חוי כו' כך היה דרכן לעשות הכרמים:

משנה ז

ודרך היחיד ודרך הרבים. פי' ר"ע ז"ל שאין א' מהם רחב שמנה אמות. אמר המלקט אבל הרמב"ם ז"ל פי' ודרך הרבים שש עשרה אמה וקשה לזה דא"כ הך מתני' כמאן לא כראב"י ולא כת"ק דאי כראב"י הא מודה בתחלת מטעתן דאי איכא שמנה בין שורה לשורה דלא מצטרפי ואפי' גבי חרבנו מודה דאי איכא ט"ז אמה דלא מצטרפי ואי כת"ק דמדמה להו אהדדי הא מודה נמי דאי איכא ט"ז דלא מצטרפי ושמא כי הוא ר"ע ז"ל פי' מתני' דהכא אליבא דר"מ ור"ש דהלכתא כוותייהו כמו שפסק הוא ז"ל בשלהי פרקין. וברמב"ם פ"ז סי' ה' כתוב והוא שיהי' ביניהם פחות משמנה וכן ג"כ בהשגות. אח"כ מצאתי שכ' הרש"ש ז"ל פי' ר"ש ז"ל דרך היחיד ודה"ר תנן במס' פאה לאילן וה"ה לגבי כלאים דלגבי אילן לא חשיב הפסק ע"כ ומשמע מדברי הרב ז"ל דדה"ר דהכא היינו ט"ז אמה כדאמרי' התם וקשה וכו' לכך הנכון כדברי הראב"ד ז"ל והרמב"ם ז"ל דמפרשי לא שש עשרה אמה כדה"ר אלא שהוא שביל הדרכים לרבים ע"כ ואם אין טעות בפי' המשנה להר"מ ז"ל מ"מ חזר בו בחבורו:

הרי אלו מצטרפות. פי' והוו להו כרם:

משנה ח

אם אין ביניהם ח' אמות כו'. פי' אבל כשיש ביניהם ח' אינם מצטרפות והוו כגפן יחידית ה"ר יהוסף ז"ל:

בפי' ר"ע ז"ל. של שתי שתי גפנים ואין בהם א' יוצא זנב. אמר המלקט ל' הרמב"ם ז"ל שתי שורות אינו כרם עד שיהיה שם א' יוצאה זנב כמו שהקדמנו. וכתב הח' הר'

סאלימאן ז"ל וז"ל מה שפי' ר"ע ז"ל של שתי גפנים קשה דאם אין בכל שורה כ"א שתי גפנים אפי' אין ביניהם ח' אמות אמאי לא יביא זרע לשם ומה צרוף כרם שייך בהו כיון דלית בהו שיעור כרם לכן נראה דמיירי ביש בהם שיעור כרם ע"כ. וגם הח' הר"ר יהוסף ז"ל כתב פי' זה אינו נראה דאם אין כאן אלא ד' גפנים אפי' הם קרובים הם כגפן יחידית ע"כ:

היו שלש אם אין בין שורה לחבירתה. פי' בין כל אחת לחברתה. ה"ר יהוסף ז"ל: **ר' אליעזר בן יעקב אומר משום חנניה כו'**. פי' ה"ר יהוסף ז"ל והת"ק סובר שאין לזה דין קרחת הכרם כיון שלא היו שם יותר משלש ע"כ. ובירו' מפרש דאתיא דראב"י כב"ש כמה דב"ש אומרים שורה א' כרם כן ראב"י אומר שורה א' כרם ומש"ה בעי ט"ז ובקרחת ס"ל כב"ה דאמרי ט"ז אמה ולא כב"ש דאמרי כ"ד אמה והשתא קשה היכי קתני שאלו מתחלה נטען היה מותר בשמנה אמות הא בעי ד"א לכל שורה כיון דחשיב כרם ובירושלמי פריך לה ומשני כמה שנויי. ועוד בירושלמי ראב"י אתי כב"ש כמה דב"ש מחמרי בחרבנו יותר ממטעתו כן ראב"י מקל במטעתו דשמנה ומשהו מותר לזרוע אותו משהו. ועי' בנ"י פ' הספינה ד' ר"ב:

שאילו מתחלה נטען היה מותר בשמנה אמות. פי' היה די בח' אמות והיה המותר שעד ח' אמות מותר לזרוע וה"ק ראב"י שאילו מתחלה נטען היה מותר בהנחת ח' אמות לשתי השורות ירושלמי וע"ש. ה"ר יהוסף ז"ל:

משנה ט

הנוטע את כרמו על שש עשרה שש עשרה אמה כו'. הרש"ש ז"ל גריס שש עשרה אמה על שש עשרה אמה וגם בסיפא דקתני ר"מ ור"ש אומרים אף הנוטע את כרמו שמנה אמות על שמנה אמות מותר. ופי' כי היכי דמרוחקין השורות שש עשרה מצפון לדרום כך מרוחקין ממזרח למערב ועד ט"ז אמה מצטרפין להיות כרם ולא ט"ז בכלל והיינו כתנא דלעיל דבשלש שורות דאית ליה תבנית כרם כשאר כרמים שיעורה שש עשרה וכי תנינן שמנה אמות {הגה"ה. פי' מפ' ג"כ שמנה אמות דר"מ ור"ש דסיפא דמתני':} היינו בשתי שורות כדלעי' ומש"ה תני הכא כרמו והרא"ש ז"ל כתב דתנא דלעי' כר"ש וכי ניים ושכיב אמרה: אמר ר' יהודה. קא מפ' ר' יהודה דהיינו בהיפך שער. בצלמון שם מקום ובס' שופטים כתוב הר צלמון גבי אבימלך. והיה הופך שער שתי שורות. שער היינו הענפים הנוטים והפכן לצד אחד כגון שאורך השורות מן המזרח למערב וסדורות זו כנגד זו מצפון לדרום והפך זמורות של שורה דרומית לצד צפון ושל צפונית לצד דרום נמצא אויר שבין שתי השורות מלא ושחוצה להם ריקם וכן עשה לכל הכרם ט"ז מלא

ט"ז ריקם. וזרע את הניר. החרישה הריקנית דהוי ט"ז ריקנית אבל אם לא היה מהפך נמצא שכל שורה תופסין זמורותיה מאויר השש עשרה ואמרי' לקמן פ' איזהו עריס דתחת נוף הגפן אוסר להביא זרע לשם. הופך את השער למקום הזרע. שזרע בו אשתקד. וזורע את הבור. שהיה בור אשתקד מחרישה וזריעה. והתירוהו. משום דהיפך אבל אם לא היפך דבציר ליה אויר שש עשרה אסור דהוי כרם כדרב נחמן כך פי' רבינו שמואל המשנה הזאת בפרק הספינה {הגה"ה. וגם כתב שם א"ר יהודה סייעתא לת"ק ע"כ:}. ובעל הערוך ג"כ דעתו כדעת רשב"ם ז"ל בערך סער אבל ר"ש ז"ל פי' דלאו משום איסור עשה כן דלעולם אפי' לא היפך היה יכול לזרוע כל שנה ושנה בין השורות רק שירחיק ששה טפחים מכל שורה ושורה אלא שהיה דרכן להניח השדה שורה אחת בורה שמתוך כך טוענת פירות יותר עכ"ל ז"ל. וכתב הח' ה"ר יהוסף ז"ל. א"ר יהודה וכו'. נראה דר"י בא לחלוק על ת"ק שאמר מותר לכתחלה להביא זרע לשם ובא ר"י למימר שאסור הוא לזרוע אלא שכך היה המעשה שהתירו חכמים את הזרע אבל לא אמרו שמותר לזרוע. ור"מ ור"ש באו לומר שאפי' שמנה אמות מותר אפי' לזרוע כנ"ל ואם לא תאמר כן א"כ קשה מה בא ר"י לומר הרי אין חולק ע"ז שט"ז אמות מותר ע"כ:

ר"מ ור"ש אומרים כו'. פי' הרמב"ם ז"ל דס"ל לר"מ ור"ש שאם יהפך הענפים אפי' אם אין בין שורה לשורה על ענין זה לבד משמנה אמות מותר על זו הדרך ע"כ. וכתב הר"ש ז"ל דמסקנת הירושלמי דאפילו לכתחלה מותר לזרוע ולא תימא הזרע מותר אבל אסור לזרוע. ונלע"ד דשדה ניר נקראת שדה החרושה כלומר שכבר עבר עליה עול הפרות. עול מתרגמינן ניר. עולו ניריה:

פרק ה

משנה א

ונטועות כהלכתן. דהיינו שתים כנגד שתים וכוליה לשון ר"ע ז"ל עד סוף. אמר המלקט כן פי' הר"ש ז"ל ואפשר שטעמו ז"ל דאע"ג דנימא דהלכה כחכמים דאמרי בסמוך כרם שהוא נטוע על פחות פחות מד' אמות דנקרא כרם מצינן למימר דמחמרי רבנן בחרבנו יותר ממטעתו ובעינן הכא ד' אמות אלא דק"ק דאתו כשיטת ב"ש דבפירקין דלעי' סי' ח'. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל פי' בירושלמי כזה

ע"כ. ה"ג הרי זה נקרא כרם דל כרם שהוא נטוע כו':

משנה ב

כרם שהוא נטוע על פחות פחות מד' אמות. בשלהי פ' המוכר פירות רמי דר"ש אדר"ש ודרבנן אדרבנן דהכא קאמרי רבנן רואין את האמצעיות כאילו אינם ור"ש ל"ל רואין והתם תניא אפכא לגבי מת דתניא מצאן רצופין ואין ביניהם מד"א ועד ח' יש להם תפוסה ואין להם שכונת קברות ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש רואין את האמצעיים כאילו אינם והשאר מצטרפין מד"א ועד ח' קשיא דרבנן אדרבנן קשיא דר"ש אדר"ש ומשני דר"ש אדר"ש לא קשיא הכא לא נטעי אינשי אדעתא למיעקר בינתיים הלכך לשם כרם נטע הכל וכיון דלא נטע כהלכתו לא חשיב כרם. הכא זימנין דמתרמי ליה בין השמשות ומקרי ומנח לי' בין המתים אדעתא למהדר ולפנוייה משם ושמא נאנס או שכח. דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא הכא כיון דמינוויל לחזור ולפנותו משם לא מקרי קבר הלכך לגמרי נקבר לשם. אבל הכא גבי כרם מימר אמר דהי מינייהו דשפיר שפיר ודלא שפיר ליהוי לציבי הלכך רואין את האמצעיות כאילו אינם. וכ' הר"ש ז"ל דבירוש' פליג אסוגיא דסוף המוכר פירות דאר"ש ב"ר בא בשם ר"י כשם שחלוקין כאן כך הם חלוקים בשכונת קברות ואדרבא התם איפכא ע"כ. וחכ"א כרם דרואים את האמצעיים כאילו אינם דכל העומד ליעקר כעקור דמי וחומרא היא גבי כלאים רשב"ם ז"ל. והלכה כחכמים. וברמב"ם פ"ז דה' כלאים סי' ב' פסק כר"ש הפך ממה שפסק כאן בפי' המשנה. וגם שם בכ"מ אני רואה שדלג מלת כרם מדברי חכמים ולא כתב אלא וחכ"א רואין וכו' ומ"מ ממילא משתמע דהאי רואין היינו משום דהוי כרם. ופירש"י ז"ל בריש עירובין טעמא דר"ש דאמר אינו כרם הואיל וא"ל כל צרכו בין שורה לשורה להילוך העגלה והוי כיער ומותר בכלאים. ובירוש' תני אמר להן ר"ש לחכמים. אותם שאתם אומרים רואין את האמצעיות כאילו אינם הרי הן עיקרו של כרם דאולי הן היותר חשובות הלכך כולהו חשבינן כאילו אינם. וע' ירוש' דפ"ק דשביעית ד' ל"ג. וע' בנמוקי יוסף פ' הספינה ד' ר"ב. ופי' הרמב"ם ז"ל וענין רואין את האמצעיות כאילו אינם פירשו בתלמוד שהוא מותר להדלותן ע"ג זרעים מפני שהן כשאר העצים וזה ענין מה שאמר כאילו אינם ופי' להמשיכן ולהטעותן ע"ג הזרעים ע"כ. משמע דגריס מלת כרם בדברי חכמים ודקתני בתר הכי רואין את האמצעיות וכו' מלתא באפי נפשה היא:

משנה ג

מראש הכרם ועד סופו. אית דגרסי ועד ראשו וכן הגיה ה"ר יהוסף ז"ל:

זורעין בתוכה. כלומר בראשה למעלה וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ז וז"ל שומרה שבכרם אם גבוהה עשרה ורחבה ד' מותר לזרוע בראשה ירק ובלבד שלא יהו השריגים נוגעים בה

כדי שלא יראה ירק בתוך הכרם מלמעלה ע"כ. ונראה דנקט בתוכה משום דאית לי' לתנא דכל דבר דרחב ד' וגבוה עשרה אמרי' בי' גוד אסיק ומוקף מחיצות הוא כדאיתא בפ"ק דשבת ולהכי שייך למיתני תוכה. וה"ר יהוסף ז"ל הגיה בראשה. וכתב הרמב"ם ז"ל שם בפרק ז' בד"א במרובעות אבל אם היתה השומרה עגולה צריכה שיהיה בתוכה חלל ד' טפחים כדי שתהי' מופלגת מן הארץ וצריכה עפר על ראשה מלמעלה שלשה טפחים ע"כ והוא מן הירושלמי:

בפי' ר"ע ז"ל. ואם הי' שער כותש רבנן וכו'. אמר המלקט צריך למחוק מלת רבנן. ותמה הר"ש ז"ל ששינה התנא לשונו דהכא וגם בפ"ב דפאה קתני שער כותש ובפרקין דלעי' קתני אם ערסן מלמעלה ושמא ערסן בידי אדם וכותש ממילא. וי"מ כאן ובפאה שער כותש שהשומירה עפר הנפרד אסור לפי שפעמים תבוא הרוח ותטלנו ונמצא שומירה פחותה מד' ומעשרה ולכך אסור ע"כ. ונלע"ד דאפשר דערסן דקאמר ר"י היינו אע"פ שאינם מעורבין יותר מדאי כמו שער כותש כדרך כל עושי עריס. ובירוש' דפאה מיבעיא לן אי בעינן כותש ע"ג הגדר פי' שיהיו נטויין ע"ג הגדר וכותשין אותו שמחלידין הכותל ומעלה אבק או כותשין הענפים למעלה זע"ז וכותש לשון מריב וחולק כמו מתכתשא דא בדא דבראשית רבה ואסיקנא התם דאפי' השער כותש אסור וכ"ש הגדר כותש והכא מפני שהן גפנים ואין לענפיהם כח לעמוד בפ"ע פשיטא דנוטין ע"ג השומרה ממש קאמר ומש"ה לא מיבעיא ליה הכא כן פי' הר"ש שירילי"ו ז"ל וע' בהר"ש ז"ל. ובירוש' תני א"ל ר"א אי אתם מודים לי שעומק כגבוה. א"ל הן אלא שאויר הכרם מקיף. פירוש דאיכא כרם מהאי גיסא וכרם מהאי גיסא. מסתברא ר"א יודה לראב"י. ראב"י לא יודה לר"א. פי' ר"א דגת יודה לראב"י גבי חריץ. דהא אית לי' לר"א סתם דהוא ר"א בן הורקנוס שעמוק כגבוה. וה"ט דגת אע"ג דאינו מפולש וכ"ש גבי חריץ דאיכא תרתי. ראב"י לא יודה לר"א דגבי גת מקיף לו הכרם מארבע רוחותיו:

משנה ד

גפן שהיא נטועה בגת או בנקע וכו'. מצאתי שפי' רש"י ז"ל בסוכה פ' הישן (סוכה ד' כ"ה) גבי שבת בתל שהוא גבוה וכו' וכן בנקע שהוא עמוק עשרה וכו' מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. פי' וכן בנקע גומא העשויה משמת ימי בראשית ווליא"ה ע"כ. ואי' בפ' מי שהוציאוהו (עירובין ד' נ') אלא ששם כתוב וכן בבקעה וטעות הוא שם ושם לא פי' רש"י ז"ל דבר. וברמב"ם שם פ"ז סי' כ"ג כ"ד כתב ואם הי' עמוק עשרה והי' רוחב שפת החריץ למעלה ד' אסור לזרוע בתוכו אע"פ שהרחיק ששה ע"כ. ופי' הר"ש והרא"ש ז"ל ע"פ הירוש' דמתני' מיירי בגת ונקע רחבין ג"ט וארוכין ב' וג' אמות

ונותנין לה עבודתה היינו ו"ט לאורך וזורע את המותר ולרוחב משלים ארבעה (ס"א ששה) טפחים וזורע מיד בחוץ אבל אם אינם רחבין שלשה הו"ל כסתום וצריך ליתן לכל רוח ו"ט כדי עבודת גפן יחידית ע"כ. וכ' הר"ש ז"ל דיש ספרים שכתוב כאן נותנין לה עבודתה ד' אמות ושבוש הוא ע"כ ובמקום אחר מצאתי תורף לשונם של הר"ש והרא"ש ז"ל כך נותנין לה עבודתה דהיינו ששה טפחים. ומשמע דמצטרפין המקום הפנוי למטה ועליו מוסיפין התשלום למעלה עד ו"ט. ומפ' בירוש' וכגון דאיכא משלשה עד ארבעה למטה אז משלים הד' מלמעלה להשלים ששה ולא פחות דלא חשיב מקום פחות מד' אבל אי שטח שלמטה פחות משלשה לאו כלום הוא ונותנין כל הששה למעלה ע"כ. אבל הרמב"ם ז"ל ס"ל דהאי ירוש' לא קאי אריש רק אסיפא דהבית שבכרם וכמו שפסק שם פ"ז וז"ל הבית שבכרם אם הי' יותר משלש על שלש טפחים. זורעין בתוכו ירק ואם היה פחות משלשה ה"ה כסתום ע"כ:

משנה ה

כתב ר"ע ז"ל. הנוטע ירק בכרם פי' משנה זו פירשתי למטה בסוף זה הקונט' ע"כ והא לך כל לשון פירושו ז"ל הנוטע ירק כו' א). ל' הח' ה"ר יהוסף ז"ל במשנה זו. אימתי בזמן שהן נטועות על ד' ד' כו'. פי' משנה זו לפי דברי הירו' כך הוא פי' אם יש בכאן כרם של כמה שורות וכל גפן רחוקה מחבירתה ד' אמות או ה'. והנה כשהוא נותן ירק באמצע הכרם סביב גפן א' הוא מקדש סביב אותו [הירק] ט"ז אמה לכל רוח ולא יותר והנה כשהן נטועים על (ה' ה')[ד' ד'] אמות דהיינו שהאויר שבין שורה לחבירתה הוא ד"א וכן בין כל גפן לחבירו הרי אינו יכול לקדש אלא ג' שורות בכל צד והרי הן שלש מכאן וג' מכאן וא' באמצע הרי ז' שורות אבל יותר אינו מקדש כי מגפן האמצעית עד הסמוכה לה יש אויר ד' אמות ומזו לשניה כ"כ ד"א וכן מזו לשלישית הרי יש ביניהן י"ב אמות בלעדי מקום הגפנים שהן חצי אמה או פחות והרי אינו אוסר לו שום שורה אחרת כי היא רחוקה יותר מט"ז אמה. וכן על ה' ה' כשהן נטועים על ה' ה' א"א לקדש אלא שלש שורות לכל צד שהן ז' גפנים על ז' גפנים שהן מ"ט גפנים. והנה אותם הגפנים שהן בקרן זוית ג"כ אינם מתקדשות כי הן רחוקים יותר מט"ז אמות בעבור האלכסון שלהם הרי נשארו שם מ"ה גפנים. ונ"ל שאף על פי שאמרה המשנה שכשהן נטועות על ד' ד' או על ה' ה' שמקדש מ"ה גפנים מ"מ אינו שוה הנוטע על ד' ד' להנוטע על ה' ה'. כי הנוטע על ד' ד' פעמים שהוא מקדש יותר ממ"ה גפנים כגון שנטע ירק סביב הגפן האמצעית ברוחב אמה או שתי אמות או יותר שאז הוא מקדש ט' שורות וכן כשהן נטועות על ה' ה' פעמים שהוא מקדש פחות ממ"ה גפנים כגון כשיש ירק מעט סביב

הגפן האמצעית שאז אינו מקדש אלא ל"ז גפנים כי השתי גפנים שהן משני צדי כל קרן זוית הם ג"כ רחוקים מהירק יותר מט"ז אמה כי הם רחוקים מהגפן האמצעית ט"ו בלעדי האלכסון ויש להם אלכסון של עשר על עשר שהוא ד' אמות הרי הם רחוקים י"ט אמה ב) א"כ אינו דוחה הנטוע על ד' לנטוע על ה'. אבל הבנת המשנה כך היא כי הנטוע על ד' א"א שיקדש פחות ממ"ה והנטוע על ה' א"א יותר ג) אלא א"כ הי' נטוע כו'. ע"כ. וע' ברמב"ם רפ"ו כי הפירוש שהביא מהרי"ק ז"ל בשם ה"ר ישראל שהוא בעל יסוד עולם שהשיב להרא"ש ז"ל הוא הפי' שתפס ג"כ ר"ע ז"ל לעיקר. אכן החכם הר"ש שיריליי"ו ז"ל הקשה שתי קושיות גם על פי' זה ובסוף דבריו ז"ל כ' וראיתי שהרמב"ם ז"ל פסק דכל גפן שתפול תוך מ' אמה ה"ה מתקדשת וא"כ קשה מאד כשנטועות ד' על ד' אמאי תני מ"ה טובא הוו לכך נראה לי דברים כפשטן {הגהה. כל המכוון של הרב ז"ל בקצור כי לד' על ד' יש שם כרם קטן ועבודת הכרם ד' אמות בתוך שלש שורות דהיינו י"ב אמה גם בה' על ה' אע"פ שאין שם עבודה יש שם כרם גדול בג' שורות דהיינו ט"ו אמות שהוא כל מקום המ"ה גפנים המתקדשות בין כשהם ד' על ד' בין כשהן ה' על ה' ולזה לא נקט תנא ברישא ט"ז אמה לכל רוח כיון שי"ל כרם ועבודתו בג' שורות או כרם בשורות אבל בסיפא דלא מצי למנקט שיעור כרם בג' שורות לא כרם קטן ולא כרם גדול לא עם עבודה ולא בלתי עבודה שאין נכנסות ג' שורות באורך כרם ר"ל בשיעור כרם דהיינו ט"ז אלא בו' על ו' יש יותר ב' אמות ובז' על ז' יש שם אמה א' (נ' דצ"ל ה' אמות) יתירה מכרם ועבודתו להכי נקט לשון ט"ז אמה שהוא שיעור כרם היותר גדול: } דברישא לא תני ט"ז אמה לכל רוח ואינו אוסר אלא י"ב לכל רוח מלבד מקום הכרתין. ובה' על ה' אוסר ט"ו לכל רוח מלבד מקום הכרתין והדר אוסר {הגהה. נ"ל שצ"ל והדר קתני דבשש ושבע אוסר:} שש עשרה. וטעמא דמלתא דנקטינן לעיל דשיעור עבודה של חוץ לכרם ד"א ותו לא דתנן הזורע ד"א שבכרם בש"א קידש שורה א' ובה"א קידש שתי שורות ושיעור כרם פעמים ח' אמות פעמים מושך עד ט"ז ולא ט"ז של אויר אלא עם הגפנים וטפי לא כדתניא {הגהה. בפ"ג דתוספת בכורים:} בתוספתא שתים כנגד שתים מד' אמות ועד ח'. וזנב מד"א ועד ח'. ותניא לעיל בירוש' דשיעור כרם ג' כנגד ג' והא דאמרי' אחת יוצאה זנב הא אמרי' לעיל דהעבודה מודדין בקו ישר ורואין כאילו יש אחרת כנגדה {הגהה. פי' כלומר ולא פליגן ברייתות אהדדי:} וא"כ כשזרע סביב הגפן האמצעית ירק ויש בין גפן לגפן ד' חוץ מהעיקר הנהו ד' שתופש מהן הירק משהו היינו ד' של עבודת הכרם ואסרינן ג' שורות סביבה שהוא שיעור כרם של ג' ג' וכיון דבשיעור י"ב מן הירק {הגהה. פי' ממקום הירק:} יש שיעור עבודה וכרם סביבה אין לאסור עוד. וה"ט דלא אסרי' אלא מ"ה

גפנים דיהבי לי' כרם למזרח וכרם למערב [אולי צ"ל ג"כ וכרם לצפון] וכרם לדרום ובגפן הזוית שנוציא דמו לעגולות. דכי היכי דכי זרע חוץ לכרם תופש העבודה ועוד שיעור כרם לכל מקום שיוכל להגיע הכי נמי הכא. ומש"ה בעינן שתהא האמצעית עגולה ירק שיהו שוות כל הרוחות של הקידוש {הגהה. פי' לי"ב אע"פ שמצד הזוית אין שם בדרך אלכסון כ"א שתי שורות מ"מ הרי יש שם י"ב אמה:} וטעמא דה' על ה' היינו דאכתי חוץ למקום הירק נכנסות ג' שורות דהוו שיעור כרם {הגהה. ר"ל כרם גדול עם מקום הגפנים:} בט"ו אמה ואע"ג דאין הירק תוך עבודה אלא תוך הכרם וממקום נטיעת הירק מתחיל הכרם {הגהה. פי' לפי שהכרם הגדול הוא ט"ז אמה עם מקום הגפנים והכא שהוא ט"ו אמה שהן ג' אוירין של ה' ה' אין כאן עבודת הכרם:} אפ"ה כיון דנכנסות ג' שורות בט"ו אמה {הגהה. פי' כל ג' שורות מתקדשין כדמפרש ואזיל:} ולא מיעט אלא גפן הזוית ותו לא מטעמא דלעי' כל שלש שורות מתקדשין אבל כי נטועות שש על שש אין נכנסות ג' שורות בארך כרם אפי' שנמנה ממקום כרם {הגהה. נראה ירק או שמא ר"ל ממקום שרצינו לומר שהוא כרם מפני שאין כאן עבודה:} דהא הוו י"ח אמות ממקום הירק {הגהה. פי' דבשלשה אוירין של שש שש תן י"ח אמות:} ואין לך כרם בעולם דהיינו ג' כנגד ג' היותר ארוך אלא ארכו י"ו אמה ועבודתו ד"א ואילו הכא מן הגפן שסביבה ירק עד הגפנים ז' (נ' דצ"ל ו') אמות ומשום עבודה ליכא למימר דלא אשכחן עבודה אלא ד"א וטפי לא ומטעם כרם נמי ליכא דטפי משיעורא הוא {הגהה. פי' אם היא שש על שש יש לך יותר ב' אמות משיעור כרם גדול ואם היא ז' על ז' יש לך יתר ה' אמות:} הלכך לא יכנסו ג' שורות חוץ ממקום הירק אלא ממקום הירק מודדין י"ו אמה דהוא כרם היותר ארוך שבעולם ששנינו בו דמקדש {הגהה. כבר נכתב כל המכוון של הרב ז"ל בקיצור כי לד' על ד' יש שם כרם קטן ועבודה ד"א בג' שורות דהיינו י"ב אמה ובה' על ה' אין שם עבודה אלא כרם גדול דהיינו ט"ו אמה בג' שורות שהוא כל מקום המ"ה גפנים המתקדשות בין שהן ד' על ד' בין שהן ה' על ה' ולהכי לא נקט תנא ברישא ט"ז אמה לכל רוח כיון שי"ל כרם ושורות ועבודת הכרם או כרם ושורות אבל בסיפא דלא מצי למנקט שיעור כרם לא גדול ולא קטן לא עם עבודה ולא בלתי עבודה שאין נכנסות ג' שורות באורך הכרם ר"ל בשיעור כרם דהיינו ט"ז אלא בשש על שש יש יותר שתים ובשבע על שבע יש שם אחד (נ' דצ"ל חמש אמות) יתר מכרם ועבודתו נקט לשון שש עשרה אמה שהוא שיעור כרם היותר גדול: [א] א"ה לא זכיתי להבין דברי הרש"ש ז"ל גם אחרי שהמגיה ביאר דבריו ותכן כוונתו בקצרה בשני הגהות כפולות כי לפי היסוד שהביא מהא דב"ה דקידש שתי שורו' לא שמענו אלא שמקדש שלש כנגד שלש שהוא

ב' שורות של שלש שלש או ג' שורות של ב' ב'. וא"כ אע"ג דנימא דבשביל דלא ידעינן מהיכן נמנה לו הגפנים לתשלום הכרם עם זה שנאסר בשביל הירק הלכך אסרי' בכל צד כל גפן שיוכל להצטרף עם הגפן הנאסר מחמת הירק על תואר כרם כמ"ש הרא"ש שם. מ"מ הגפנים הסמוכים אל הזוית לא יוכלו בשום אופן להצטרף עם הגפן הנאסר מחמת הירק לתשלום שיעור כרם כמבואר למעיין. ומדוע איפה יאסרו בנטועים על ה' ה' שרחוקים מהגפן האמצעי יותר מט"ז יותר מהגפן שבזוית עצמו. ואולי ס"ל דבזורע תוך הכרם החמירו לאסור רבוע של ג' על ג' בכל צד ועיין. גם התירוץ שכ' המחבר ז"ל על הקושיא שעל הרמב"ם ז"ל נשגבה ממני לא אוכל לה ואולי יש בה ט"ס:]} ונתגלה טעמה של משנתינו ברוך ה' אשר גלה אזן יריאיו יצפון לישרים תושיה. וראיתי לצייר פה צורת ז' שורות של ז' גפנים לכל שורה כדי שיתברר מתוך הצורה כי מגפן האמצעית לכל צד תופס כלאים שבה ג' שורות לכל צד סביבה כמין גאם והילך הצורה

כדי שיתברר למראית העין ואינה תוספת גפני הזוית עכ"ל ז"ל. ונלע"ד לתרץ על הקושיא שהעתקתי על פי' הרמב"ם ז"ל דלא תני תנא מ"ה גפנים אלא לחמש על חמש דאילו ד' על ד' טובא נינהו או על דרך שתירץ הרא"ש ז"ל לעיל:

משנה ו

כשאחזור אלקטנו. פי' שאחר שהגיע לו עבר מעליו ואמר כשאחזור וכו'. ובירוש' מוקי לה ריב"ח בפועל שהי' מנכש בשדה שהוא עסוק במלאכתו ולא אטרחוהו רבנן להתבטל ממלאכתו ולעקרו אבל אדם אחר שהי' שם וראהו לא פלוג אלא בין כשאגיע בין כשאחזור אסור לו דמקיים כלאים הוא ובעל הבית נמי שהוא עסוק במלאכתו עשוהו כפועל והקלו נמי באגיע שם:

משנה ז

הזורע וסיערתו הרוח לאחריו מותר. לשון הרמב"ם ז"ל פ"ה סי' י"ז או שהי' זורע או זורה בשדה לבן וסיערתו הרוח לאחריו ונפלו הזרעים בכרם וצמחו ה"ז לא נתקדש שנא' וכו'. וכ' שם בכ"מ או שהי' זורע או זורה בשדה לבן כלומר שאילו היה עושה כן בכרם אפי' סיערתו לאחריו אסור מאחר שהי' עושה בעבירה. ע"כ:

סיערתו הרוח לפניו ר"ע אומר וכו'. משמע מפי' ר"ע ז"ל שהי' גורס לפניו אסור. וגם לא הי' גורס מלות סיערתו הרוח בסיפא. וגם משמע שלא הי' גורס רע"א וכו' רק כיצד יעשה אם עשבים וכו' וכ"ה שם ברמב"ם. ולא ראיתי בשום מקום גירסא זו גם לא ראיתי מי ששונה כן. אכן הח' ה"ר יהוסף ז"ל כ' שיש ספרים דגרסי סְיֵיעֵיתוֹ הרוח לפניו ושנראה

לו שהיא גירסא יפה דלפניו שייך לשון סייעתו שהרי מסייעו למה שהוא רוצה שהרי הוא רוצה להשליכו לפניו עד כאן:

ר' עקיבא אומר וכו'. נראה שיש טעות בפי' הרמב"ם ז"ל שכתוב בדפוס והלכה כר' מאיר:

משנה ח

האירוס כו'. הראב"ד ז"ל בפ"ה הי"ט לא גריס וכל מיני זרעים אלא ה"ג האירוס והקיסוס ושושנת המלך מין זרעים ואינם כלאים בכרם וכ"ה בתוספתא פ"ג דכלאים וכ"ה ג"כ בפי' הר"ן ז"ל פ' ראשית הגז וע"ש בה' כלאים במ"ש מהרי"ק ז"ל בענין קונבוס גם ע' במש"ל פ"ב סי' ה' ובשבת פ' תולין (שבת ד' קל"ט) אשכחן נמי פלוגתא דר' טרפון וחכמים בכשות דר' טרפון אומר אינו כלאים וחכ"א כלאים. ותוספתא היא שם ספ"ג. ופי' ר"י בעל התוס' ז"ל שושנה אין זו שאנו קורין רוזא דהא חזינן דכי שקלת לפירא הדר מפיק גווזא וקרי ליה מין זרעים. ובפ' כיצד מברכין קרי כה"ג מין אילן ומברכין בפה"ע ע"כ. וגם מפירושו ז"ל משמע דלא גרסי' מלת וכל:

קנרס. בריש"ש גריס לי' בעל הערוך ז"ל וגרסי' בבראשית רבה דרדר זו קנרס שהיא עשויה דרים דרים ותנן נמי במס' עוקצין פ"ה עוקץ קנרס טפח ונראה שהיא אותה שקורין וירינגינה בלע"ז והיא מרה וצריך למתקה באור ברותחין כדאי' ס"פ המביא כדי יין ועצה נמי עשוי דרים דרים ונראה שבשביל שצורתה כקורנס של צורפי זהב קראוה כן. הרש"ש ז"ל. וגם הרר"י ז"ל הגיה בריש אלא שכתב שבס"א בדלי"ת קונדס. אבל הרב מהרי"ק ז"ל נראה קצת שגורס קנדס בדלי"ת שכך הגיה על הרמב"ם ז"ל שכתוב שם קונבוס כתב שהוא טעות ושצריך להיות קנדס קארדו בלע"ז ע"כ. והורה מקום שהוא ספ"ה דכלאים:

פרק ו

משנה א

איזהו עריס. קשיא לי דלא הוזכר עריס בשום מקום במכלתין דקתני עליה איזהו עריס ונראה לפ' דקאי אסיפא דתנן בש"א מודדין ד"א מעיקר הגפנים וה"ק עריס מחלוקת ב"ש וב"ה ואיזהו עריס שנחלקו כו' הר"ש שירילי"ו ז"ל:

בפי' ר"ע ז"ל וזו מקולי ב"ש וחומרי ב"ה ע"כ. אמר המלקט הוא פי' הר"ש והרא"ש ז"ל והדבר תלוי בגרסת הירושלמי וקשה דליתנייה בעדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה והרמב"ם ז"ל משמע מתוך פירושו דב"ה לקולא וז"ל ואמר שב"ש דנין עליו כדין הכרם ואמרו שירחיק ד"א מעיקר הגפנים ואז יזרע מה שירצה מפני שעבודת הכרם ד"א. ובה"א

שמדידת הד"א הוא מעיקר הגדר או החריץ אחר ששריגי אותם הגפנים מתפשטין עליו וכאילו הגדרות הם עיקרי אותם הגפנים ואם יהי' בין שרשי החמש גפנים ובין הגדרות אמה א' ימדוד ג' אמות מעיקר הגפנים ויזרע התבואה. ע"כ. ונראה שאפשר שיש טעות קצת בלשון הזה. ובחבורו חזר בו ממה שפי' כאן. ופי' כפי' הר"ש ז"ל. והראב"ד ז"ל השיגו. ופי' כפי' אשר פי' כאן הרמב"ם ז"ל. והכריח בכ"מ כפי' הר"ש ז"ל:

טועין כל האומרים כן. בירוש' מפ' דלא פליג עליה דת"ק אלא במעוקם דאי בשורה מכוונת הא אפי' לגבי כרם מחשבי לה ב"ש בפ' קרחת לכרם גמור וכ"ש הכא דאיכא עריס דמשום עריס מודו ב"ה דבעי עבודת כרם. אלא במעוקם הוא דפליג עלייהו דס"ל כיון דמעוקם אין הגדר מחשיבו כ"כ לעשות שורה א' ככרם גמור אלא אם יש מן הגפנים ולגדר ד"א מקום פנוי מרחיק הזרע מן הגפנים ששה טפחים וזורע ג' אמות מפני שהוא חשוב מקום בפ"ע. אבל אם אין שם ד"א הכל אסור שהכל נקרא ע"ש העריס ובטל לגביה אע"פ שהגפנים רחוקים מן הכותל ג' אמות הכותל מחשיבו לאסור בינתיים משא"כ בגפן יחידית דבין כך ובין כך אין נותנין לה אלא עבודתה והשאר מותר אע"פ שהיא סמוכה לכותל. ועריס גופה אילו לא הי' שם גדר גבוה עשרה טפחים אע"פ שהי' שם גדר פחות מעשרה טפחים בין שהי' שם ד"א או פחות מד"א נותן לו כדי עבודתו ו"ט והשאר מותר מפני שהעריס והגדר גורמין את האיסור ואי קשיא א"כ מצינו גדר לאיסור ובעירובין פ' כל גגות מתמהינן עלה ולא מוכחי' מהכא תי' הראב"ד ז"ל במס' עדויות דהאיסור הזה אינו אלא גרמא שהגדר מחשיב הגפנים וחזינן לכל חדא מינייהו כאילו הוו שתים אבל המחיצה אינה אוסרת כלל. נותנין לו עבודתו ו"ט. כדין גפן יחידית כדקתני סיפא ולית לי' לריב"ן חשיבותא דכרם. בעריס מעוקם אלא דבעי' מקום פנוי עד ד"א בין גפנים ולגדר כדי לזרוע בו דבציר מהכי בטיל ולא חשיב כל המקום אלא כששה טפחים דאפקורי מפקר לי'. הר"ש שירילי"ו ז"ל:

בפי' ר"ע ז"ל. שאם יש ד"א מעיקר הגפנים לגדר שהן מודלות עליה וכו'. כתב ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אין נראה דהא הוי תחת הגפן או תחת העריס ואסור לזרוע שם אפי' בגפן יחידית אלא נראה דר' יוחנן לא דבר בעריס שהוא מודלה על הגדר וה"ק לא נזכר דין ד"א אלא לענין זה שאינם מודלות על הגדר וצ"ע בירוש' ע"כ:

עוד בפי ר"ע ז"ל וריב"ן ור' יוסי אמרו דבר אחד. אמר המלקט וגם ר' ישמעאל דאמר בעדויות פ"ב גנה קטנה שהיא מוקפת עריס אם יש בה כמלא בוצר וסלו מכאן וכמלא בוצר וסלו מכאן פי' דהיינו ד"א מקום פנוי דאמה בוצר ואמה סלו אמה בוצר ואמה סלו תזרע ואם לאו לא תזרע ויש נוסחא בירוש' שכתוב בהדיא ר' יוסי דתנינן עריס שהוא

יוצא מן הכותל מתוך הקרן וכלה נותנין לו עבודתו וזורע את המותר ר' יוסי אומר אם אין שם ד"א לא יביא זרע לשם והכין הוא מפורש בפי' הח' הר"ש שירילי"ו ז"ל והיא היא. ועוד בירוש' מסתברא ר' יוסי ור' ישמעאל יודון לריב"ן וריב"ן לא יודה לר' יוסי ור' ישמעאל. ר' יוסי יודה לר' ישמעאל ור' ישמעאל לא יודה לר' יוסי. ופי' הרש"ש ז"ל ר' יוסי ור' ישמעאל יודון לריב"ן דהא ר' ישמעאל מיירי שמפוזרים ה' גפנים לד' גדרים כדתנן גנה שהיא מוקפת ואפ"ה מצרף לי' לעריס כ"ש היכא שכל החמש גפנים נוטה נופן לגדר א' דבעינן ד"א מקום פנוי. ור' יוסי נמי הא לא הוי שיעור הגדר אלא ד' טפחים (ע' לק' בפרקין מ"ז בפירושו של הרש"ש ז"ל) והשאר אינם באותה הקרן ומצרף לי' לעריס וכ"ש במשנתינו אבל ריב"ן לא יודה לר' יוסי ור' ישמעאל מטעמא דאמרן. ר' יוסי יודה לר' ישמעאל דהא היכא דליכא צירוף גדר חשיב עריס. כ"ש היכא דאיכא. ור' ישמעאל לא יודה לר' יוסי מטעמא דאמרן. וכתבו הגאונים ז"ל דכל היכא דאמרי' ר' פלוני ור' פלוני כולהו סבירא להו לית הלכתא כחד מינייהו מפני שאע"פ שהולכים בשיטה א' אין כל דבריהם שוין ואין מודין זל"ז ולפי שאין מודין זל"ז ובכל חד מינייהו פליגי רבנן עליה הוי כל חד מינייהו יחיד ובטל במיעוטו. ובנין אב שבכולם שממנו למדו הגאונים ז"ל שאין הלכה כשיטה הוא בפ' איזהו נשך דאמרי' ודלמא רב עיליש טובל בציר הוה ואמר רב נחמן הלכה כר' יהודה והלכה כר' יוסי והלכה כרשב"ג א"ל שיטה איתמר דאי לא תימא הכי הלכה הלכה ל"ל לימא הלכה כר' יהודה דמקיל מכולהו אלא ש"מ שיטה איתמר. והתם נמי לא מודי אהדדי וכל כה"ג לית הלכתא כחד מינייהו. ואיכא מ"ד דכל היכא דאמרי' ר' פלוני ופלוני אמרו דבר אחד הן שוין בדבריהם לגמרי וכ"א מודה לדברי חברו וכה"ג לא חשיבא שיטה ואפשר דהוי הלכתא כוותייהו. ונראה בעיני דהך דהכא אליבא דכ"ע שיטה היא דהא בהדיא קא' דריב"נ לא יודה לכולהו ור' ישמעאל ל"ל דר' יוסי. וא"כ אע"ג דגרסי' בהך גמ' אמרו דבר אחד ר"ל כולהו ס"ל דבמעוקם מקום פנוי הוא דבעינן ותו לו אבל אין כל דבריהם שוין ואין מודים זל"ז הלכך הוי' לה שיטה עכ"ל ז"ל:

רע"א שלשה. כ' הח' ה"ר משה פיזנטי ז"ל דאית דגרסי שלש בלא ה"א וקאי אמעיקר הגפנים ולגדר דאם יש ג' אמות נותנין לו עבודתו וזורע את המותר. וליתא כדמוכח בירוש' בפ' שאחר זה דבעבודת גפן פליגי דלר"ע ג' טפחים ע"כ. והם דברי הר"ש ז"ל וכתבתי להההוא ירושל' לק' ר"פ המבריך ע"ש:

משנה ב

עריס כו'. ור' אלעזר בלי יו"ד גרסי'. והרש"ש ז"ל כ' וז"ל עריס שהוא יוצא מן המדרגה כשעושין חריץ סביב המגדלים וזורקין העפר על שפת החריץ כדי להגביה התל עושין

מדרגות מעלות מעלות זו למעלה מזו ונ"ל דה"פ כגון שהיו ד' או ה' גפנים במדרגה וגפן א' היתה יוצאה מן המדרגה ומשוכה מהן כגון שנטועה למטה וקאמר ראב"י דאם אינה מופרשת מחברותיה כ"כ שמן הארץ במקום שנטועה זו יכול לבצור כולן בלי עליית המדרגה אלא מן הנוף של זו כולן מצטרפין לעריס ואוסרין ד"א בשדה אף כנגד זו שלמטה ופשיטא דמודדין מן המדרגה שסמוכות עליה דהא הוי גדר דידהו ואם אינו יכול לבצור כולן משם אינו אוסר אלא כנגדו ונפקא מינה דאם יש בו שיעור עריס אוסר ד"א בשדה כעריס דעלמא אבל נגד גפן זו שלמטה אין אוסר אלא ו"ט כגפן יחידית דאין לה דין עריס. וכ"ש דאם אין בו שיעור עריס דזו שלמטה אינה מצטרפת והשתא אתי ר' אלעזר לטפויי דאפילו גבי כרם דמקדש מה שאין כן בעריס {הגה"ה פי' עריס א' של חמש גפנים או פסקי עריס דהא איכא המותח זמורה דבסוף פרקין דמקדש כמו שכתבנו שם:} אם נטע שורה א' בארץ ושורה א' במדרגה ב' למעלה וג' למטה או להפך אם גבוהין עיקרין של מדרגה מעיקרין של הארץ י' טפחים אין מצטרפות לכרם ואם פחות מכאן מצטרפים עכ"ל ז"ל:

משנה ג

אפפיירות. פי' בערוך שהדלה הגפן ע"ג אילן שהוא עושה פארות הרבה כמו מסעף פארה ע"כ. וי"ס אפפיורות. וי"ס דגרסי אילן אפיפיורו' ונראה שאפיפיורות ל' רבים מדאשכחן בירוש' דתני ר"ש בן אלעזר אומר אם הי' דרכן לפסע בין פיפור לפיפור כפיפור אחד הוא ע"כ:

ואם הלך החדש. כתב הרש"ש ז"ל ה"ג ואם הילך החורש כמו כעזובת החורש דישעי' וקאמר דאם נמשכו השריגים על הזרוע אסור לקיימו ולא סגי להחזירו לאחור אלא יעקור הזרע ע"כ:

בפי' ר"ע ז"ל. אסור הזרע שנזרע תחת המותר אם הוסיף וכו'. כ' עליו הר"י ז"ל פי' זה אין נראה דא"כ מה הפרש יש בין אילן סרק לשאר אילנות כי בשאר אילנות אסור אלא נראה לפרש שאסור משום דכיון שמתחלה זרע באיסור נאסר מיד. אבל באילן מאכל כיון שזרע בהיתר אינו נאסר מיד עכ"ל ז"ל:

משנה ד

ואם הילך החורש יחזירנו. לאחור: והראהו. לר' יהושע. גפן שהיא מודלית וכו'. לבית מגינייא. שדה של משפחה אחת ששמה כן. על מקצת הקורה. בסדן של שקמה דכבר הי' מיוחד לקורות כדאי' בפסחים ובב"ב ודמי לאילן סרק ובו היו קורות הרבה והוה מספקא לי' אי מדמינן לי' למקצת אפפיירות עכ"ל הרש"ש ז"ל:

להביא זרע אל תחת המותר. אית דל"ג מלת אל:
תחת הקורה זו אסור. כולה ואע"פ שהענפים על מקצתם מפני שהן אפיפיירות:

משנה ה

שאינו עושה פירות. אנשים ריקים תרגומו גברין סריקין:

משנה ו

פסקי עריס וכו'. ברמב"ם שם פי' דועוד היינו א' משששים באמה ונראה שכך היתה גרסתו בתוספתא וכן פי' ג"כ במשנה. וגם בפי' הר"ש ז"ל הגיה הרב בצלאל אשכנזי ז"ל וכמה ועוד אחד משששים באמה ומפ' בירו' עשירית טפח ע"כ:
וכל מדות שאמרו חכמים בכרם אין בהם ועוד חוץ מפסקי עריס. ובירוש' פריך אמאי תנא בכרם ולא תנא כל מדות שנתנו חכמים אין בהם ועוד. דאי משום דתנינן פ"ד דתרומות ר' יהושע אומר במאה ועוד. ועוד זה אין לו שיעור. ר' יוסי בן משולם אומר ועוד קב למאה סאה שתות למדמע. יש לדחות דתמן למדות וכאן לאמות. ואי משום דתנינן במנחות פ' התודה עשרת קבין ירושלמיות שהן ששה עשרונות ועדויין התם נמי למדות וכאן לאמות ולעולם איבעיא לן למה תני בכרם. ומשני משום דתנינן בעירובין פ"ב הגנה והקרפף שהן ע' אמה ושיריים על ע' אמה ושיריים ותני יש כאן דבר מועט ולא יכלו חכמים לעמוד עליו שאין ממנו לעשות רצועה להקיף ממנו ד' רוחות אלמא דאיכא ועוד באמות. ומש"ה תני במתני' בכרם למעוטי האי דעירובין:
אלו הן פסקי עריס עריס שחרב מאמצעו. ירושלמי לא שנא בין שבנה גדר ואח"כ נטע אחת עשרה גפניס בין שנטע אחת עשרה גפנים ואח"כ בנה גדר ואח"כ נפסקה האמצעית יש כאן עריס ויש כאן פסקי עריס. ואם חרב הגדר ואין בו עשרה אין כאן עריס ולא פסקי עריס חזר ובנאו חזר עריס למקומו ודכוותה חזרו פסקי עריס למקומן:
בפי' ר"ע ז"ל. אינו יכול לזרוע אלא אותו ועוד. כ' עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו נראה אלא א"צ להרחיק אלא ששה טפחים בלבד כיון שיש כאן ח' אמות ועוד ע"כ:

משנה ז

עריס שהוא יוצא מן הכותל וכו'. אית דגרסי עם הכותל. והילך ל' הרמב"ם ז"ל בחבורו שני כותלים הסמוכים זל"ז והגפנים נטועים בזוית ביניהם והעריס יוצא עם הכותלים מתוך הקרן וכלה מרחיק מעיקרי הגפנים כשיעור וזורע במקום הכלה שאין עליו עריס ואע"פ שהזרע מכוון בין שני הכותלים שביניהן העריס הואיל והרחיק כשיעור ה"ז זורע בין הכותלים ע"כ:

ר' יוסי אומר אם אין שם ד"א. כ' הר"י ז"ל ברוב הספרים גרסי' אם יש שם ד"א וכו'. וכ' עוד פי' זה שפי' ר"ע ז"ל בעריס שהוא יוצא מן הכותל אינו נראה דבמשנה לא נזכר שני קרנות ולא קרחת באמצע ונ"ל דה"פ עריס שהוא יוצא וכו' כלומ' שהעריס נטוע בצד כל הכותל ויציאת העריס הוא עם יציאת הכותל דהיינו הקרן כל שסוף העריס הוא בסוף הכותל בתוך הקרן ושם הוא כלה ואינו ממלא את כל הקרן אלא שנשארו ו"ט וכ"ש כשהוא יותר נותנין לו עבודתו ג"ט כדברי ר"ע וזורע את המותר. ור' יוסי אומר אם אין שם ד"א אסור לזרוע שם כן נ"ל לפרש לפי דברי התלמוד וצ"ל לפ"ז דעריס אע"פ שי"ל דין כרם אינו אוסר ד' אמות ע"כ. וכ' הח' הרש"ש ז"ל מתוך הקרן. כגון שהי' הכותל משך שלו ד' טפחים כדי שיעור מקום כדאי' בירוש' והיתה א' מן הגפנים נטועה שם והד' גפנים יוצאות חוץ לקרן נותנין לו עבודתו ו"ט. וזורע את המותר. דלא חשיב עריס כיון דאין הגדר מושך כל החמש גפנים. אם אין שם ד"א. מקום פנוי הואיל והתחיל העריס עם הכותל אע"ג דלית בי' אלא ד"ט שם גדר עליו ונדונות כולן כעריס מעוקם ונמשכים בהדה ועריס הוא. ור' יוסי ס"ל כריב"ן גבי עריס מעוקם דשיעורא דד"א דעריס מעוקם היינו מקום פנוי כך פי' הראב"ד ז"ל המשנה הזו במס' עדיות ודברים נכונים הם וסוגיא דגמרא ירושלמית אזלא כותיה ור"ש והרא"ש ז"ל פירשוה כך כגון שני כותלים סמוכין זל"ז וחמש גפנים נטועין ביניהן ויוצא מקרן כותל זה ג' גפנים ומקרן כותל זה ב' גפנים. וכלה שהעריס כלה באמצע הכותל ואינו מחזיק כל הכותל וזה צורתו

ואינו נכון דאמרי' לעיל דר' ישמעאל לא יודה לר' יוסי ולדבריהם אמאי לא יודה. ועוד לשון הגמ' ירושלמית והוא שיהא בזוית ד' טפחים משמע דלא משיך כותל אלא ד' טפחים עכ"ל ז"ל אמנם בפי' הר"ש ז"ל שבידינו אין כתוב שני כותלים רק כלשון שהעתיק ר"ע ז"ל:

משנה ח

וחס עליהן מלפוסקן. שלא הניחן כדי להוליך החורש עליהן אלא שחס עליהן מלקוצצן. כדי שיהלך בהן החורש אסור לזרוע תחתיהן ונראה דאפי' משוכין יותר משיעור המותר דהיינו לר' יעקב בר אידי בשם ר"ש בן לקיש עד ד' אמות. ולר' אחא ור' חיננא בשם ר"ל עד שש אמות. הרש"ש ז"ל:

משנה ט

תחתיה אסור. בירושלמי פליגי אמוראי איכא מ"ד תחת האשכולות אסור ומקדש תחת העלין לא ואיכא מ"ד אפי' תחת העלין אסור ומקדש וכן פסק הרמב"ם ז"ל:

פרק ז

משנה א

המבריך כו'. בירוש' דייק לא יביא זרע עליה הא מן הצד מותר מה אנן קיימין אי משום זרעים באילן ל"ל גפן אפילו שאר כל האילן אי משום עבודה ניתני ששה אלא כר"ע דר"ע אמר ר"פ דלעיל שלשה אי ר"ע אפי' מן הצד ניתני שלשה ומשני משום זרעים ע"ג הגפן פי' שהוא רך וכדפי' ר"ע ז"ל אבל מן הצד מותר והא דתנינן בפ"ב דבתרא מרחיקין את הזרעים ואת המחרישה ואת מי רגלים מן הכותל שלשה טפחים לאו משום דשרשין מהלכין מן הצד אלא שהן עושין עפר תיחוח והן מלקין ארעיתו של כותל תדע לך שהוא כן דתנינן תמן מי רגלים ומי רגלים מהלכין מן הצד וכן נמי תנינן מחרישה אית לך מימר בהני מהלכין מן הצד אלא משום שמזדעזע העפר לצדדין מחמת הגומא של כאן וכן נמי לזרעים ואהא דמשני התם בגמ' דזרעים לא משתרשי לצדדין הקשה הר"ן ז"ל וכי תימא נהי דשרשי ירק לא משתרשי לצדדין ניחוש לשרשי הגפן דלצדדין משתרשי ובאין שרשי הירק ונכנסין בהן וי"ל דשרשי הגפן ג"כ אין מתפשטין לצדדים עד שהן יורדין כנגדן ג"ט ושוב אין שרשי הזרעים נכנסים בהם עכ"ל ז"ל. וז"ל הרשב"א ז"ל בחדושיו פ' לא יחפור (בבא בתרא ד' י"ט) שכיון שהבריך הגפן הוא רך יותר משאר אילנות שהוברכו ושרשי הירק נכנסין בתוכו והויא לה הרכבה ואסור להרכיב ירק באילן ולפיכך לא תנא שאר אילנות ומן הצדדין הואיל ולא משתרשי לצדדין ואע"ג דינקי ל"ל בה הואיל וליכא ערבוב ואי קשיא לך נהי דזרעים לאו לצדדין משתרשי ותיפוק לי' משום גפן עצמה דמשתרשא לצדדין איכא למימר דלא מיקרייא הרכבה אלא בכגון ששרשי הזרעים נטעין בגוף הגפן אבל שרשים בשרשים אע"פ שמסתבכין אלו באלו רכיכין הן ואין זו הרכבה שכל א' וא' יונק לעצמו ועושה פרי הראוי לו ואינו בטל בשל חברו וזה הטעם צ"ע ולא כן פי' רש"י ז"ל ע"כ בקיצור. וע' בהלק"ט דהרא"ש ז"ל דהלכות כלאים סי' ד':

הארכובה שבגפן אין מודדין לה. מלת לה לא גרסי' ברוב ספרי כתיבת יד ובב"ב שם גריס רשב"ם ז"ל הרכובה ופי' גפן בחור מרכיבין בגפן זקן כשהוא מודד ד"א בינתיים כדי שיהיו שתים כנגד שתים וא' יוצאה זנב. אינו אלא מן העיקר השני פי' פקק השני כדתניא בקנים ובגפנים מן הפקק ולמעלה אבל לא מן העיקר הראשון שרחב יותר ולא מן השלישי שקצר הרבה אלא מן הבינוני ע"כ והקשו שם תוס' ז"ל לפירושו ז"ל דמפ' ל' הרכבה קשה חדא דבמשנת כלאים גרסי' הארכובא ועוד דלא איירי ההיא משנה בהרכבה כלל ועוד דמאי נפקא מינה בהך הרכבה לענין כלאים ונראה דארכובה היינו הברכה כאדם הכורע על ברכיו כן כורעין הגפן בארץ כשהוא זקן הרבה ומכסין אותו.

בקרקע באמצע כדי שתשתרש וקאמר דאין מודדין לענין כלאים אלא מעיקר השני ומדנקט לשון עיקר מוכח שמודדין ממקום רחב עכ"ל ז"ל. והרשב"א ז"ל בחדושיו כ' כפי' הרשב"ם ז"ל:

בפי' ר"ע ז"ל. אלא דומה כאילו היא נטועה במקום כפיפתה. פי' היינו במקום זקיפתה: עוד בסוף פי' ז"ל. אין מודדין אלא מן העיקר ט"ס וצ"ל הראשון.] השני. אמר המלקט לשון הר"ש ז"ל ואמרי' בירוש' דה"מ בשאין הראשון נראה אבל אם הי' הראשון נראה נותן ג' טפחים מעיקרן. תדע וכו' ע"ש. ולשון הרמב"ם ז"ל יש למדוד מן העיקר הראשון ע"כ ותימה שלא הביא זה הירוש' בחבורו פ"ח:

משנה ב

המבריך שלש גפנים כו'. בב"ב שם פי' רשב"ם ז"ל ועיקריהן נראין כלומ' שהשרישו. מד' אמות ועד ח' כר"מ ור"ש דלעי' בספ"ד וע"ש בחדושי הרשב"א ז"ל:

בפי' ר"ע ז"ל נראה שצריך להגיה ומשכיב אחד מן הזמורות תחת הקרקע כו':

מצטרפות. ברמב"ם סי' ט' הלשון כך הרי אלו מצטרפין לשאר גפנים העומדות וכאילו לא הבריכן ע"כ. וכ' עוד שם סי' י' היו פחות משלש אינם מצטרפים אלא מרחיק מהם ו"ט לכל רוח וזורע ע"כ והוא דיוק ממתני' דקתני המבריך ג' גפנים דמשמע הא שתים כלל אינן מצטרפות:

גפן שיבשה כו'. פי' שיבשה ומ"מ ראויה לעשות פירות אבל אם יבשה לגמרי שניכר בה שאינה עושה עוד פרי מותר לזרוע לכתחלה בצדה. ובירוש' א"ר אלעזר דר' מאיר היא ויחידאה היא מתני' ורבנן פליגי עליה ואינה הלכה וכולה ר"מ קתני לה והכי קתני גפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת דברי ר"מ שהי' ר"מ אומר אף צמר גפן אסור ואינו מקדש:

אף צמר גפן כו'. והגיה ה"ר יהוסף ז"ל אף גפן צמר וכתב ובספר אחר צמר גפן ונ"ל דטעות הוא כי כשמדברים מן הצמר אומרים צמר גפן כלומ' הצמר של הגפן אבל כשמדברים מן הגפן של צמר אומרים גפן צמר כלומר הגפן שעושה הצמר ע"כ. עוד כ' על מה שפי' ר"ע ז"ל לפי שאינו מין זרעים כתב כמה דבריו אלו מגומגמין דהא תנן לעיל ספ"ה וכל מין זרעים אינם כלאים ותו דה"ל למתנייה שם ונראה לפ' דה"ק גפן צמר אסור לזרוע ירקות תחתיו מפני שנקרא גפן אבל אינו מקדש מפני שהתורה לא אסרה אלא גפן סתם עכ"ל ז"ל. ומצאתי מוגה בפי' הרמב"ם ז"ל אינו מקדש את הכרם שהוא אצלו מין זרעים וכן ראוי להיות בפי' ר"ע ז"ל שמשם נראה שהעתיק וקרוב לזה בתוי"ט:

ר' אלעזר ב"ר צדוק אומר משמו. ס"א ר' אלעזר ב"ר שמעון אומר משמו. והכי מסתברא דהא ראבר"צ קדמון יותר מר"מ וכדמשמע ממ"ש בפ' בתרא דתעניות סי' ה'. ולשון ה"ר

יהוסף ז"ל. משמו נראה לי דטעות הוא דהא ראבר"צ הי' לפני ר"מ זמן רב שהרי ר' צדוק הי' בזמן החורבן ור"מ הי' בזמן רשב"ג אביו של רבינו הקדוש שהי' סוף התנאים והטעות בא ממס' פאה פ"ב. דגרסי' התם ר' אלעזר ב"ר צדוק אומר משמו אף לחרובין וכו' עכ"ל ז"ל א"ה וכ"נ שהיתה גי' הרמב"ם ז"ל שכ' ואין הלכה כר"מ ולא כר"א בר"צ בדברו האחרון ואם היתה בגירסתו משמו הי' כותב ולא כר"א בר"צ שאמר משמו כלשונו של הר"ב ז"ל:]]:

אף ע"ג הגפן כו'. מפ' ר' בון בירוש' דעל גבה ממש מקדש אלא תוך אויר עשרה של גפן יחידית קאמר ר"א דאסור ואינו מקדש וכגון שתי שדות זו למעלה מזו ולמטה אצל קרקעית העליונה שהיא גדר של תחתונה נטועה גפן וקמ"ל דאסור לזרוע בעליון בשפוע כשמגיע לאויר עשרה של אויר הגפן:

משנה ג

אבל תחת הגפן. פי' כגון המותח זמורה דתנן בס"פ דלעי' ואיכא מ"ד דאפי' תחת העלין מקדש אם הוסיפו מאתים:

וד"א שבכרם. נראה שר"ע ז"ל הוה גריס ועבודת הכרם אכן אינו בהר"ש ז"ל:

משנה ד

אמר המלקט אני רואה בפי' משנה דלהרמב"ם ז"ל ולהר"ש ז"ל דבין במשנה בין בפירושן ז"ל סי' ד' ה' ביחד. גם בדפוס לפירוש ר"ע ז"ל גם בתוי"ט. ושמא סי' ד' הוי עד א"ר יוסי מעשה:

המסכך כו'. כ' תוס' ז"ל שם ביבמות המסכך ה"ה הזורע כו' אלא נקט המסכך משום רבותא דר"מ דאף במסכך אסור ע"כ. משמע קצת דגרסי דברי ר"מ אכן בחדושי הרשב"א ז"ל פ"ק דב"ב ד' ב' מוכח דל"ג ר"מ בהדיא אלא ר"מ היא כדקיי"ל סתם מתני' ר"מ. גם בחבור דינא דגרמי להרמב"ן ז"ל כ' דמש"ה אמרי' דר"מ קתני להיא תוספתא דבכלאים דקתני מחיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור נפרצה אומרי' לו גדור נתייאש הימנה ולא גדרה ה"ז קידש וחייב באחריותו אמרי' בפ' הגוזל עצים דר"מ קתני לה משום דאיפליגו בה במתני' במסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו ה"ז קדש וחייב באחריותו ר' יוסי ור"ש אומרי' אין אדם אוסר דבר שאינו שלו וסתם מתני' ודאי ר"מ השתא קאמ' ריש לקיש התם מאן שמעת לי' דאמר גבי כלאים אדם אוסר דבר שאינו שלו ר"מ וקתני חייב באחריותו דס"ל דדייניגן דינא דגרמי. ואיכא דקשיא לי' ר"י ור"ש נמי דייני דינא דגרמי דהא אמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו הא אי אדם אוסר מחייב באחריותו והא גרמא הוא. וכ"ת שאני הכא דהא מסכך בידים הא מעיקרא ס"ד דר"מ דמסכך הוא דאין דינא

דגרמי. ולאו קושיא היא חדא כיון דאמרי ר"י ור"ש דלא מיתסר כלל תו לא איצטריכו לאפלוגי אי מחייב או לאו ולאו אורחא דתנאי למימר את"ל אוסר פטור ואדרבא אי דייני דינא דגרמי הול"ל פטור לפי שאין אדם אוסר דשא"ש ולא קתני הכי ועוד וכו' ע"ש. ובמנחות ד' ט"ו גבי הא דגרסי' התם בגמ' תניא מעשה באחד שזרע כרמו של חבירו בעודו סמדר ובא מעשה לפני חכמים ואסרו את הזרעים והתירו את הגפנים ע"כ. כתבו שם תוס' ז"ל והתירו הגפנים היינו כר"י ור"ש דמסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו דאמרי בסוף הערל אין אדם אוסר דשא"ש וצ"ל דתבואה דהתם לאו בסתם תבואה של חמשת המינין דא"כ הוי דאוריי' כמו קונבוס ולוף דמסקי' הכא דאסיר והכא מסקי' כר' יוסי דשרי אלא דרב פוסק התם כרבנן עכ"ל ז"ל א"ה ע' בתוס' יבמות פ"ג ד"ה ר' יוסי.] וע' במש"ל פ"ב סי' ה':

בפי' ר"ע ז"ל. כרם אחר מנין ת"ל כלאים ע"כ אמר המלקט ואני מצאתי גירסא אחרת בירוש' ת"ל כרם והיינו דכתיב בסיפא דקרא ותבואת הכרם. ואיכא בירוש' מאן דאוקי להאי בריי' דוקא כר"מ. ומצאתי שכ' הח' הר"ס ז"ל וז"ל אין לי אלא כרמך כרם אחר מנין ת"ל כלאים מ"מ. צ"ע בשלמא אי כתיב לא תזרע כלאים כרמך היינו יכולים לדרוש כלאים מ"מ כמו אשר בנה בית אשר נטע כרם כמו שפי' רש"י ז"ל שם. וי"ל דשאני הכא דפסיק טעמא במלת כרמך ואינו מחובר עם כלאים כמו שדורש בזוהר בלא תענה ברעך עד שקר ע"ש עכ"ל ז"ל:

משנה ה

מעשה באחד שזרע כו'. מצאתי בחדושי הרשב"א ז"ל שם פ"ק דב"ב ד' ב' הגירסא א"ר יוסי מעשה בצלמון באחד שזרע כרמו וכו' ובא מעשה לפני ר"ע ואמר אין אדם מקדש דשא"ש. פי' הר"ש ז"ל שזרע כרמו בשביעית שהכל הפקר ואינו חשוב כשלו ודוקא ענבים לא נאסרו אבל גפנים אם הוסיפו מאתים אסורין שאין הזמורות הפקר ע"כ. ירושלמי א"ר יוחנן הכל מודים בגפנים שהן אסורות א"ל ר' אלעזר האוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר מה פליגין במסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו אבל המסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואתו כל עמא מודו שהאוסר נאסר. ופי' הר"ש ז"ל שהאוסר נאסר משום דעביד מעשה בגפן חברו. ע"כ. והילך פי' הרש"ש ז"ל בגפנים שהן אסורות. ענבים של זה המסכך אסירי דלגבי דידיה אהנו מעשיו. האוסר אינו נאסר זרעים שי"ל כח לאסור לגפנים אתה מודה שאינם נאסרין כדתנן במתני'. גפנים דא"ל כח לאסור לזרעים לא כ"ש שלא יאסרו הן עצמן והכי אית' בפ' הקומץ זוטא והתם מייתי בריי' דמסייעא לי' לר' יוחנן מעשה בא' שזרע כרמו של חברו סמדר שלא הגיעו ענביו לפול הלבן ובא מעשה

לפני חכמים והתירו הגפנים ואסרו הזרעים. וכתב ר"ש ז"ל ותימה דמשמע התם דלר' אלעזר קנסי' ההוא דעבד איסורא אפי' בשאר זרעים דרבנן וכ"ש בתבואה דמדברי תורה ושמא הכא דמדאוריי' פליגי ר"י ור"א ע"כ. ועוד נ"ל לתרץ דההיא בריי' מיתנייא כר"מ דסבר דמקדש גפנו ע"ג תבואתו של חברו וכשהוא סמדר שלא הגיעו ענביו לפול הלבן איסורא דרבנן הוא ומש"ה הקלו שהיו זרעים דרבנן וכרם דרבנן אבל לר"י ור"ש דסברי דאין אדם אוסר דשא"ש בין מדרבנן בין מדאוריי' כדאמרי' ס"פ השוחט לא כל הימך שתאסור ייני לאונסי אפי' בתבואה דאוריי' ופול הלבן דהוי כרם דאוריי' אינו אסור לר"א ולר"י אמרי' דמודה בענבים דלדידיה מיהת אהנו מעשיו. במסכך גפנו ע"ג תבואתו של חברו בההוא פליגי ר"י ור"א דר"א סבר כיון דהאוסר דהיינו התבואה לא עביד מעשה בה אפי' גפנו אינה נאסרת. אבל כשבעל התבואה סכך גפן חברו על גבה כולהו מודו דנאסרה התבואה דהא עביד מעשה בדבר האוסר תבואתו דהיינו הגפן דתבואה שלו הויא עכ"ל ז"ל. ומשמע מן הירוש' דפליגי נמי תנאי דמתני' במסכך גפנו של חברו ע"ג תבואתו של חברו דה"ג התם המסכך גפנו של חברו ע"ג תבואתו של חברו נשמעינה מן הדא אר"י מעשה באחד שזרע את כרמו בשביעית ובא מעשה לפני ר"ע ואמר אין אדם מקדש דשא"ש הרי אין הגפן שלו ואין התבואה שלו ואיתתבת ע"כ. ופי' הרש"ש ז"ל שזרע כרמו בשביעית. שהכל הפקר ולאו דידיה חשיב. ודוקא ענבים לא נאסרו אבל גפנים אם הוסיפו מאתים אסורים שאין הזמורות הפקר והשתא קאמר דמשמע מן הדא דפליגי תנאי דמתני' במסכך גפנו של חברו בתבואה של חברו דאפי' בהא פליג ר"מ דתבואה וענבים דשנה שביעית הכל הפקר. ואיתתבת. וקא מותיב מינה ר' יוסי תיובתא לת"ק ש"מ דפליגי בה עכ"ל ז"ל: וברמב"ם פ"ה סי' ח' פסק כר"י ור"ש דר"ע ס"ל כוותייהו ועוד דמעשה רב וא"כ יש תימה על ר"ע ז"ל שכ' ואין הלכה לא כר"י ולא כר"ש ולא כר"ע. ועוד שהוא כ' בסמוך דאע"ג דהאנס לא אסרן דאין אדם אוסר דשא"ש וכו' ובסמוך העתיק מהר"ש ז"ל כמו שנכתוב ולהרמב"ם ז"ל ניחא שסתם דבריו במתני' דבסמוך:

בסוף פי' ר"ע ז"ל. נ"ל שצריך להגיה וידוע שכל הארצות בשמטה א"ל בם וכו':

אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. וא"ת ומ"ש מנותן נבלה או חלב בתבשיל של חברו שנאסר ואומר ר"י דבדבר התלוי במחשבה הוא דאמרי' הכי כגון משתחוה לבהמת חברו דספ"ב דחולין דאפי' עשה בה מעשה כגון ששחטה איכא למ"ד דלא אסרה ואיסור כלאים נמי תלוי במחשבה כדתנן לעי' ספ"ה הרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע לו אלקטנו אפי' הוסיף מאתים מותר לכשאחזור אלקטנו אם הוסיף מאתים אסור. תוס' ס"פ הערל

ואיתא למילתייהו בדינא דגרמי להרמב"ן ז"ל אבל הר"ש ז"ל דחה תי' זה ותירץ בגוונא אחרינא ע"ש:

משנה ו

האנס כו'. קוצר אותו מיד דאין אדם אוסר דשא"ש וסתמא כר"י כדכתיבנא דהלכתא כותיה והוי מחלוקת ואח"כ סתם:

ואפי' במועד. פי' הרא"ש ז"ל אע"ג דאינו דבר האבד דאין אדם אוסר דשא"ש מפני מראית העין התירו לו לקוצרה שלא יהא נראה כמקיים כלאים בכרם והעתיק כל פירושו הר"ע ז"ל:

עד שליש. פי' הרמב"ם ז"ל ר"ל שיוסיף להם שלישית השכר כדי למהר בעקירתו כגון אם יהי' שכרן שלש פשיטין בכל יום יתן להם ד' פשיטין ע"כ:

משישתקע. פי' הרמב"ם ז"ל משיתחבא בעל הכרם מפחד האנס שאנס אותו דדמי לסקריקון דגיטין. וכ' הר' יהוסף ז"ל משישקע פי' אבל קודם שישקע הוא נקרא יורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות וצ"ע ע"כ:

משנה ז

יגדוד. בדלי"ת גרסי' מלשון גודו אילנא הרש"ש ז"ל וכן ג"כ פי' מהרי"ק ז"ל בכ"מ אכן ה"ר יהוסף ז"ל כ' על פי' ר"ע ז"ל פי' זה אינו נראה כי אין הלשון משמע כן אך נ"ל לפרש שהוא לשון תקון ע"כ אבל הרמב"ם ז"ל נראה דגריס בפי' המשנה יגרור ברי"ש מלשון גורר אדם מטה ופי' דהוא ל' יסירם מהרה. והר"ש כ' ואי גרסי' בדלי"ת הוי לשון גדר שעושה בין תבואה לגפנים:

אם ארעו אונס. ולא סלקן לא נתקדשו ואפי' הוסיף מאתים דומיא דלשאגיע שם אלקטנו:

מחזיר ואינו מקדש. מתני' ר"ע אבל בן עזאי פליג עליה בבריי' וס"ל דצריך לגזוז את הירק. ופי' ר"ע ז"ל דהא דתנן לעי' תחת הגפן אוסר ומקדש היינו כשעיקר התבואה תחת הגפן וכו'. אמר המלקט כן פי' הרא"ש ז"ל וגם הרש"ש ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל לא פסק זה. והקשה הח' הר' אפרים אשכנזי ז"ל וז"ל וצ"ע דהא תנן לעיל ועבודת הגפן וד"א שבכרם הרי אלו מקדשין ואפשר שכל מה שהוא תוך עבודת גפן או כרם נקרא תחת גפן ע"כ:

מאימתי תבואה מתקדשת וכו'. כ' הח' הר"ס ז"ל צ"ע אם נאמר שאין התבואה מתקדשת אא"כ היו הענבים כפול הלבן או נאמר שמתקדשת אע"פ שאין הענבים כפול הלבן ממ"ש הרמב"ם ז"ל פ"ה דה' כלאים משמע שאינם מתקדשות אא"כ היו כפול הלבן וז"ל שם כרם שלא הגיעו ענביו להיות כפול הלבן אלא עדיין הם בוסר וזרע בתוכו ירק או

תבואה והשרישו ה"ז לא קידש ואעפ"כ קונסין אותו ואוסרין הזרע אבל הבוסר מותר עכ"ל. אבל מן התוספתא שבפ"ג משמע שמתקדשת אע"פ שאין הענבים כפול הלבן וז"ל התוספתא גפנים שהשרישו הרי אלו אסורין ומקדשין אבל אין מתקדשין עד שיעשו כפול הלבן ע"כ:

משתשליש כו'. פי' הר"ש ז"ל מכח סוגיא דפ' כל שעה דמתני' דהכא בזרוע ובא כגון מעביר עציץ נקוב בכרם דכתיב המלאה ושליש בתבואה חשיב מלאה וכתיב ותבואת הכרם ופחות מפול הלבן לא מיקרי תבואת הכרם והא דתניא בספרי בפ' כי תצא המלאה הזרע אימתי המלאה מתקדשת משתשריש וענבים משיעשו כפול הלבן התם בזורע בין הגפנים שהכרם נטוע כבר ולפיכך התבואה נאסרת בהשרשה ודריש לי' מהזרע וענבי הכרם לא מיתסרי עד שיהיו כפול הלבן דאז חשיבי פרי ותבואת הכרם איקרי ויתכן שהזמורות מיתסרי בתוספת מאתים דדוקא בפרי הוא דכתב קרא דהא קתני התם בספרי אין לי אלא כרם שעושה פירות שאינו עושה פירות מנין ת"ל כרם מ"מ ומיהו איכא לאוקומיה לאסור את הזרעים א"נ בזרוע מעיקרו חטה ושעורה וחרצן ע"כ וגם בב"י חו"מ סי' קמ"א כתוב דהא דמשמע בפרק כל שעה דזמורות ועצי כלאים אסירי התם מיירי שנזרעו הזרעים עם נטיעות הכרם שגדלו באיסור אותם זמורות אבל מימרא דרב יהודה דאמר אכלה ערלה ושביעית וכלאים הויא חזקה דמשמע דזמורות שרו דמשום דנהנה לכה"פ בזמורות הויא חזקה מיירי בזמורות שהיו כבר גדולים קודם שנזרעו כלאים שאותם אינם נאסרים אלא כשהוסיפו מאתים ע"כ. ואם זרע ירק או תבואה וצמחה ואח"כ סכך עליה את הגפן הקשין מותרין והדגן ידלק כ"כ שם הרמב"ם ז"ל בפ"ח מן הירוש'. והא דאמרי' בפ' כל שעה דתנור שהסיקו בקשין של כלאי הכרם יותץ התם בשזרע הכלאים תחת הגפן. וכ' הרמב"ן ז"ל בפי' התורה בפ' כי תצא בפסוק לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש וז"ל וטעם פן תקדש כמו כי תקדש וכן ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמותו וכן ולא תגעו בו פן תמותון. ויתכן שפי' כמו פן ינכרו צרימו פן יאמרו כענין שמא לומר לא תזרע אותו כלאים פן יצמח ויאסר עליך הכל כי אינם נאסרין אלא כמו ששנינו תבואה מתקדשת משתשריש וענבים משיעשו כפול הלבן עכ"ל ז"ל. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל וענבים משיעשו כפול הלבן מכאן יש ראי' שהגפן עצמו אינו נאסר אלא הפרי שהוא ראוי לאכילה נאסר ודו"ק ע"כ:

וענבים שבשלו כל צרכן אינם מתקדשות. גרסי' ול"ג מתקדשות והיינו דאמרי' בירוש' כיני מתני' אינם מתקדשות כלו' כיון דגמרו כל צרכן שוב לא יוסיפו מאתים אבל מקדשות את אחרים כגון סיכך ע"ג תבואה. א' נגמר וא' לא נגמר הנגמר אוסר את שלא

נגמר אם הוסיף מאתים וכן פי' הרא"ש ז"ל. הרש"ש ז"ל. ולולי הרי עולם ה"א דה"פ הירוש' אינם מתקדשות גרסי' ול"ג אינם מקדשות. וטעמא דאינם מתקדשות דכתיב המלאה הזרע ולאחר שיבשו שוב אינם קרויין מלאת זרע אלא חטים וענבים נמי לאחר שבשלו כ"צ שוב אינם קרויין תבואת כרם אלא ענבים:

משנה ח

עציץ נקוב. כ' הרש"ש ז"ל הסכימו התוס' בפ"ק דגיטין דסתם עציץ הוא מחרס ובההוא תנן דבעי נקיבה אבל של עץ לא בעי נקיבה ושאינו נקוב אע"פ שהוא מונח בכרם אינו מקדש אבל אסור מדרבנן ע"כ:

רש"א זה וזה כו'. ר"ש לטעמיה דפטר נמי התולש מעציץ נקוב בשבת ולכל מילי משוי לי' ר"ש כתלוש לשבת ולקנות במשיכה ולא בכסף ולפרוזבול שאינו נכתב אלא על הקרקע ושלא לתרום מעציץ נקוב על הארץ ולענין פאה דלא חשיב שדה חוץ מהכשר זרעים דעציץ נקוב חשיב מחובר משום דגלי קרא על כל זרע זרוע אשר יזרע כדרך שאדם מוציא לזריעה למעוטי מחובר כל דהו. ומיהו שאינו נקוב תלוש גמור הוא. ושם שלהי פ' המצניע אמרי' מודה ר"ש שאם ניקב למטה מרביעית פי' שאינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה דחשיבי מחובר כל הזרעים דתו לא הוי כלי ובטל אגב קרקע:

המעביר עציץ כו'. עי' במ"ש הר"ן ז"ל ספ"ק דקדושין גם בפ' ראשית הגז היכי מיתוקמא מתני' כר' יאשיה הביאו כסף משנה פ"ה דה' כלאים וע' ג"כ במ"ש עליו מהרי"ק ז"ל גם במ"ש ס"פ ח':

בפי' ר"ע ז"ל. כיון שלא הניחו בקרקע. פי' שלא נשאר תחת שום גפן שיעור שהוסיף במאתים ע"כ. מה"ר יהוסף ז"ל:

פרק ח

משנה א

ואסורין בהנאה. דכתיב פן תקדש. ודרשי' פן תוקד אש. ובירוש' איכא נמי דיליף לי' הכי נאמר כאן פן תקדש ונאמר להלן גבי ע"ז פן תוקש בו מה פן האמור להלן אסור בהנאה אף פן שנאמר כאן אסור בהנאה ואית דבעו מימר נאמר כאן פן תקדש ונאמר להלן ולא יהי' קדש מבני ישראל מה קדש שנאמר להלן אסור בהנאה אף כאן אסור בהנאה ופריך וקדש אסור בהנאה ומשני א"ר חונא ביאתו אסורה בהנאה. ומתני' דקתני אסור לקיים אם קיים ע"י מעשה לוקה כהדא דתנינן המחפה בכלאים לוקה דמחפה כזורע חשיב:

וכל שכן בהנאה. אית דל"ג לי' וכן ה"ר יהוסף ז"ל מחקו. ובחולין פ' כל הבשר ילפי' דמותרין באכילה דאתקוש לכלאי בהמה דכתיב בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך היוצא ממנה מותר אף שדך היוצא ממנה מותר וכלאי בהמה גופייהו מנלן דשרו מדאסר רחמנא כלאים לגבוה מכלל דלהדיוט שרי וכלאים לגבוה אסורין מדתניא שור או כשב פרט לכלאים:

אסורין זה עם זה. מתני' אתי' כר' יהודה דבסמוך הלכה ד'. וכ' בס' האגודה כלאי בהמה אסורין זע"ז פי' אסורין להרביע אבל מותר להעמיד ב' מינים זכרים אצל נקבות דאמר שמואל במנאפים עד שיראו כדרך המנאפים ובכלאים עד שיכניס כמכחול בשפופרת ע"כ והננו בהר"ש ז"ל:

משנה ב

בהמה. זכר עם נקבה חיה או חיה זכר עם בהמה נקבה והכל אחד מה לי זה ומה לי זה וכן טמאה עם טהורה טהורה עם טמאה הכל א' ומשנה יתירה היא. הר"ש ז"ל. והרמב"ם ז"ל פי' וז"ל כשאמר כלאי בהמה אינם אסורין אלא מלהרביע אמר שאינו זה אלא לבהמה עם בהמה או חיה עם חיה ושאר מה שנזכר אבל בהמה טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה יש בה תוספת על איסור ההרבעה והוא שהן אסורין לחרוש ולמשוך ולהנהיג ע"כ. וכ' החי' הר"ס ז"ל י"ס דגרסי בהדיא בד"א בהמה עם בהמה וכו' אבל טמאה עם טהורה וכו' והיא סברת הרמב"ם ז"ל שאינו אסור מה"ת אלא דומיא דשור וחמור דהיינו טמאה עם טהורה אבל טמאה עם טמאה או טהורה עם טהורה אינו אסור אלא להרביע ולא לחרוש ולמשוך זהו דין תורה ומד"ס אסור אפי' לחרוש ולמשוך ולהנהיג ע"כ. וכ' ה"ר יהוסף ז"ל י"ס דגרסי בד"א בהמה וכו' ונ"ל דשבוש הוא דזה הוא משנה בפ"ע שלמעלה דבר בהרבעה וכאן בא לומר בהמה עם בהמה וכו' אסורין לחרוש וכו' ע"כ:

משנה ג

ר"מ פוטר כו'. בב"מ שם איתא דשמואל מפיך ותני וחכמים פוטרין את היושב בקרון:

והשלישית שהיא קשורה וכו'. ירושל' תני בראשונה לא היו אלא שתים דכתיב וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו עמד פרעה ועשה שלש דכתיב ושלישים על כולו וה"ט דשלישית דמתני' עמדה רומי מלכות הרשעה ועשתה אותה ד'. ופי' הרמב"ם ז"ל שלישית שהיא קשורה לרצועות ר"ל העגלה השלישית הקשורה עם הקרון אסור לשבת בה כשימשכו העגלות ההם בהמות כלאים ע"כ ובבא זו לא הביאה הרמב"ם בחבורו וכבר נתן טעם לזה מהרי"ק ז"ל:

משנה ד

אין קושרין וכו'. ירוש' תני ור"מ פוטר את שלצדדין או שלאחריו דלא מנהיג הוא ואם הי' מסייעו בין במעלה בין בירידה הכל מודים שהוא אסור ופי' הראב"ד ז"ל בפירושו למס' תמיד בשם רבינו מלכי צדק דבההיא בבא דלעיל השלישית שהיא קשורה לא פליג ר"מ אע"ג דהתם נמי להרגילו עביד דל"ד משום דהתם כיון דשלשתם קשורין ביחד מודה ר"מ דאסור מדרבנן דאיכא למיגזר אטו מנהיג אבל הכא שהוא בצדי הקרון או לאחריו כיון דמפסיק הקרון בין הבהמות אין דרך ההנהגה כ"כ ולא מנכרא מילתא וליכא למיגזר מנהיג אבל במקום שמסייעין זה את זה אע"פ שהקרון מפסיק ביניהם חשיבה הנהגה בכלאים ובשביל כך מסיים לשם בתוספתא בירוש' שאם היו מסייעין זה את זה בירידה ובעליה הכל מודים שהוא אסור וטעמא מפ' ר' יוחנן בירוש' מפני שזה נושא עצלותו של זה וזה נושא עצלותו של זה ורב אמר שנושאין החבל של בינתים ע"כ:

ולא את הלובדקס. ירוש' אית תנאי תנו ניבדקוס מ"ד לובדקס ע"ש לובים וכושים דהיינו מצרים ומ"ד ניבדקוס אבהנוס תרגום ירוש' כהן מדין אונוס דמדין ופי' בערוך חמור של מדין ל' גנאי וכאן ר"ל חמור גדול אב החמורים תרגום ירוש' ועיירים עשרה ולובדקין עשרה:

אבל הנולדים כו'. בחולין שם אי' דחנניא פליג עליה דאפי' הכא בסיפא כולן מותרים שבשניהם יש שני צדדים והאי בר סוס וחמורה והאי בר חמור וסוסיא וכולהו חדא מינא נינהו:

משנה ה

הקופד וחולדת הסנאים. פי' הח' הרש"ש ז"ל דהסנאים קאי אתרוייהו דכי היכי דחולדה סתם הוא שרץ האמור בתורה והגדלה בסנה היא חיה ה"נ בקופד ומפני שהיא דומה לאנקה הוצרך לומר כי הוא מין חיה ואינו מין שרצים. ירושלמי תני הירודות והנעמיות ה"ה כעוף לכל דבר והנחש ה"ה כחיה והוי כלאים בהנהגה עם מין אחר ועוד גרסי' התם ר' חייא בש"ר יוחנן ששה ספיקות הן תלתא אליבא דב"ש ותלתא לכ"ע. הצלף מספקא להו לב"ש אי מין אילן אי מין ירק והוי כלאים בכרם מספק. כלי נתר לב"ש מספק מטמאין מתוכן ומאוירן ככלי חרס ומאחוריהן ככלי שטף. ולב"ה ה"ה ככלי חרס לכל דבר. וחולדת הסניים דמתני' לב"ש. ותלתא לכ"ע פול המצרי בזרעים וכדתניא ר"ש שזורי אומר שש מדות מנו חכמים בפול המצרי זרעו לירק מתעשר להבא. לזרע מתעשר לשעבר. לזרע וירק או לזרע וחישב עליו לירק מעשר מזרעו אירקו ומירקו אזרעו. ואנדרוגינוס באדם. וכוי בחיה. וב"ה הוא דלא פליגי בהני תלתא אב"ש אבל שאר תנאי

פליגי כגון באנדרוגינוס בס"פ הערל ובכוי ר"פ אותו ואת בנו. ר' חמא בר עוקבא אמר ואמה טרקסין נמי ספק לד"ה אי קדושתה כלפנים או כלחוץ. ובב"ק דף פ' בגמרא מפ' שחולדת הסניים רגליה גבוהין ודקין וכ' שם תוס' ז"ל דמש"ה מספקא לן במתני' שמא לאו היינו חולדה דקרא וי"ל תורת נבלה או שמא היינו היא וי"ל תורת שרץ וחולדה דקרא שאין בה ספק כלל שודאי היא שרץ כ' הם ז"ל דמפ' התם בגמ' דהיינו שרגליה קצרות ושורצת על הארץ ע"כ:

מְטַמֵּא. גרסי' בפתח המ"ם או מטמאה:

בפי' ר"ע ז"ל. לטמא בגדים כנבלת בהמה טמאה. צריך למחוק מלת טמאה:

משנה ו

שור בר מין בהמה. ולא הוי כלאים עם שור סתם ופירש ר"ח זצ"ל שהוא בופאלו בלע"ז:

הפיל והקוף מין חיה. קשה לי דמאי אתא לאשמעי'. ושמעתי מפי חכם חסיד מקובל ר' משולם זצ"ל על ההיא דתניא בברכות בפ' הרואה. הרואה פיל וקוף וקיפוף אומר ברוך משנה הבריות דקשיא מאי שנוי שייך התם דהא כל בע"ח נמי משונה צורתם זו מזו ותירץ דבזמן דור המבול נפרע הקב"ה מן האנשים שהפכן לקופים ופילים והיינו שהקוף דומה לאדם ופיל נמי מבין לשון בנ"א והשתא נפקא דמתני' בין לענין טומאה בין לענין הנהגה מתנייא אלא שלענין טומאה לר' יוסי איצטריך דס"ל דאדני השדה מטמא באהל כאדם בהני מודה דחיה הן ואין בהם טומאת אהל וכן לענין הנהגה דאית בהו משום כלאים דחיה הוא לדברי הכל ולא תימא דאדם הוא ואם הנהיגו עם מין אחר לא לקי ובריי' דהרואה בין לרבנן בין לר' יוסי מפרשא ומצאתי סמך לדבריו מבראשית רבה דגרסי' התם ד' דברים נשתנו בימי אנוש ההרים נעשו טרשים והתחיל המת מרחיש ונעשו פניהם כקופים ונעשו חולין אצל מזיקין ע"כ ונראה דהני תנאי ס"ל דעובד כוכבים מטמא באהל ומש"ה אצטריכו למתני גבי אדני השדה ופיל וקוף אבל אנן קי"ל כמ"ד דא"ל טומאת אהל שהוא כבהמה ומש"ה ממעט בחלון בפ' לא יחפור כבהמה דאינה מקבלת טומאה מחיים עכ"ל הרש"ש ז"ל:

ואדם מותר כו'. בב"ק דף נד ע"ב פריך אי הכי דילפת כלאי' משבת אפי' אדם נמי ליתסר למשוך בקרון עם הבהמה דהא גבי שבת מוזהר כבהמה דכתי' ועבדך ואמתך ובהמתך ומשני אמר רב פפא פפונאי ידעי טעמא דהא מילתא ומנו רב אחא בר יעקב אמר קרא למען ינוח עבדך ואמתך כמוך להנחה הקשתי עבד ואמה לבהמה אבל לא לענין איסור אחר והטעם שהביא ר"ע ז"ל מועתק מהר"ש ז"ל מספרי:

לחרוש ולמשוך. גרסי' ול"ג ולהנהיג שכך מצאתי במשניות דווקניות כתיבת יד ונראה הטעם לפי שאין בכל אלו השנויין כאן דרכו להנהיג אבל אה"נ דאף על פי כן אסורין גם כן בהנהגה וכן הוא גם כן שם בשבת. וז"ל הח' ה"ר יהוסף ז"ל יש ס"א דגרסי ולהנהיג ונראה לי דטעות הוא דהא להנהיג לא שייך אלא על האדם האחר שמנהיג האדם והבהמה יחד. ולחרוש ולמשוך קאי על האדם עצמו שמותר לו לחרוש עם הבהמה או למשוך את הבהמה אחריו אף על פי שהוא קשור בה וצ"ע ע"כ:

פרק ט

משנה א

אין אסור כו'. ואינו מטמא כו'. ירושל' תנינן תרין כללין ולא דמיין דין לדין תנינן אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים בין צבועים בין לבנים. תנינן אין מטמא בנגעים אלא צו"פ ובלבד לבנים. ר' יונה בוצראה בעא קומי ר' מונא תמן את אמר בין צבועין בין לבנים והכא את אמר ובלבד לבנים א"ל שנייה היא ששנה עליו הכ' צמר צמר ב' פעמים מה פשתן כברייתה אף צמר כברייתו. ובברייי' מוסיף אוציא הצבוע בידי אדם ולא אוציא הצבוע בידי שמים תלמוד לומר לפשתים ולצמר מה פשתים לבנה אף צמר לבן ע"כ. ושל כהנים ג"כ הנה ידעת שיש בהם ג"כ צבועין ולבנים:

ואין הכהנים לובשין לשמש בביהמ"ק אלא צו"פ. כלומ' הבגדים שאין בהם כלאים אלא של פשתים דוקא כגון כתנת ומכנסיים ומצנפת ואבנט שיש בו כלאים של צו"פ. והני בהדיוטים. וחשן ואפוד ומעיל דכהן גדול של כלאים של צו"פ היו:

משנה ב

השיריים והכלך וכו'. בגמ' ר"פ במה מדליקין מייתי ברייי' דתניא השיריים והכלך והסריקין חייבין בציצית ומפ' בגמ' במסקנא כפי מה שהגיה רש"ל ז"ל אב"א דמתני' פרושי קא מפ' מאי שיריים כלך:

בפי' ר"ע ז"ל. ומפני שלא היו מצויין ביניהם לא היו מכירין בהם וכו'. כ' ה"ר יהוסף ז"ל זה הדין הי' צריך ראי' דמאן יימר שלא הי' מצוי ביניהם ונ"ל לפ' דה"פ דמתני' העושה בגדים משיריים וכלך אין בהם משום כלאים אבל אסור משום מראית העין שזה נראה כצמר וזה נראה כפשתן ע"כ:

הכרים והכסתות כו'. היינו מפני שאין דרכן בהעלאה וכן פי' ר"ש ז"ל בפי' המשנה. וריב"ל אתא לאשמעי' דאפי' עשר מצעות זו ע"ג זו שאין דרכן בהעלאה כל שכלאים

תחתיהן שדרכן להעלותן אסור לישון עליהם משום שנא' לא יעלה עליך כלו' משום לתא דהעלאה כיון שדרכן בכך הר"ן ז"ל בספ"ק דביצה ד' רפ"ה וע' עוד שם ותוסיף לקח טוב:
אין עראי לכלאים. בירוש' תני אין עראי לכלאים בביהמ"ק ופריך והתני כהן שיצא לדבר עם חברו אם הפליגו טעון טבילה דאיכא הסח הדעת ואם לשעה סגי בקדוש ידים ורגלים ולא אמרו שיפשוט עצמו כשמדבר עמו אע"ג דאינו עובד עבודה. ומשני התם בבגדי לבן ביוה"כ שאין בהם כלאים והא דתני אין עראי דאסור היינו בבגדי זהב דחשן ואפוד של כלאים היו ובפ' בא לו אמרי' דאפי' דבגדי קדש ניתנו ליהנות בהן ואין כאן חטא מעילה משום כלאים אסור:
בפי' ר"ע ז"ל. ול"נ לגנוב את המכס לפי שאין אדם נותן מכס מבגדים שהוא לובש. כן פי' הר"ש ז"ל וז"ל אפי' לגנוב את המכס כדי יציאת השער שנוטל בו המכס שאין נותנין מכס מבגדים שלובש אדם:

משנה ג

מטפחות הידים כו'. ומתני' ר"מ אבל בתוספתא מפיק ר' יהודה דר"א לדרבנן ותני הכי מטפחות וכו' אין בהם משום כלאים דברי ר"א וחכמים אוסרין ומש"ה בירוש' פסק רב הלכה כדברי האוסר מאן דהוא ומן התוספתא הלזו משמע דר"א ביו"ד גרסי' ובמשנת שלש מטפחות הן של ידים טמאה מדרס דבפכ"ד דמס' כלים סתם לן תנא כותיה דר"א דמתני'. ואיכא בירוש' מאן דמפ' דטעמא דאוסר ר"א במתני' מטפחות ספרים מפני שבימות החורף כשקורא בספר מחמם בה ידיו מפני הקור. וכ' הרש"ש ז"ל מטפחות הידים פי' הר"ש והרא"ש ז"ל הן אותן שרגילין לפרוש על השלחן ולקנח בהם הידים ואינו נכון חדא דמטפחות הידים קתני ולא מטפחות השלחן ועוד דאותם אינם קשין כלל והנכון שהן אותן שמנגבין בהם הידים שהם קשים קצת. מטפחות ספרים נמי הן בגד עב וקשה לשמור הספרים שלא יתלכלכו ויתקלקלו. מטפחות הספג נמי קשה קצת. ומטפחות הספרים רכה שמקנחין בה פניהם ומודו בה כו"ע ע"כ:
בפי' ר"ע ז"ל. לפי שי"ל בית ראש ולובשין אותן וכו'. כ' עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו נראה דהא אפי' במרדעת אסרו לק' אע"פ שאינה דרך מלבוש ובירוש' שלנו לא נזכר לשון זה דרך מלבוש אלא על מטפחות הספג אבל מטפחות הספרים שהיא עולה עליו אסורה מכל מקום וצ"ע בגרסא של הירוש' כי נראה שיש בו שבוש ע"כ:

משנה ד

תכריכי המת וכו'. ואפי' לכתחלה נמי יכול לעשותם כלאים דהכי אמרי' בתוספתא בגד שאבד בו כלאים ה"ז לא ימכרנו לעובד כוכבים ולא יעשנו מרדעת לחמור אבל עושה

ממנו תכריכין למת. הכי מייתי לה בנדה ד' ס"א וקא' עלה התם זאת אומרת מצות בטלות לע"ל. ופי' הרש"ש ז"ל דהיינו כשיעמדו המתים בלבושיהן אין כאן איסור כלאים דמתן שכרן דמקמי הכי הוא דאכלי ע"כ. וכ' עוד הרש"ש ז"ל ותימה דליתסר משום לועג לרש דאפי' ציצית אמרי' בפ' התכלת דרמינן לי' בההיא שעתא משום לועג לרש כ"ש שאין להלבישו כלאים ותי' הרא"ש ז"ל דבציצית איכא לועג לרש טפי ששקולה כנגד כל המצות כדאמרי' וראיתם וזכרתם. ע"כ. ואפי' להוציא עליה את הזבל פי' שהזבל יכבד עליו ומלבד שהמרדעת מצלת בגדיו שלא יטנפו מצלת נמי גופו שלא יכבד לו וגם חוצצת בפני הריח כך נ"ל עכ"ל ז"ל:

משנה ה

מוכרי כסות. כ' הר"ן ז"ל בפ' גיד הנשה דף תש"ט ע"א ואע"ג דקי"ל דר"ש מודה בפסיק רישיה ולא ימות לענין הנאה ודאי אע"ג דהוי פסיק רישיה שריא דהא תנן הכא מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו וכו' ואע"ג דודאי מטי לי' הנאה אלא דכיון דלא מיכוין לה לא חשבינן לה מידי ע"כ בשינוי לשון קצת. וכ' רש"י ז"ל שם בפ' כל שעה יש שטועין שמקשין על משנה זו אותה ששנינו בתוספתא בגד שאבד בו כלאים לא ימכרנו לעובד כוכבים אלמא כלאים אסור למכור. וטעות הוא בידם דהתם אבד דוקא שמא יחזור עובד כוכבים וימכרנו לישראל ולא יכיר שיש בו כלאים וילבשנו אבל כלאים הניכר מותר בכל הנאות מכירה ע"כ:

ובגשמים וכו'. פי' הרש"ש ז"ל שלא יפלו גשמים במלבושיו כדי שלא יזיק לגופו. אית ספרים דגרסי והצנועין מפשילין לאחוריהן במקל:

משנה ו

תופרי כסות וכו'. נראה דהני תרי באבי דמוכרי כסות ותופרי כסות לא זו אף זו קתני וקל להבין:

משנה ז

הברסין. בערוך גרס הבדסין בדל"ת וכ' הרש"ש ז"ל ונראה כמאן דגריס לה ברי"ש שהירוש' מפ' הברסין בריי'. והענין הוא כדאי' במד' ר' תנחומא פטשיהון אלו ברקיס והן מכנסים. וברסיס וברקיס ובראיי הכל אחד. שמשתנה הלעז לפי המקומות. והברדסין מפ' בירוש' דולמא. והכסות שקורין בלע"ז שאיו קורין בל' יון דולמא ע"כ. וראיתי שנקד הר"ר יהוסף ז"ל הבירסין הבי"ת בצירי וגם הוסיף יו"ד אחר הבי"ת:

והדלמטיקיון. פי' בערוך י"א בלע"ז קאפא:

ומנעלות הפינון. פי' בערוך ע"ש מקומן כדכתיב ויחנו בפונון:

לא ילבש בהן. אית ספרים לא ילבשם:
ר' יוסי אומר אף וכו'. צריך למחוק מלת האף:
ומנעל של זרב. בערוך בערך זרד גריס של זרד בדל"ת וכן נראה שגורס הרמב"ם ז"ל אבל בערך מנעל אע"פ שגם שם כתוב זרד בשם הירושלמי כתוב שם זרב ובכ"מ שם משמע שגם הרמב"ם ז"ל גורס בביי"ת וע' בטור י"ד סי' ש"א.
בפי' ר"ע ז"ל. נראה שנפל טעות במ"ש שם סנדל ומנעל דלא ראינו ולא שמענו גרסת סנדל במשנה וגם לא הוזכרה בשום מפרש:

משנה ח

אין אסור משום כלאים כו'. שוע ל' חלק שיהו פניהם חלוקים יחד במסרק. וע' בתי"ט ובכ"מ שם תמצא מה שדקדק בראש דבריו. וכתב הרש"ש ז"ל הכא משמע בהדיא דנוז פי' ארוג ודלא כפי' ר"ת דפ"ק דיבמות דף ה' ובפרק האשה במס' נדה ד' ס"א והתם פליגי אמוראי אי פירוש שעטנז או שוע או טווי או נוז כל חד לחודיה ומר זוטרא פליג דכולהו בעינן לחיובא וכתוב בספרים והלכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא וכ' הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה דאינו מלשון הגמרא אלא פסק משם גאון וכן מצינו במס' ברכות כמה והלכתא בפ' כיצד מברכין ואינו מעיקר הנוסחאות אבל כל המפרשים כראשונים והאחרונים גרסי לי' ולפי סברת מר זוטרא נ"ל לפרש מתני' הכי אין אסור משום כלאים ללקות עליו אלא טווי ע"ג שוע כל מין לעצמו. שוע קרדאדו בלע"ז ע"ש שבנפוץ מחליקו תרגום חלק שעיע וטווי כ"א לעצמו וארוגין שניהם ביחד והיינו בזמן שאין החוט של כ"א שזור אלא יחידי הוא דבעינן ארוג והיינו טעמא דכי אין לחוט קיום דאינו שזור בעינן אריגה אבל כשהחוט של צמר וכן של פשתים שזור בקשורין יחד סגי דכך שזורין כ"א לעצמו וקשורין יחד כמו כל חד יחידי וארוגין והיינו דאמרי' דכלאים מידחי מקמי ציצית ואמרו דמשום קשר העליון שמקושר הצמר אצל הפשתן מידחי. וטעמא משום דחוטי ציצית שזורין הן כדאי' בספרי. נוז לשון עיקום ובאריגה איכא עיקום שהחוטין של השתי חציין יורדין למטה וחציין עולין למעלה ואח"כ חוזרין והעליונים למטה והתחתונים למעלה וכן לעולם. והראב"ד ז"ל כ' בפי' תו"כ וז"ל מיהו היכא דהוו שוע טווי חד חד לחודיה וקטר להו בהדי הדדי ההוא קטרא עביד להו כאילו שוע טווי ונוז בהדי הדדי והא מלתא גמרי' לה מדאצטריך רחמנא למישרי כלאים בציצית והתם ליכא חבור לא בשוע ולא בטווייתם אלא בנוזם בלבד דהיינו הקשר וטעמא משום דציצית עשה ודחי ל"ת שרי הא בעלמא הוה אסור מה"ת ש"מ שהקשר חמור יותר מן הארוג ע"כ דבריו ואינם מחוורין גם דברי הרמב"ן ז"ל בפ' קדושים נוטין

לומר דלא בעינן אריגה גבי כלאים והאיסור הוא מטעם יחדיו דשתי תכיפות הן חבור ומתני' לא משמעא הכי ובמה שפירשתי א"ש. רשב"א אומר נלוז. מפרש דנוז דתנן היינו נלוז והלמ"ד חסרה כמו בטווי שאין כאן אלא הטי"ת מלשון תועבת ה' נלוז מטה ומעקם דרכיו. ונלוזים במעגלותם בתלתולים ומעקשים כי הדבר הארוג מעוקם השתי כקשת בכל חוט של ערב והקשר ג"כ יש בו עיקום. ומליז הוא אביו שבשמים. מטה השי"ת מדרכי רחמיו עליו כענין שנא' ועם עקש תתפתל עכ"ל ז"ל. וע' בהר"ן ז"ל ספ"ק דביצה. וי"מ ומליז פי' מרחיק. וראיתי מי שנקד ומליז המ"ם בצירי. ובירוש' ניתני שע ולא ניתני טנז ומשני אילו תנינן שע ולא תנינן טנז הוינן אמרין דוקא שוע דהיינו כגון לבדים אסורים הא טווי זה בפ"ע וזה בפ"ע וארוג אינו חייב דאינו חבור כ"כ ומש"ה אצטריך טנז אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג. ניתני שעט ולא ניתני נז. ומשני הוינן אמרין הא נוז מותר ומתני' לא אמרה כן אלא פיף של צמר בשל פשתן אסור ואפי' אינו טווי ומטעם נוז דהיינו עיקום וחבור. ניתני טנז ולא ניתני שע. ומשני הוינן אמרין הא שע מותר ומתני' לא אמרה כן אלא הלבדין אסורין מפני שהן שועים. ובס' יראים סי' ס"א כתוב רשב"א אומר נוז נלוז מליז הוא לאביו שבשמים אע"פ שפי' משזר נמי נוז הני תרווייהו נפקי מיניה שקולין הן ויבואו שניהם ע"כ וע' בס' הלבוש יו"ד סי' ש' וע' בס' קרבן אהרן ספ"ד דפ' קדושים ותוסיף לקח טוב בכולה מתני':

משנה ט

הלבדים אסורים כו'. רש"י והרמב"ם ז"ל סברי שהלבדים אסורין מה"ת ומפרשים דבר שהוא שוע או טווי או נוז אבל הרשב"א והרמב"ן ז"ל סוברים שהלבדים אינם אסורים מה"ת אלא מדרבנן מפני שהם שועים לבד והם מפרשים דבר ששוע וטווי ונוז שצריך שלשה אלו להיות כלאים ע"כ בקיצור מספר לקח טוב פ' קדושים. וכתב הר"ן ז"ל פרק במה אשה בשם ר"י ב"ר אשר דלא גזרו רבנן אלא בלבדין הרכין אבל בקשין אפי' מדרבנן מותרין והיינו איצטמא דתניא התם בבריי' דאין בה משום כלאים ע"כ. ולשון לבד לשון אחיזה ודבוק זה בזה מענין לבוד ותרגום ירושלמי מחזיק באזני כלב דלביד באודנוי דכלבא:

פיף של צמר. אוריליו"ו בלע"ז וקרוי פיף בחלוף פ"א בכ"ף תרגום שפת היאור כיף נהרא. ולשון הר' יהוסף ז"ל פיף פי' בערוך צלצול פי' חגורה קטנה. משיחות פי' בערוך לשונות של ארגמן. ופי' רש"י ז"ל בפ' המוצא תפילין לשונות של צמר שאינו טווי ע"כ והביא ראי' מפ' המוצא תפי' שאין פי' משיחות הוי חבלים כדפי' ר"ע ז"ל:

משיחות של ארגמן אסורות. ירוש' אית תנאי תנו מותרות. מאן דתני אסורות דהוא מכפת ליה שתפורין המשיחות בחלוק ומאן דתני מותרות היינו שאינם תפורים אלא חוגרו על חגור של פשתן וכד איהו שנץ גרמיה היא נחתא לה:

לא יקשור סרט כו'. כתב הראב"ד ז"ל בפירושו למס' תמיד שמעתי שיש דוחקים לומר דהאי מתני' יחידאה היא משום דר' חנניה בן גמליאל קתני לה בתוספתא דכלאים ולאו מילתא היא דהשתא מיהא סתם לן תנא כוותיה ע"כ. ובס' יראים סי' ס"א כתוב ואין לומר הלכה כר' חנניה בן גמליאל דסתם מתני' כוותיה דמשם אין ראיה דההיא יחידאה היא דר' יוסי קתני לה לכולה מילתא וי"ל אחר שר' יוסי ור' חנניה קמו בחדא שיטתא רבים נינהו והוו רבים כנגד רבים דתוספתא דס"ל דחבור ע"י ד"א לאו שמיה חבור ובשל סופרים הלך אחר המיקל ע"כ וע' עוד שם:

בפי' ר"ע ז"ל. וכשהוא חוגר בה קושר שני ראשיה וכו'. כ' עליו הרר"י ז"ל פי' זה אינו נראה כלל דא"כ מאי רבותא היא זו שאמר אע"פ שהרצועה באמצע כיון דמשום הקשירה נאסר ע"כ נראה דמיירי בלא קשירה כמו שרוב העולם רגילין לחגור בלא קשירה ואין ראי' מן המנהג דמהא אסור מה"ת דאמרי' בספרי מנין שלא יקשור סרט וכו' ת"ל יחדו מ"מ. ומשמע שאע"פ שאינם מחוברים יחד אלא ע"י דבר אחר אסורין הן שגם זה קרוי יחד. וגם מה ששנינו בסוף פרקין והשק והקופה מצטרפין לכלאים אינו ר"ל דדוקא כשחבר החתיכות יחד אלא אפי' כשחתיכת בגד צמר עשוי טלאי לשק וחתיכת בגד פשתן עשוי טלאי לקופה וחבר השק והקופה יחד אסור משום כלאים עכ"ל ז"ל א"ה עמ"ש המחבר במשנה הסמוכה בשם תשובת הרשב"א.]:

משנה י

אותות הגרדין כו'. ברמב"ם שם וז"ל אם היתה אות של צמר בפשתן או פשתן בצמר ה"ז אסור אע"פ שאינו חשוב אצלו ע"כ בקיצור:

התוכף תכיפה אחת וכו'. בירושל' פריך מה ר' יהודה כר"א דתנינן רפי"ג דמס' שבת ר"א האורג שלשה חוטין בתחלה חייב. וקשה דדוחק הוא דהא ר"א שמותי הוא. ומשני א"ר עולא טעמא דר"א תמן ע"י שלישי מלאכתו מתקיימת טפי אבל אה"נ דבשנים סגי ברם הכא פחות מג' מיסתר הוא ולא קאי:

השק והקופה מצטרפין לכלאים. ירוש' ר' סימון בשם ריב"ל לא שנו אלא שק דהרבה פעמים אדוקים שק וקופה ואין עומדין ליחלק אבל סל של קנים שאין דרך לחברו אפי' אם חברו לא הוי חבור. הדר אשכח תני הסל והשק והקופה מצטרפין לכלאים. אחר זמן רב בא לידי ס' תשו' הרשב"א ז"ל וכ' שם בסי' רפ"ח וז"ל השק והקופה מצטרפי' פי'

ר"ש ז"ל אם חיבר כו' מצטרפין אע"פ שהם שני כלים ולא אמרי' האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואינם חבור וסל וקופה הוה בעי למימר בירוש' דשרי לפי שרגילין להתחלק זמ"ז יותר משק וקופה ואפ"ה מסיק דאסיר ומשנה זו כעין משנה שלמעלה ממנה דקתני לא יקשור סרק של צמר ושל פשתן לחגור בו את מתניו אע"פ שהרצועה באמצע ופי' ר"ש ז"ל לא יקשור סרק של צמר בשל פשתן שלא יעשה אדם חגורות של צמר וחגורות של פשתן ויקשרם זו בזו ואפי' ישים ביניהם רצועה של עור אסור כגון שהמשיחה של צמר מחוברת בראש האחד של הרצועה והמשיחה של פשתן בראש השני של הרצועה וחוגר את מתניו ברצועה וקושר שני ראשי המשיחות זו בזו דאי לא"ה פשיטא דשרי ופוק חזי מאי עמא דבר דסרבלין שלנו של צמר ויש בהן עורות של שפנים תפורים בפשתן וא"ת אי בשקשורין בשתי תכיפות שתי המשיחות או ב' החתיכות פשיטא ומה לי צרוף החגורה או צרוף השק והקופה לא היא דודאי אי לא החגורה של עור וכן השק והקופה שתי המשיחות ושתי החתיכות לא היו עומדות עליו ולא חוגרות אותו אלא נופלות לארץ ונמצא שצרוף החגורה והשק והקופה מעמידין אותן והן המצרפין לכלאים ע"כ. וע' עוד שם בתשובה סימן ש' וגם שם כ' שני פעמים סרק בקוף ע' עליו:

סליק פירקא וסליקא לה מסכת כלאים. ברוך הנוטה כדוק שמים ובונה ירושלים. ובעזרת האל המבליג שוד על עז ומבעית. נתחיל מסכת שביעית.